

MOTIVOIVALLA TYÖOTTEELLA TEHTÄVÄ PÄIHDETYÖ LASTENSUOJELULAITOKSESSA

Opas ohjaajille arjen päihdetyöhön

Timo Lemettinen & Sami Paltamaa

Opinnäytetyö
Kuukausi 2015

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Tekijä(t) Lemettinen, Timo & Paltamaa, Sami.	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä pp.kk.vvvv
	Sivumäärä 118	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Motivoivalla työotteella tehtävä päihdetyö lastensuojelulaitoksessa Opas ohjaajille arjen päihdetyöhön		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Ketola, Tuija & Kiiskilä, Taja.		
Toimeksiantaja(t) Boltz-Paananen, Sonja. Jyväskylän lastensuojelupalvelut Oy.		
Tiivistelmä Opinnäytetyön tavoitteena ja tarkoituksena oli kehittää lastensuojelulaitoksissa tehtävää päihdetyötä. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Jyväskylän lastensuojelupalvelut Oy:n kanssa. Opinnäytetyössä on tehty katsaus päihdeongelmaan ja nuorten erityispiirteisiin sen osalta sekä tämän hetkiseen päihdetarjontaan. Opinnäytetyössä on esitelty menetelmiä, jotka ovat tutkittuja ja toimivia päihdetyössä. Opinnäytetyössä on tutkittu lastensuojelun keinoja kohdata päihdeongelma lastensuojelulain puitteissa sekä syitä nuorten sijoitusten taustalla. Kehittämistyön lopputuloksena syntyi opas tukemaan ohjaajien arjen päihdetyötä. Kehittämistyö toteutettiin tekemällä kysely sekä tutkimalla kirjallisuutta, artikkeleita, tutkimuksia ja internet-lähteitä. Kyselyssä käytettiin seitsemää puolistrukturoitua kysymystä. Kysymykset lähetettiin toimeksiantajalle ja viiteen eri yksikköön, jotka kuuluvat samaan konserniin. Kyselyn vastaukset on analysoitu sisällönanalyysillä ja vastaukset ovat teemoitettu aihepiirien mukaisesti. Kyselyn vastausprosentti oli 83,3. Kyselyn perusteella on tultu lopputulokseen tarpeesta kehittää päihdetyötä lastensuojelulaitoksissa. Oppaan toimivuutta, ei voitu arvioida opinnäytetyöprosessin aikana. Oppaan käytännöllisyyden ja sen vaikuttavuuden tutkiminen olisi hyödyllistä, jotta oppaan vaikuttavuudesta saataisiin tutkittua tietoa.		
Avainsanat (asiasanat)		
Motivointi, päihdetyö, lastensuojelu, päihhteet, opas		
Muut tiedot Liitteenä opas, 35 sivua		

Author(s) Lemettinen, Timo & Paltamaa Sami	Type of publication Bachelor's thesis	Date dd.mm.yyyy
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 118	Permission for web publication: X
Title of publication A motivational work approach in substance abuse work in child welfare centres A guidebook for counsellors' daily substance abuse work		
Degree programme Degree programme in Social services		
Tutor(s) Ketola, Tuija & Kiiskilä, Taja.		
Assigned by Boltz-Paananen, Sonja. Jyväskylän lastensuojelupalvelut Oy.		
Abstract The purpose of this thesis was to develop substance abuse work in child welfare centres. The thesis was implemented in cooperation with Jyväskylän lastensuojelupalvelut Oy (Jyväskylä Child Welfare Services Ltd). The thesis reviewed the substance abuse problem and the related special characteristics of adolescents as well as today's intoxicant supply. The thesis also presented researched and well-tried methods in substance abuse work. Moreover, the thesis also examined the ways to face the substance abuse problem in accordance with the Child Welfare Act and the reasons for youngsters ending up in foster care. The outcome of this development work was a guidebook for counsellors' daily substance abuse work. The development work was implemented by conducting a survey and by reviewing literature, articles, studies and websites. The survey contained seven half-structured questions, and it was sent to the commissioning company and five other centres within the same group. The answers of the survey were analysed by using content analysis and thematising. The response rate of the survey was 83.3 per cent. The answers of the survey highlighted the need to develop substance abuse work in child welfare centres. The guidebook's functionality could not be estimated during the thesis process. It would, therefore, be beneficial to obtain research-based information on the guidebook's practicality and effectiveness.		
Keywords/tags (subjects) Motivation, substance abuse work, child welfare, intoxicants, guidebook		
Miscellaneous Appendix: Guidebook, 35 pages.		

SISÄLTÖ

1 Johdanto	4
2 Haasteena päihteet	6
2.1 Päihdeongelma.....	6
2.1.1 Päihderiippuvuuden selityksiä.....	7
2.1.2 Päihderiippuvuuden ulottuvuudet	8
2.1.3 Muutosvaihemalli	10
2.2 Nuorten päihdeongelmien erityispiirteet.....	12
2.2.1 Sosiaalisen verkoston merkitys	13
2.2.2 Asennemuutos huumausaineisiin	15
2.2.3 Nuorten päihteiden käytön tilastoja	18
2.3 Päihteiden moninaisuus	22
2.3.1 Alkoholi.....	23
2.3.2 Kannabis.....	23
2.3.3 Keskushermostoa lamaavat huumeet	24
2.3.4 Keskushermostoa stimuloivat huumeet.....	25
2.3.5 Hallusinogeenit.....	26
2.3.6 Muuntohuumeet.....	27
3 Lastensuojelu	29
3.1 Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.....	31
3.2 Sijoitusten syitä.....	31
3.3 Lastensuojelun keinot kohdata päihdeongelma sijaishuollossa.....	34
3.3.1 Lastensuojelulaki sijaishuollossa	36
3.3.2 Muita lakeja.....	39
4 Päihdetyön motivoivat menetelmät	41
4.1 Menetelmänä motivointi	41
4.1.1 Motivaatio avaimena muutokseen.....	42
4.1.2 Motivoivan haastattelun perusajatukset.....	43

4.2	Motivoivan haastattelun eteneminen	45
4.3	Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys.....	47
4.4	Puheeksi ottaminen.....	50
4.5	Dialogisuus ja verkostotyö	52
5	Opas arjen päihdetyöhön	55
5.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	55
5.2	Oppaan tavoite ja sisältö	56
5.3	Aineiston kerääminen, valinta ja rajaus	58
5.4	Aiemmat tutkimukset menetelmistä.....	60
5.5	Oppaan tekeminen.....	62
6	Yhteenveto ja pohdinta.....	64
	Lähteet	74
	Liitteet.....	81
	Liite 1 Vastausten analysointi.....	81
	Liite 2 Saatekirje ja haastattelukysymykset.....	83
	LIITE 3 Opas ohjaajille arjenpäihdetyöhön	84

KUVIOT

Kuvio 3 Muutosvaihemalli. Anne Aholainen 2007, 2.	12
Kuvio 4 <i>Kannabiksen vuosiprevalenssi.</i> (Metso, Winter & Hakkarainen 2012, 18)	16
Kuvio 5 <i>Mielipide: Huumeita voi käyttää kohtuullisella tavalla ilman ongelmia. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien osuus miehillä ja naisilla iän mukaan.</i> (Metso, Winter & Hakkarainen 2012, 32)	17
Kuvio 6 <i>Viimeisemmällä alkoholin käyttökerralla juotujen määrien muutos 1999– 2007.</i> (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 18).....	19

Kuvio 7 <i>Kuusi annosta tai enemmän juoneiden osuus, %</i> . (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 19).....	19
Kuvio 8 <i>Lääkkeiden päihdekäyttö elinaikana</i> . (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 21)	20
Kuvio 9 <i>Kannabiksen käyttö</i> . (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 23).....	21
Kuvio 10 <i>Huolen vyöhykkeistö</i> . lastensuojelunkäsikirja n.d.	51
Kuvio 1 <i>Käytössä olevat toimintatavat</i>	59
Kuvio 2 <i>Uusien toimintatapojen tarve</i>	59

1 Johdanto

Koimme tarvetta tehdä opinnäytetyön lastensuojelulaitoksissa tehtävästä päihdetyöstä, koska molemmat olemme työskennelleet päihdetyön ja lastensuojelun työn sektoreilla. Aiheesta emme löytäneet opinnäytetöitä emmekä juuri muitakaan tutkimuksia. Koimme, että opinnäytetyölle, jolla tuotetaan tarvittavaa tietoa lastensuojelulaitoksissa tehtävään päihdetyöhön, on tarvetta. Vasten tahtoisista huostaan otetuista 63 %:n taustalla on nuoren oma tai hänen huoltajien päihdeidenkäyttö (Heinonen & Hiitola 2009 48–49). Kuulan ja Marttusen (2009) mukaan 21 %:lla vastentahtoisesti huostaan otetuista nuorista oli viitteitä päihdeiden käytöstä. Metso, Winter & Hakkarainen (2012 25–26) toteaa, että nuorten suhtautuminen huumausaineisiin on muuttunut sallivampaan suuntaan viime vuosina.

Opinnäytetyö muodostui kehittämistyöksi, jossa konkreettisena tuotoksena oli opas ohjaajille arjen päihdetyöhön. Oppaassa esittelemme menetelmät tapauskertomusten muodossa, että ne olisivat helpommin käyttöön otettavissa. Opinnäytetyön aihe tarkentui motivoivalla työotteella tehtävään päihdetyöhön, koska motivoinnin merkitys päihdeiden käytön lopettamisessa on merkittävä. Kokeuksemme perusteella päihdetyön tekeminen koetaan haastavaksi ja useasti se siirretään niiden työntekijöiden tehtäväksi, joilla on aiempaa kokemusta tai koulutusta. Mielestämme päihdetyön tekemiseen ei välttämättä tarvita erillistä erityisosaamista, vaan sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksen saaneet pystyvät niillä tiedoillaan ja taidoillaan päihdetyötä tekemään. Lastensuojelulaitoksessa tehtävä päihdetyö on haastavaa, koska nuoret ovat alaikäisiä ja usein vastentahtoisesti laitokseen sijoitettuja. Tällöin ohjaajan rooli nousee tärkeäksi nuoren motivoinnin kannalta.

Lastensuojelulaitoksessa tehtävästä päihdetyöstä emme löytäneet tutkittua tietoa. Oppaassa esitellyistä menetelmistä sen sijaan löysimme tutkittua tietoa. Me-

netelmistä tehtyjen tutkimusten perusteella esittelemillämme menetelmillä on päihdetyössä vaikuttavuutta.

Lähestyimme opinnäytetyön toimeksiantajaa kyselyllä, jolla pyrimme kartoittamaan mahdollisia haasteita päihdetyön tekemiseen lastensuojelulaitoksessa. Laadimme seitsemän puolistrukturoitua kysymystä, jotka lähetimme kuuteen eri yksikköön, joista saimme vastaukset viidestä eri yksiköstä. Kyselyn vastaukset analysoimme sisällön analyysillä, joka on laadullinen tutkimusmenetelmä. Vastaukset teemoitimme ja laskimme kuhunkin teemaan tulevat vastaukset. Vastauksen perusteella esiin nousi päihdetyön tekemisen vaikeus. Vaikeaksi koettiin motivointi, menetelmien vähyys, resurssit, lastensuojelulaki sekä sijoittavan kunnan vaatimukset ja toiveet. Vastauksen perusteella kaivattiin lisää päihdetyön osaaamista sekä koulutusta, moniammatillisuuden sekä menetelmien lisäämistä, päihdetietoutta ja kokemusasiantuntijuutta. Kyselyn vastastauksista kävi ilmi, että Ankkurin lastensuojelupalvelut konsernissa on jo käytössä kartoitettavia kyselylomakkeita. Tämän takia, emme luoneet uusia lomakkeita.

Opinnäytetyön tuloksena tuotetussa oppaassa käsittelemme erilaisia motivointiperusteisia työmenetelmiä. Nämä menetelmät, ovat helposti otettavissa osaksi arjessa tehtävää työtä. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Jyväskylän lastensuojelupalvelut Oy:n kanssa, joka on osa Ankkurin lastensuojelupalvelut Oy:tä. Ohjaajan opas on tarkoitus ottaa käyttöön ensin yhdessä lastensuojeluyksikössä, minkä jälkeen oppaan käyttöä muissa yksiköissä arvioidaan.

2 Haasteena päihteet

Päihdehuoltolain 2§:n mukaan päihteillä tarkoitetaan alkoholijuomia sekä muita päihtymistarkoitukseen käytettäviä aineita (L 17.1.1986/41). Soikkeli (2002, 14) toteaa, että yhteistä päihteille on niiden vaikutus keskushermostoon, mikä tuottaa päihtymykseksi sanotun tunteen. Päihteellä voidaan pyrkiä muuttamaan tunteita siten, että epämiellyttävistä tunteista päästään eroon. Ihminen voi tulla psyykkisesti tai fyysisesti riippuvaiseksi päihteiden vaikutuksista, joskin riippuvaiseksi tuleminen mahdollisuus vaihtelee henkilökohtaisista ominaisuuksista käytetyn aineen ominaisuuksiin sekä määriin.

Päihteiden saatavuus on kasvanut viime vuosina, mikä käy ilmi tullin takavarioiden lisääntymisenä. Päihteiden hankintakanavat ovat myös monipuolistuneet ja huumekauppa on siirtynyt niin sanottuun niin sanottuun syvään verkkoon. Ydinkysymyksenä voidaan esittää miksi ihminen käyttää huumeita? Syiksi voidaan laskea halu laajentaa tietoisuutta, kokea jotain erilaista, hakea mielihyvää tai pyritään vähentämään kipua tai ahdistuneisuutta päihteillä. Yhtenä suurimpana syynä päihteidenkäytölle voidaan mainita elämäntilanteista tulleet ongelmat, joita pyritään lieventämään päihteiden käytöllä (Vilko-Riihelä 1999, 151; Pompidou Group 2013, 6.)

2.1 Päihdeongelma

Päihdeongelma jaetaan erilaisiin tasoihin. Päihdeongelman jaottelussa raittiilla tarkoitetaan ihmistä, joka ei käytä päihteitä lainkaan. Satunnaiskäyttäjillä tarkoitetaan ryhmää, joka käyttää päihteitä silloin, kun on mahdollisuus ja niitä on saatavilla. Satunnaiskäyttäjät tunnistavat päihteiden vaikutukset, mutta niillä ei ole vaikutusta heidän elämänhallintaansa (Holmberg 2010, 36.)

Tapakäyttäjien päihteiden käyttö on kontekstisidonnaista ja toistuvaa. Päihteiden käytön vaikutukset ovat heille tiedostettuja ja toivottuja, myös päihteiden saatavuus on helppoa. Ongelmakäyttäjille ominaista on, että päihteitä käytetään siitä huolimatta, että käyttäminen vaarantaa terveyden, hyvinvoinnin ja sosiaaliset suhteet. Päihteet hallitsevat ongelmakäyttäjää usealla elämänalueella. Ongelmakäyttäjien kohdalla voidaan puhua myös riski- tai haittakäytöstä. Näillä tarkoitetaan, että päihdettä käytetään aiempaa useammin ja käyttö on aiheuttanut psyykkisen tai fyysisen vaurion. Riippuvuusikäyttäjille tyypillistä on jatkuva ja pakonomainen käyttäminen sekä toleranssin kasvaminen päihdettä kohtaan. Lisäksi päihdeannosten vähentäminen tai aineen kokonaan lopettaminen aiheuttaa vieroitusoireita (Mts. 36)

2.1.1 Päihderiippuvuuden selityksiä

Päihderiippuvuutta voidaan tarkastella useista eri tieteenaloista katsoen, ja riippuvuuden selitysmallit vaihtelevat katsontakannan mukaan. Yhteiskunta- tai käyttäytymistieteilijät muodostavat käsityksen sosiokulttuurisista ja yksilöllisistä tekijöistä. He painottavat ihmisen itse tekemiä valintoja sekä yhteisöjen merkitystä (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 18–27.)

Anja Koski- Jänneksen kognitiivisen selitysmallin mukaan addiktio on pakonomaista, jatkuvaa käyttämistä sekä sillä on päämääränä saavuttaa mielihyvän tunne. Käyttäjä käyttää päihteitä, vaikka tiedostaa käytön loppumisesta seuraavan fyysisen ja psyykkisen epämukavuuden (Lappalainen ym. 2007, 18–27.)

Päihderiippuvuuteen herkistyminen voi tapahtua jo varhaislapsuudessa joko kokemuksen tai altistumisen kautta. Herkkyys ei yksinään altista päihderiippuvuudelle vaan toimii yhdessä myötävaikuttavien tekijöiden kanssa, joita voivat olla ympäristötekijät sekä yksilön omat valinnat (Mts. 18–27.)

A-klinikkasäätiön omassa päihdetyönkoulutuksessa päihderiippuvuutta katsotaan neljästä eri ulottuvuudesta, joita ovat: fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen ja sielullinen. Päihderiippuvuus luo yksilölle henkilökohtaisen kiintymyssuhteen päihteeseen ja edellä mainittujen osatekijöiden kautta erilaisiin pyrkimyksiin (Mts. 18–27.)

Lääketieteellisesti päihderiippuvuus määritellään krooniseksi ja uusituvaksi sairaudeksi. Ilman psykososiaalista interventiota se voi vaikuttaa haitallisesti käyttäjän psyykkiseen, fyysiseen, henkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Päihderiippuvuus on määritelty kansainvälisessä tautiluokitusjärjestelmässä ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases) JA DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). Näiden tautiluokituskriteerien mukaan päihderiippuvuus ilmenee esimerkiksi pakonomaisena tarpeena saada päihteitä, päihteiden käytön kontrolloimisen vähentymisenä, vieroitusoireista kärsimisenä, toleranssin nousuna ja päihteiden käyttöön kohdistumisesta vaikka tieto haitoista on olemassa (Holmberg 2010, 44.)

2.1.2 Päihderiippuvuuden ulottuvuudet

Päihderiippuvuus voidaan jaotella kolmeen tai neljään eri ulottuvuuteen, jotka ovat osittain päällekkäisiä. Vilko-Riihelä (1999, 149) esittelee riippuvuudelle kolme ulottuvuutta, jotka ovat fyysinen, psyykkinen sekä sosiaalinen riippuvuus. Holmberg (2010, 40–42) lisää neljännen ulottuvuuden, joka on henkinen riippuvuus.

Fyysisessä riippuvuudessa puhutaan elimistön muokkautumisesta käytettyyn aineeseen. Pitkässä käytössä elimistön sietokyvyn kasvaminen suhteessa käytettyyn aineeseen lisääntyy, mikä näkyy esimerkiksi välittäjäaineiden ja aivotoinnin muutoksina (Holmberg 2010, 40–42.) Vilko-Riihelän (1999, 149) mu-

kaan fyysinen ja psyykkinen riippuvuus ovat päällekkäisiä ja liittyvät toisiinsa vahvasti, koska psyykkiset oireet ilmenevät fysiologisina esimerkiksi vapinana, vilunväreinä, pahoinvointina tai tuskastuneisuutena.

Psyykkinen riippuvuus näyttäytyy monesti pakonomaisena tarpeena ja tapana käyttää aineita, näihin ei aina liity fyysisiä vieroitusoireita. Riippuvuuden muodostuminen psyykkiseksi on yhteydessä käyttäjän kognitiivisiin taitoihin (Holmberg 2010, 40–42.) Vilko-Riihelän (1999, 149) mukaan psyykkiseen riippuvuuteen liittyy vahvasti oppiminen siitä, miten voidaan tylsä olo poistaa ja mistä saadaan uusia kokemuksia. Tällöin voi syntyä valheellinen käytön hallitsemisen tunne, jolloin käyttäjä kuvittelee kykenevänsä lopettamaan käytön niin halutesaan.

Sosiaalisessa riippuvuudesta puhuttaessa tarkoitetaan päihteiden käyttöä mahdollistavasta ja vahvistavasta sosiaalisesta verkostosta. Tällä sosiaalisella verkostolla tarkoitetaan ryhmää, jonka jäseniä yhdistävät päihteet ja niiden käyttö. Käyttäjälle muodostuu uusi tuttavapiiri, joka on suvaitsevaisempi kuin vanha ja mahdollistaa käytön (Holmberg 2010, 40–42; Vilko-Riihelä 1999, 149)

Henkinen riippuvuus yhdistetään useasti saman maailmankuvan tai tavan ajatella omaaviin ihmisiin. Lisäksi siihen vaikuttaa tunnelma ja senhetkinen mielentila. Henkinen riippuvuus voidaan liittää myös päihteiden käytön osalta päihteiden merkitykseen, tapaan tai ihanteelta saatuun esimerkkiin (Holmberg 2010, 40–42.)

2.1.3 Muutosvaihemalli

Muutosvaihemallissa on kyse ihmisen muutoksen tarpeesta. Muutostarpeita voi ihmisellä esiintyä elämän eri vaiheissa ja sen eri tahoilla. Päihteidenkäytön näkökulmasta kyse on käytön lopettamisesta ja päihteettömyyden ylläpitämisestä. Muutosvaihemalli jaetaan viiteen (5) erilaiseen vaiheeseen. Näitä ovat esiharkintavaihe, harkintavaihe, valmisteluvaihe, toimintavaihe sekä ylläpitovaihe. Näiden vaiheiden välillä voi tapahtua ongelman uusiutumista eli retkahduksia (Miller 2008, 30–33.)

Esiharkintavaiheessa käyttäjä ei tiedosta tai on haluton tunnistamaan ongelman- sa. Käytön negatiiviset kokemukset voivat olla vielä tässä vaiheessa vähäisiä ja huoli päihteidenkäytöstä tulee usein ulkopuoliselta taholta. Käyttäjä ei koe päih- teiden käyttöään ongelmaksi tai siitä koituvan hänelle riskejä (Miller 2008, 31.)

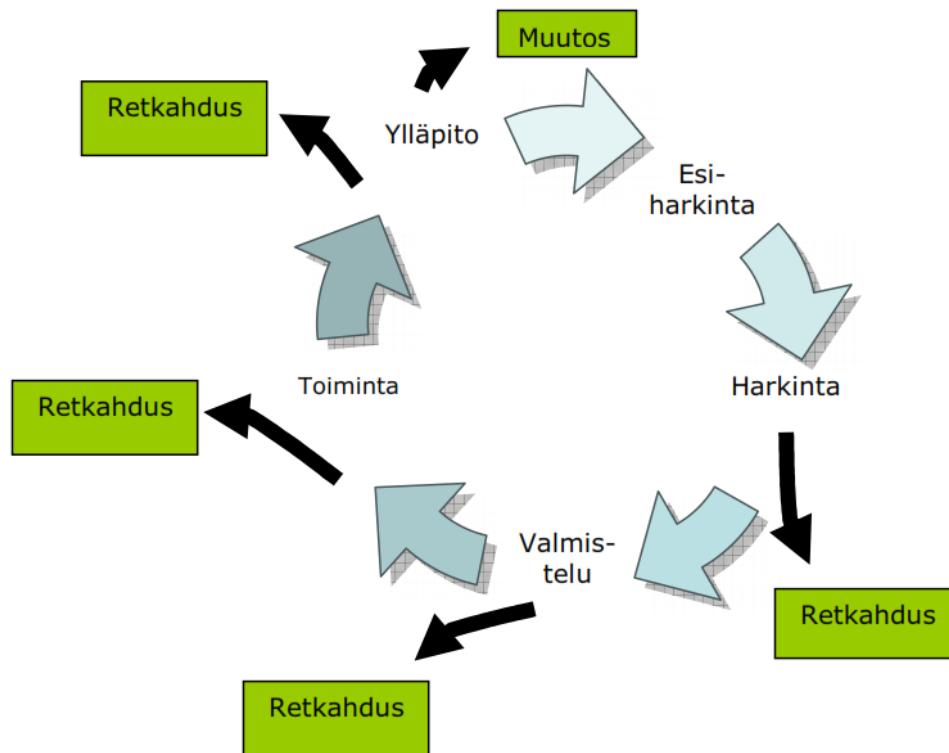
Harkintavaiheessa käyttäjä tiedostaa päihteiden käytöstä syntyvän ongelman ja huomaa tarpeen muutokseen. Käyttäjä voi kokea samaan aikaan ambivalenssia halusta jatkaa käyttöä tiedostaen kuitenkin käytöstä aiheutuvat riskit ja haitat. Käyttäjä harkitsee käytön vähentämistä tai sen kokonaan lopettamista, mutta jatkaa käyttöä tämän harkintavaiheen aikana. On hyvin tavallista, että käyttäjä on tässä tilassa mahdollisesti jopa vuosia harkiten muutosta (Mts. 31.)

Valmistautumisvaiheessa käyttäjä huomaa muutoksen hyödyt suuremmiksi kuin päihteidenkäytön kielteiset seuraukset. Käyttäjän muutoshalukkuus kasvaa ja siihen sitoutuminen voimistuu. Käyttäjä suunnittelee sitä, tarvitseeko hän mah- dollisesti hoitoa. Lisäksi hän arvioi oman muutoskykynsä vahvuutta sekä omien voimavarojensa riittävyttä. Monesti päihteiden käyttäjä jatkaa käyttöään tässä vaiheessa, mutta on suunnitellut luopuvansa siitä mahdollisimman nopeasti. Käyttäjä asettaa valmistautumisvaiheessa itsellensä päämääriä ja sitoutuu aja- tukseen päihteettömyydestä (Mts. 32.)

Toimintavaiheessa käyttäjä valitsee itsellensä sopivimman muutossuunnitelman ja toteuttaa sitä. Käyttäjä pyrkii muuttamaan tapojaan, tottumuksiaan ja ympäristöään tässä vaiheessa. Käyttäjä arvioi omaa minäkuvaansa samalla kun hän vähentää tai lopettaa riskikäytön. Tämä toimintavaihe saattaa kestää noin puoli vuotta. Vaihetta kutsutaan myös ”kuherruskuukaudeksi”. Työntekijän merkitys tässä vaiheessa on suuri, koska haasteita on vielä edessä (Mts. 32.)

Ylläpitovaiheessa pyritään ylläpitämään jo saavutetut edut ja estämään ongelmien kasautumista tai uusiutumista. Ylläpitovaiheessa opetellaan tunnistamaan päihteidenkäyttöön johtaneiden tilanteiden tai asioiden välttämistä sekä pyritään ennaltaehkäisemään ärsyкkeitä, jotka voivat laukaista päihteidenkäytön uudestaan. Ylläpitovaiheessa retkahduksia tapahtuu useasti. On tavanomaista, että käyttäjä palaa entiseen toimintamalliin kerran tai jopa useammin. Muutossuunnitelman ylläpitäminen ja tavoitteissa pysyminen vaatii systemaattista oman tilanteen tarkastelua, jopa useiden vuosien ajan (Mts. 32–33.)

Retkahtaminen kuuluu olennaisena osana muutosvaihemalliin ja muutokseen päihteidenkäytön lopettamisessa tai vähentämisessä. Retkahtamista ei pitäisi tulkita epäonnistumisena vaan osana toipumisprosessia. Käyttäjän retkahdettua hän saattaa palata aikaisempaan vaiheeseen muutoksessa, mikä on osa normaalia muutosta. Ongelmien palaaminen käyttäjän arkeen ei tarkoita, että käyttäjä olisi hukannut muutoshalukkuutensa (Mts. 33.)

Kuvio 1 Muutosvaihemalli. Anne Aholainen 2007, 2.

2.2 Nuorten päihdeongelmien erityispiirteet

Nuorten päihdeongelmiin liittyy heidän ikänsä mukana tulevia erityispiirteitä. 13-vuotiaan vaatimat hoidolliset toimet ovat hyvin erilaisia kuin 17-vuotiaan. Nuoremman kohdalla hoito voi olla kokonaan perhekeskeistä, kun taas vanhemmalle korostetaan yksilöhoitoa (Niemelä 2009, 50.) Nuorten päihteiden käyttö lisää myös koulusta poissaoloja, tapaturmia sekä riskiä jättäytyä pois ammatillisesta tai lukiokoulutuksesta (Fjörd, Kaltiala-Heino, Ranta, von der Pahlen & Marttunen 2009, 19.)

Nuorten päihdeongelmiin vaikuttavia tekijöitä on sekä suojaavia että riskiä lisääviä. Psykososiaaliset tekijät lasketaan suojaaviksi tekijöiksi. Näitä ovat esimer-

kiksi hyvä koulumenestys ja raittiit ystävät. Psykososiaaliset tekijät vaikuttavat päihteiden käytön määriin suoraan tai välillisesti (Niemelä 2009, 49–50)

Päihteiden saatavuus, asenteet sekä vanhempien ja ystävien päihteidenkäyttö ovat muovaamassa päihteiden käytön aloitusikä. Nämä voidaan laskea joko suojaavaksi tai riskitekijäksi riippuen asenteista päihteiden käyttöön. Lisäksi aloitusikä muokkaavia tekijöitä ovat ympäristötekijät, sosiaalinen verkosto ja harrastukset. Riskitekijöiksi voidaan lukea myös perimän ja ympäristötekijöiden kokonaisvaikutus (Mts. 49–50.)

On arvioitu, että 60–80 prosenttia päihdehäiriöistä kärsivistä nuorista kärsii samalla jostain psyykkisestä häiriöstä. Yleisimpiä häiriöitä ovat käytös- ja uhmakkuushäiriöt (46 %), muita ovat masennus (19 %), ahdistuneisuushäiriöt (16 %) sekä tarkkaavaisuuden ja aktiivisuuden häiriöt (12 %) (Mts. 51.)

2.2.1 Sosiaalisen verkoston merkitys

Heikot vanhemmuudentaidot ovat riskitekijä nuoren päihteiden käytölle. Vanhempien kyvyttömyys asettaa rajattomalle nuorelle rajoja, huolehtia perustarpeista - esimerkiksi ruuasta, hygieniasta sekä riittävästä levosta - ja epälooginen kurinpito ovat riskitekijöitä nuoren päihteiden käytön aikaiseen aloittamiseen. Vanhempien oma päihteiden käyttö ja asenteet vaikuttavat myös nuoren omaan päihteiden käyttöön (Niemelä 2009, 50–51.)

Riskitekijäksi voidaan laskea myös äidin raskaudenaikainen päihteiden käyttö, mikä lisää päihdehäiriöriskiä lapsessa. Nuoren päihteiden käyttämiseen liittyy myös kasvuympäristöstä johtuvia riskitekijöitä. Näitä tekijöitä voivat olla lähisuuhdeväkivallan kokeminen tai näkeminen, seksuaalinen hyväksikäyttö tai jokin traumaattinen elämäntapahtuma (Mts. 50–51.)

Päihderiippuvuuden kehittymiseen vaikuttaa myös geneettinen perimä. Nuori, jolla on altistavia perintötekijöitä, on taipuvaisempi kokeilemaan ja jatkamaan päihteiden käyttöä, kuin ilman perimää oleva nuori. Hänen päihderiippuvuutensa kehittyy nopeammin kuin niillä, joilla altistavia perintötekijöitä ei ole (Von Der Pahlen & Marttunen 2012, 216.)

Perhe voi olla myös suojaava tekijä nuoren päihderiippuvuuden kehittymisen kannalta. Näitä suojaavia tekijöitä voivat olla muun muassa riittävän vahva vanhemmuus, toimiva keskusteluyhteys perheenjäsenten välillä sekä lämpimät välit nuoren ja vanhempien välillä. Perheen merkitys nuoren hyvän itseluottamuksen rakentumiselle on suojaava tekijä päihteiden käytön aloittamisen kannalta (Mts. 217.)

Nuoren tullessa murrosikään konfliktit nuoren ja vanhempien välillä lisääntyvät olennaisesti. Nuoren halu irrottautua vanhemmistaan on osa hänen kognitiivista kehitystään. Nuoren kognitiiviset taidot kehittävät hänen kykyään ajatella ihmis-suhteita ja hänestä tulee samalla aiempaa kriittisempi. Nuoren kasvaessa hänen suhteensa vanhempiin muuttuu erilaiseksi sisältäen enemmän ambivalenssia eikä suhde ole enää niin tunnesidonnainen. Siksi nuorten ja vanhempien riidat liittyvät monesti vapauksien ja velvollisuuksien ambivalenssiin. Usein kyseessä ovat esimerkiksi kotiintuloaikoihin ja päihteiden käyttöön liittyvät kysymykset (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 181.)

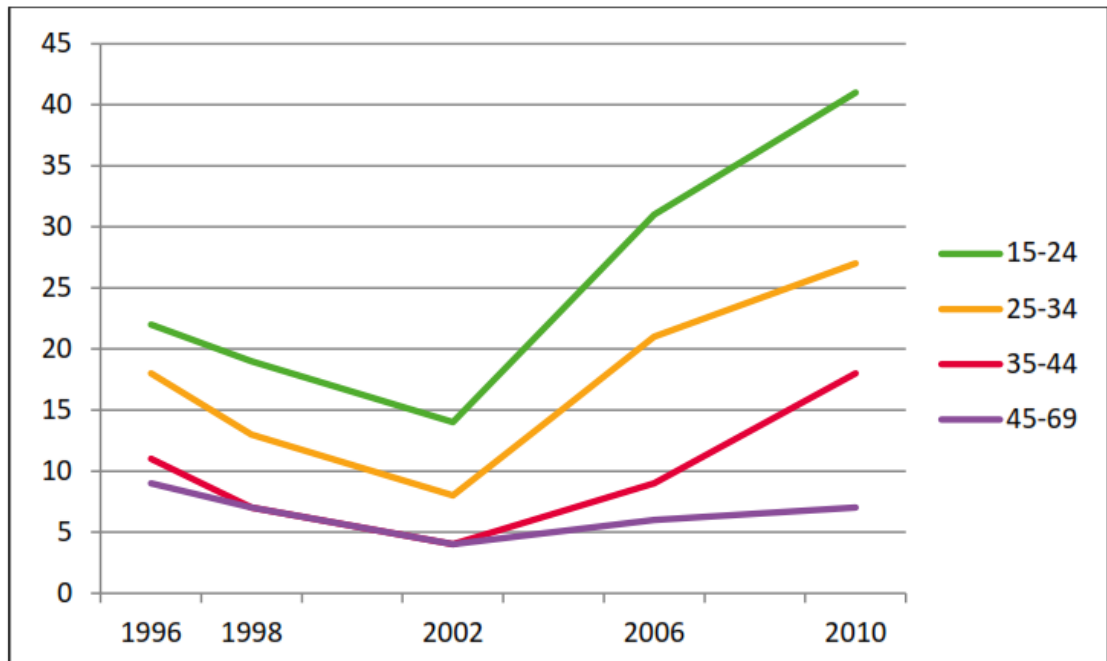
On myös olennaista huomioida kavereiden vaikutus nuoren päihteiden käytössä. Lapsuudessa perheen vaikutus on suuri, kun taas nuoruudessa kaveripiirillä on suurempi merkitys päihteidenkäytön kannalta. Kaverinpiirin päihdemyönteisyys sekä päihteidenkäyttö ennakoivat tulevaa päihteidenkäyttöä. Suurin osa huumaiden tarjonnasta tulee kavereilta. Tyttöjen seurustelusuhteet vanhempien kumppanien kanssa ovat myös riskitekijä päihteidenkäytölle (Niemelä 2009, 52; Kylmänen 2005, 27; Marttunen, Huurre, Strandholm & Viialainen 2013, 110.)

Kehityopsykologiassa puhutaan nuorten kasvusta ja kehityksestä, jonka yksi osa-alue on sosiaalinen kehitys. Oikeanlainen kaveripiiri synnyttää positiivisen sosiaalisen verkoston nuoren elämään, mikä tukee nuorta. Kaveripiirin muotoutuminen on sukupuolisidonnaista. Pojat viettävät aikaansa yleensä isommissa porukoissa ja taas tytöt viettävät aikaansa pienemmässä porukassa, johon kuuluu yleensä yhdestä kolmeen muuta tyttöä (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 184.)

Tyttöjen kaverisuhteet perustuvat läheisyydelle sekä emotionaalisuudelle, mikä näkyy toisen tukemisena, yhdessä viihtymisenä ja uskoutumisena. Tämän vuoksi tyttöjen riidat ovat ihmissuhderiitoja, jotka ovat henkisesti rajumpia kuin pojilla. Poikien riidat juontuvat useasti koulusta tai harrastustoiminnasta. Poikien kokoontumiset liittyvät monesti pelaamisen ja sen ympärille muodostuvaan harrastetoimintaan (Kronqvist ym. 2007, 184.)

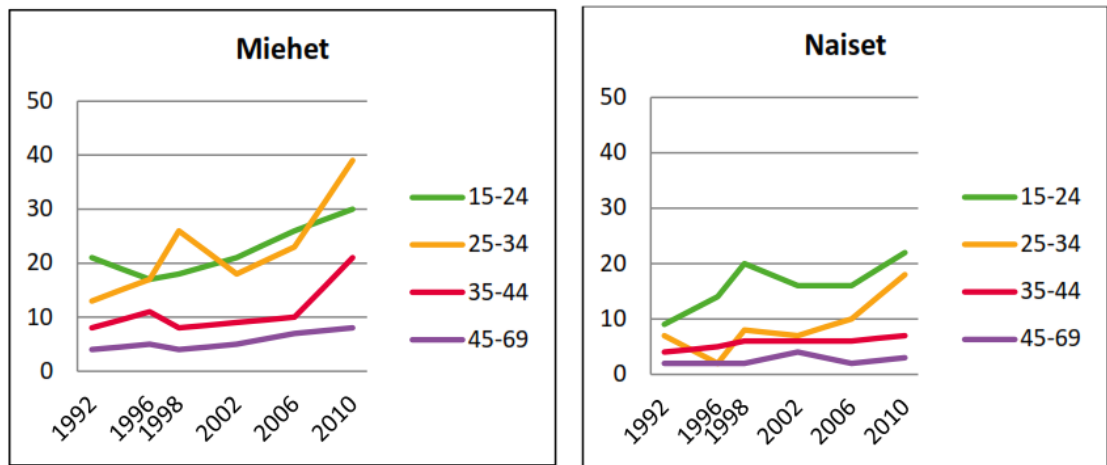
2.2.2 Asennemuutos huumausaineisiin

Alla olevasta kuvioista 4 selviää ikäkohortein mitattuna huumausongelmaan suhtautuminen vuosien 1996 ja 2010 välillä. Vuodesta 2002 lähtien suhtautuminen huumeisiin on jokaisessa ikäkohortissa muuttunut sallivampaan suuntaan. Kyseisessä kuviossa 4 osoitetaan prosentuaalisesti niiden määrä, jotka suhtautuvat huumeisiin siten, että he näkevät sen olevan olematon tai vähäinen ongelma (Metso, Winter & Hakkarainen 2012, 25–26.)

Kuvio 2 Kannabiksen vuosiprevalenssi. (Metso, Winter & Hakkarainen 2012, 18)

Alla olevasta kuviosta 5 selviävät ihmisten asenteet ikäkohorteittain huumeiden kohtuukäyttöön ilman ongelmia. Vanhemmassa ikäkohortissa sukupuoleen katsomatta asenteet ovat kielteisempiä. Miesten osuus on huomattavasti sallivampi kuin naisten. Kahdessa nuoremmissa ryhmässä sekä miehissä että naisissa asenteet ovat huomattavasti myönteisempiä kuin vanhemmissa ikäkohorteissa. Kaikissa ikäkohorteissa on kehitys mennyt myönteisemmän suhtautumisen suuntaan (Metso ym. 2012, 31–32.)

Kuvio 3 *Mielipide: Huumeita voi käyttää kohtuullisella tavalla ilman ongelmia. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien osuus miehillä ja naisilla iän mukaan.* (Metso, Winter & Hakkarainen 2012, 32)

Huumeet ovat arkipäiväistyneet suomalaisessa yhteiskunnassa. Jo yli puolet alle 35-vuotiaista tuntee jonkun huumeiden käyttäjän. Tämä on tuonut henkilökohtaista kosketuspintaa huumausaineisiin ja sen käyttäjiin ja sitä myöten lieventänyt pelkoja ja asenteita sekä käyttäjiä että huumausaineita kohtaan (Metso ym. 2012, 36.)

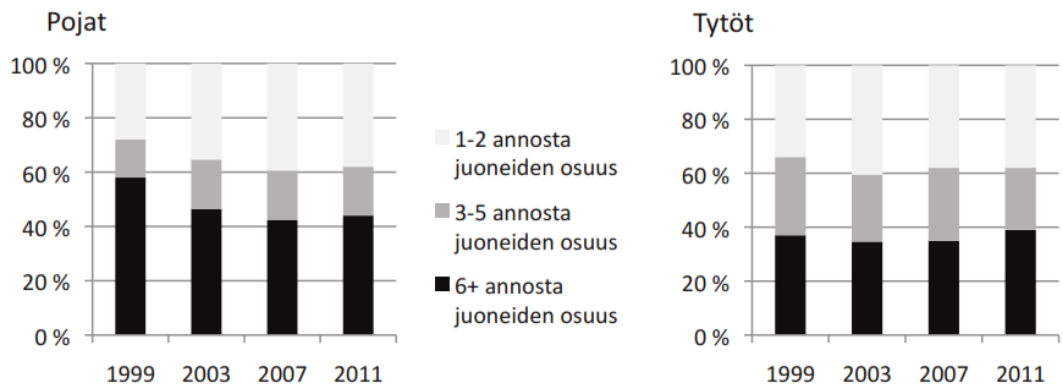
Vuonna 2010 valmistuneessa kyselyssä vastaajista kuusikymmentäviisi (65) prosenttia oli sitä mieltä, että alkoholin tuomat haitat yhteiskunnalle olivat huomattavasti suurempia kuin huumausaineiden. Tämä oli vuosien 1992 – 2010 tarkastusajan korkein kyselytulos koko mittausajalta (Metso ym. 2012, 32–33.)

2.2.3 Nuorten päihteiden käytön tilastoja

Eurooppalaisen ESPAD-tutkimuksen mukaan nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt ja raittiiden nuorten osuus on noussut. Tutkimus on tehty suomalaisille peruskoulun yhdeksännen luokan oppilaille. Tutkimus on toteutettu neljän vuoden välein aina vuodesta 1995 lähtien. Tutkimusaineisto koostuu 2000–5000 vastaajan otoksista (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Ahlström 2012, 3.)

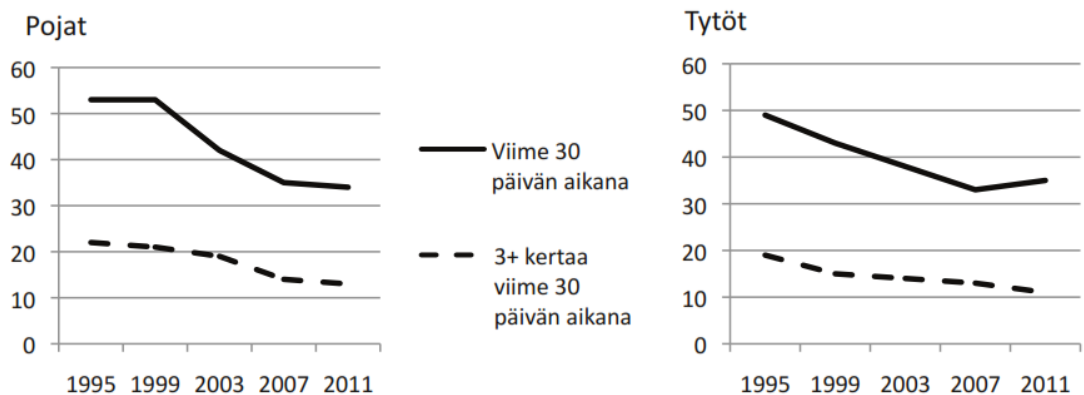
Raittiita oli vuonna 1999 noin yksi kymmenesosa ikäluokasta, kun taas vuonna 2011 raittiita oli 16 prosenttia. 15 – 16 -vuotiaista nuorista 60 prosenttia oli jossain elämänvaiheessaan kokeillut alkoholia. Viikoittain näistä nuorista humaltuu noin kymmenen (10) prosenttia. Nuorten humalahakuinen juominen on vähentynyt vuosituhaten vaihteen jälkeen (Mts. 3.)

15–16 -vuotiaiden keskuudessa kannabiksen käyttö on viime vuosina lisääntynyt. Vuonna 2011 kannabista on nuorista käyttänyt 11 prosenttia jossain vaiheessa elämäänsä. Muita laittomia huumeita on käyttänyt neljä prosenttia nuorista (Raitasalo ym. 2012, 3.) Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2009 yläkouluikäisistä nuorista huumeita oli käyttänyt viisi prosenttia. Alkoholin sekä lääkkeiden sekakäytöstä kertoi kahdeksan prosenttia ja imppaamisesta yhdeksän prosenttia nuorista (Niemelä 2010, 108.)

Kuvio 4 Viimeisemmällä alkoholinkäyttökerralla juotujen määrien muutos 1999–2007. (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 18)

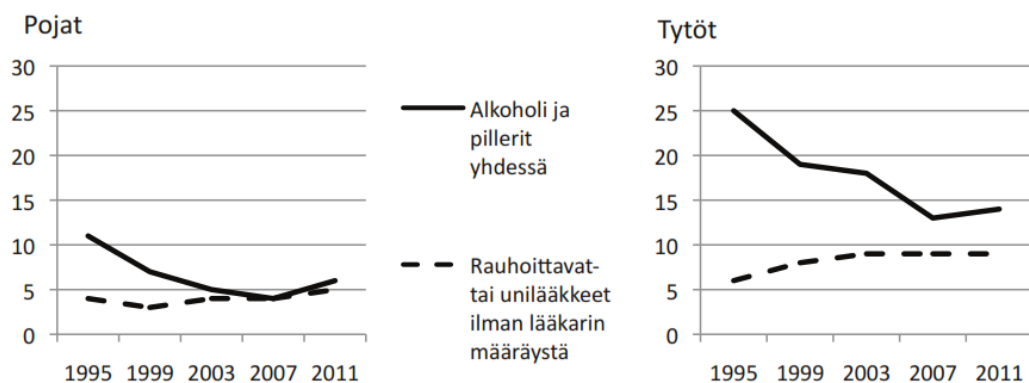
Kuvio 6 osoittaa suurien juomisannosten määrän laskun poikien kohdalla, mutta tyttöjen osuus ei ole laskenut vuosina 1999 - 2011 merkittävästi. Kuitenkin 15–16 -vuotiasta pojista noin 34 prosenttia on juonut humalahakuisesti viimeisen kolmenkymmenen päivän aikana. Tyttöjen osuus samassa tilastossa on myös noin 34 prosenttia, ja se on viime vuosina ollut hieman nousussa. Yli kolme kertaa viimeisen kolmenkymmenen vuorokauden aikana humalahakuisesti juoneiden osuudet ovat laskeneet sekä tytöillä ja pojilla vuosien 1995 ja 2011 välillä kuten kuvio 7 selviää. (Raitasalo ym. 2012, 18–19.)

Kuvio 5 Kuusi annosta tai enemmän juoneiden osuus, %. (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 19)

Vuoden 2013 kouluterveyskyselyn tulokset ovat samankaltaisia kuin ESPAD-kyselyn tulokset. Tosi humalassa olevien prosenttimäärät ovat ensimmäisen ja toisen vuoden ammattioppilaitosten opiskelijoiden 35 prosenttia, lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoiden 20 prosenttia sekä peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten 12 prosenttia. Kaikki prosentuaaliset määrät ovat laskeneet niiden mittaamisvuosien alusta (Kouluterveyskysely peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisille 2013; Kouluterveyskysely lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoille 2013; Kouluterveyskysely ammattioppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoille 2013.)

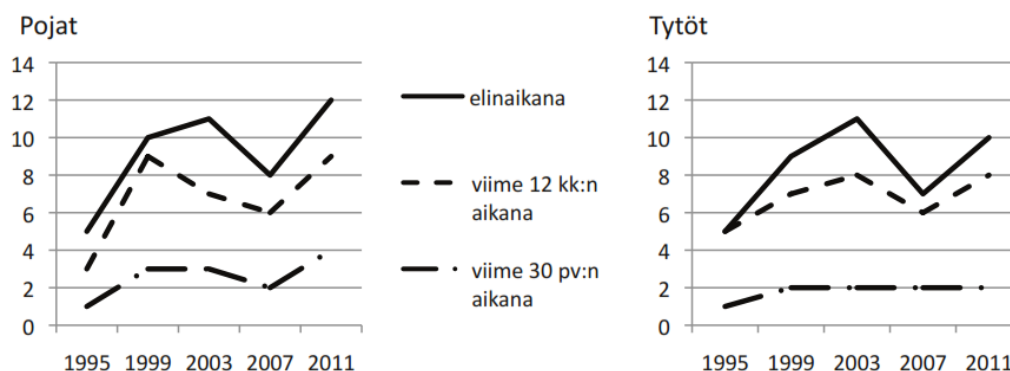
Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan raittiiden nuorten humalahakuinen juominen oli nousussa 1990-luvulla. 2000-luvulle tultaessa humalahakuinen juominen on merkittävästi vähentynyt. Nuorten humalahakuinen juominen ei ole sidoksissa nuorten sosiaalisiin taustoihin (Karlsson, Kotovirta, Tigerstedt & Warpenius 2013, 23 - 24.)

Kuvio 6 *Lääkkeiden päihdekäyttö elinaikana.* (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 21)

Kuviossa 8 nähdään, että 15–16 -vuotiaiden nuorten lääkkeiden ja alkoholin käyttö on viime aikoina lisääntynyt. Samoin on rauhoittavien tai unilääkkeiden käyttö ilman lääkärin määräästä kasvanut viime vuosina. Kuitenkaan luvut eivät ole vuoden 1995 tasolla, mistä lähtien kyselyä on tehty. Vuonna 2011 tytöistä 14

prosenttia ja pojista kuusi prosenttia ilmoitti, että on joskus elinaikanaan käyttänyt alkoholia ja lääkkeitä yhdessä (Raitasalo ym. 2012, 21.)

Kuvio 7 *Kannabiksen käyttö.* (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Alhström 2012, 23)

Nuorten kannabisten käyttö oli 2000-luvun alussa laskusuunnassa, mutta viime vuosina kannabiksen käyttö on yleistynyt uudestaan, kuten kuviosta 9 käy ilmi. Huumetilanne Suomessa 2013 -tutkimuksen mukaan 15 – 24 -vuotiaiden ryhmässä kannabiksen käyttö on myös yleistynyt. ESPAD-tutkimuksen tulokset 15 – 16 -vuotiaiden osalta antavat samankaltaisia viitteitä. 15 – 16 -vuotiaiden ryhmässä pojista joskus elinaikanaan on käyttänyt kannabista noin 12 prosenttia ja tytöistä noin kymmenen prosenttia (Raitasalo ym. 2012 22–23; Varjonen, Tanhua & Forssel 2014, 30.)

2.3 Päihteiden moninaisuus

Suomen päihdemarkkinoilla eniten on liikkeellä alkoholia, jota saa laillisesti ostaa päivittäistavarakaupoista ja valtion kontrolloimista myymälöistä. Lisäksi on saatavilla korvikealkoholeja, joita saa ostettua laillisesti päivittäistavarakaupoista (Laappalainen-Lehto, Romu & Taskinen. 2008. 67–70.) Laittomista päihteistä eniten saatavilla on kannabistuotteita, tästä isoin osa on kotikasvatettua marihuanaa ja hassista. Kannabistuotteiden lisäksi markkinoilla on amfetamiinia, ekstaasia sekä muita synteettisiä huumausaineita. Kaupan on myös korvaushoitoon tarkoitettua buprenorfiinia, jota löytyy yleisimmin kauppanimikkeillä Subutex, Subuxone sekä Temgesic. Näiden lisäksi on huumausaineiksi luokiteltuja lääkevalmisteita, joista suurin osa on bentsodiatsepiinilääkevalmisteita (Tanhua, Virtanen, Knuuti, Leppo & Kotovirta 2011, 122.)

2000-luvulla on takavarikoitu marihuanaa ja kannabiskasveja, mikä kertoo kotikasvatuksen myyntiinsuuntautuneisuudesta sekä kotikasvatuksen yleistymisestä. Vuoteen 2007 verrattuna takavarikoitujen kasvien määrä oli kaksinkertaistunut vuoteen 2011 mennessä. Tämä selittyy siementen hankinnan helppoudesta Internetin kautta (Tanhua ym. 122–123.) Suomessa on noin kymmentuhatta kotikasvattajaa niin keskusrikospoliisin kuin Pekka Hakkaraisen, Jussi Perälän sekä Leena Metson tekemän Kukkaa pukkaa – kannabiksen kotikasvatus Suomessa -tutkimuksen mukaan (Hakkarainen, Perälä & Metso 2011.)

GHB- (Gamma) ja GBL- (Lakka) huumeiden suosio on laantunut, mutta niiden sijaan markkinoille tulee uusia ja erilaisia muuntohuumeita tasaisesti. Heroiinin määrä on romahtanut vuoden 2001 jälkeen ja samaan aikaan buprenorfiinin takavarikot ovat lisääntyneet (Tanhua ym. 122.)

2.3.1 Alkoholi

Alkoholilla on useita eri funktioita yhteisöissä. Sillä on iso kulttuurillinen ja symbolinen merkitys. Alkoholi on yleistuote, jota myydään kaupoista laimeina alle viisipromillisina alkoholijuomina. Yli viisipromilliset alkoholijuomat on keskitetty valtio-omisteiseen myymäläryhmään. Kuitenkin alkoholi on päihde, jolla on päihdyttävä vaikutus, joka voi johtaa riippuvuuteen (Babor, Caetano, Casswell, Edwards, Giesbrecht, Graham, Grube, Gruenewald, Hill, Holder, Homel, Österberg, Rehm, Room & Rossow, 2003. 15.)

Alkoholi on keskushermostoon vaikuttava päihde, jolla on haittavaikutusten lisäksi positiivisia vaikutuksia. Alkoholin haitat syntyvät sen vaikutuksesta aivoihin. Lisäksi alkoholin nauttimisesta voi seurata esimerkiksi maksakirroosi tai sosiaalinen eristäytyminen. Tavallisimpia ongelmakäytön haittoja ovat masennus, ahdistus, unettomuus, tapaturmat, hermostoon liittyvät häiriöt sekä mahdollinen aivoverenvuoto ja sydämen rytmihäiriöt (Aalto, 2010, 12.)

2.3.2 Kannabis

Kannabista saadaan Cannabis sativa -nimisestä kasvista, jossa on noin 60 erilais- ta huumaavaa aineosaa eli kannabinolia. Kaikista psykoaktiivisin näistä kannabinoleista on delta-tetra-hydrokannabinooli eli THC. Kannabis on rasvaliukoinen elimistöön varastoituva aine, joka poistuu hitaasti (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 73.)

Kannabisvalmisteet voidaan jaotella kolmeen eri osioon. Marihuana on pääsääntöisesti kasvin lehtiosaa ja sisältää THC:tä noin 0,35 - 12 painoprosenttia. Hasis

valmistetaan emikukinnosta saatavasta pihkasta, joka sisältää THC:tä 4 – 10 painoprosenttia. Kasvin mahlaa on kannabisöljy, jonka THC-pitoisuus voi olla jopa 4 – 70 painoprosenttia. (Lappalainen ym. 73.)

Kannabiksen päävaikutus on keskushermostolama, johon liittyy euforian tunne. Lisäksi käyttäjässä voi näkyä muutoksia oman itsensä kokemisessa, vainoharhoja tai kiihotustiloja. Rungas ja säännöllinen kannabiksen käyttö aiheuttaa käyttäjälle persoonallisuuden, tunne-elämän ja sosiaalisten suhteiden muutoksia. Lisäksi käyttö vaikuttaa lyhytkestoiseen muistiin ja kognitiivinen kapasiteetti muuttuu. Kannabiksen käytöstä johtuvat oireet voivat edetä amotivaatio-oireyhtymäksi. (Lappalainen ym. 73–74.)

2.3.3 Keskushermostoa lamaavat huumeet

Opiateiksi voidaan nimetä oopiumista peräisin olevia sekä synteettisesti valmistettuja yhdisteitä. Unikosta kukasta kuivattamalla saatu maitiaisneste eli oopium sisältää useita kymmeniä alkaloideja. Näitä ovat esimerkiksi oopiumi, morfiini sekä kodeiini. Oopiumista saatavasta morfiinista erilaisten kemiallisten prosessien kautta valmistetaan heroïinia. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 80.)

Synteettisiksi opiaateiksi luetellaan muun muassa metadoni, petidiini, buprenofiini ja dekstropropoksifeeni. Näitä käytetään lääkteinä, jotka poistavat kipua sekä tuskaisuutta. Päihteiden käytöllä haetaan euforisuuden tunnetta, kivun poistamista ja tuskaisuuden lievittymistä. (Lappalainen ym. 2007, 80.)

Lisäksi opiaatteja esiintyy erilaisissa yskänärstystä vähentävissä lääkkeissä. Näissä yskänlääkkeissä se on dekstormetorfaanin (DMX) muodossa tai kodeiini-
na (Lappalainen ym. 2007, 80.)

2.3.4 Keskushermostoa stimuloivat huumeet

Amfetamiini ja sen johdannaiset ovat fenyylityyliamiinijohdoksia ja siten aina kemiallisesti valmistettuja. Esiintymismuodot ovat jauhe, tabletti, kapseli ja liuos. Lisäksi huumemarkkinoilla tavataan hieman voimakkaampaa metafetamiinia, joka on väritöntä kidemäistä jauhetta. Myös ekstaasi luetaan amfetamiinin johdannaiseksi (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 75.)

Amfetamiini pieninä annoksia lisää euforian tunnetta sekä vähentää unen tarvetta. Suuret annokset amfetamiinia aiheuttavat käyttäjässä aggressiivisuutta, voimantunnetta, itsevarmuutta ja paniikki- tai psykoosioireita. Päihteen vaikutuksen alaisena olevan henkilön tyypillisiä piirteitä ovat levottomuus, kalpeus, kiihtymys sekä silmien mustuaisten laajeneminen (Lappalainen ym. 2007, 75.)

Lisäksi on amfetamiinijohdannaisia lääkeaineita, jotka ovat psykomotorisia stimulantteja (metyylifenidaatti). Näitä käytetään esimerkiksi ADHD-lääkkeissä (Lappalainen ym. 2007, 74.)

Kokaiinia saadaan kokapensaasta lehdistä uuttamalla tahnaa, josta jalostetaan valkoista jauhetta, kokaiinihydrokloridia. Suomessa sen käyttö on melko vähäistä huonon saatavuuden sekä kalliin hinnan vuoksi (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 76.)

Kokaiinitakavarikot ovat kuitenkin olleet kasvussa vuodesta 2003 - 2010. Vuonna 2003 kokaiinia takavarikoitiin 1,1 kilogrammaa kun taas vuonna 2010 määrä nousi 4,2 kilogrammaan. Määrä on lähes nelinkertaistunut seitsemässä vuodessa, mikä kertoo käytön sekä saatavuuden kasvusta (Tanhua, Virtanen, Knuuti, Leppo & Kotovirta 2011, 128.)

2.3.5 Hallusinogeenit

LSD eli lysergihappo dietyyliamidi valmistetaan kemiallisesti. LSD on yleensä imeytettynä paperiin, mutta sitä on tavattu myös tabletteina, kapseleina ja pieninä rakeina. Jatkuvassa ja säännöllisessä käytössä käyttäjillä esiin nousevat psyykkiset vaikutukset sekä itsemurhat tai itsemurhayritykset, jotka aiheutuvat aineen paranoidisuutta muodostavasta vaikutuksesta. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 77.)

Suomessa on joidenkin arvioiden mukaan viitisentoista sienilajia, joilla tiedetään olevan LSD:n kaltaisia psykoaktiivisia vaikutuksia. Sienet voidaan lajitella kahden eri luokkaan vaikuttavan aineen mukaan. Näitä aineita ovat psylosybiini- ja amaniitasienilajit. Sienien käyttäjät ovat sekoittaneet huumesienet myrkkysieniin, mikä on johtanut hengenvaarallisiin tilanteisiin. Pitkäaikaisia tutkimustuloksia sienten vaikutuksista ei ole. (Lappalainen ym. 2007, 78.)

Ekstaasi eli 3,4-metyleenidioksimetamfetamiini eli MDMA on yleinen hallusinogeeni. Ekstaasin käyttäjät tuntevat voimakasta yhtenäisyyden ja läheisyyden tunnetta sekä parempaa suorituskykyä. Eräiden mielialälääkkeiden sekä ekstaasin yhteisvaikutus aiheuttaa sekavuuden ja serotoniinioireyhtymän. Tämä tarkoittaa keskushermoston serotoniiniaktiivisuuden lisääntymistä mikä voi johtaa jopa käyttäjän menehtymiseen. (Lappalainen ym. 78.)

Muita hallusinogeenijä on synteettisiä ja luonnossa esiintyviä. Meskaliini on muutamasta kaktuslajikkeesta tai synteettisesti valmistettua psykoaktiivista ainetta. PCP eli fensyklidiini on alun perin kehitetty nukutusaineeksi, joka piti pois-taa käytöstä haittavaikutustensa takia. PCP:n johdannaista ketamiinia käytetään yhä edelleen nukutusaineena. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 78–79.)

Gamma eli gammahydroksivoihappo (GHB) on PCP:n tavoin nukutusaine. GHB:tä muodostuu ihmisen keskushermostossa luonnostaan. Päihdeongelmaisen henkilön GHB:n käyttö yhdessä muiden keskushermostoon vaikuttavien aineiden kuten alkoholin kanssa voi johtaa arvaamattomiin yhteysvaikutuksiin. Näitä vaikutuksia voivat olla erilaiset hermostovaikutukset, hengityslama tai kooma. Gammalle ei ole vastavaikuttajaa, joten yliannostusta hoidetaan oireen mukaan. Lakka eli gammabutyrolaktoni (GBL) on GBH:n kaltainen, mutta huomattavasti voimakkaampi aine (Lappalainen ym. 79.)

Seiska eli 2C-T-7 aiheuttaa käyttäjässä voimakkaita tunnereaktioita, esimerkiksi emotionaalista harmoniaa ja yhteenkuuluvuudentunnetta. 2CB eli bromofenii-lietyyliamiini on hallusinogeeni, jolla on myös stimuloivia vaikutuksia. Se aiheuttaa käyttäjällä harhoja sekä kasvattaa seksuaalista halukkuutta ja libidoa. DMT on hallusinogeenien tryptamiini, joka on LSD:n kaltainen aine (Lappalainen ym. 79.)

2.3.6 Muuntohuumeet

MDPV eli metyleenidioksyprovaleroni on amfetamiinin kaltainen huumausaine. Olomuodoltaan MDPV on kellertävän valkoista jauhetta. MDPV:n haitalliset vaikutukset lisääntyvät aineen vaikutuksen loputtua. Käyttäjät ovat kertoneet krapulan tyyppisistä oireista, joihin liittyy kova päänsärky. MDPV:llä haetaan samankaltaisia vaikutuksia kuin amfetamiinilla on. Pitkäaikaiskäytöstä ei ole tutkittua tietoa, mutta voidaan olettaa, että vaikutukset ovat samankaltaisia kuin vastaavilla aineilla. Suuret annokset ja pitkäaikainen käyttö voivat johtaa riippuvuuteen ja psykoosin kaltaisiin oireisiin (Heinälä 2010.)

JWH-108:lla (Jehova) sekä muilla spice-tuotteilla tarkoitetaan kannabiksen kaltaisia tuotteita, joihin on lisätty synteettisiä kannabinoideja kuten JWH-108 tai CP 47,497. Spice-tuotteet myydään usein rohdosvalmisteina, vaikka niihin on

lisätty synteettistä THC:tä. Myytävissä pakkauksissa kerrotaan olevan erilaisia yrttejä ja rohdoksia, joilla kuitenkin ei ole minkäänlaista päihdyttävää vaikutusta. JWH-108:aa ja muita synteettisiä kannabinoideja myydään myös erikseen puhtaana jauheena. Spice-tuotteilla pyritään saavuttamaan kannabiksen vaikutuksen kaltainen olotila. Synteettisiä kannabinoidireseptoriagonisteja käytetään pääasiallisesti keskushermostoa lamauttamaan. Käyttäjä voi olla aluksi hyvän tuulinen ja ulospäin suuntautunut, mutta ei ole orientoitunut aikaan tai paikkaan. Synteettisiä kannabinoidireseptoriagonisteja käyttävällä on olemassa riski saada pysyvä psykoosi (Seppä, Aalto, Alho & Kiianmaa 2012, 41–42; Szilvay 2010.)

Bromo-Dragonfly on synteettisesti valmistettu hallusinogeeni, joka muiden hallusinogeenien tavoin vaikuttaa serotoniinijärjestelmän kautta. Sitä esiintyy liuotettuna paperilappuihin, jauheena tai pillereinä. Yliannostusriskit ovat erittäin suuret. Yliannostustapauksissa Bromo-Dragonfly voi aiheuttaa psykoosin kaltaisesta minuuden katoamista sekä päiviä kestävä vaikutuksen. Vasta-ainetta ei Bromo-Dragonflylle ole olemassa, ja huumeen tiedetään aiheuttaneen kuolemantapauksia. Yliannostusta hoidetaan oireiden mukaan. Käyttäjät ovat raportoineet positiivisina vaikutuksina kohonneen mielialan, näköaistiharhat sekä energisyyttä (Surakka 2011.)

Kylpysuolat on lähes aina valmistettu synteettisistä kationeista. Synteettisten kationeiden rakenne on amfetamiinin kaltainen. Käyttäjien kertomukset vaikutuksista antavat syytä uskoa, että kylpysuoloilla on myös LSD:n ja MDMA:n kaltaisia vaikutuksia. Käyttäjät toivovat saavansa vaikutuksia, jotka lisäävät empatiakykyä, seksuaalista halukkuutta sekä kohoavaa vireystilaa. Kylpysuolojen pitkäaikainen käyttö voi altistaa käyttäjän neurologisille muutoksille (Sarparanta 2012.)

3 Lastensuojelu

Lastensuojelussa on kyse siitä, että pyritään turvaamaan lasten sekä nuorten kasvu, kehitys, hyvinvointi ja oikeudet (Brady. 2011, 11). Lastensuojelulaissa määritellään lastensuojelun tarkoitus siten, että sen on tarkoitus antaa apua ja tukea varhain, jolloin pyritään estämään ongelmien muuttumista haastavammiksi. Laissa määritetyllä lastensuojelun avohuollon tukitoimilla pyritään edistämään lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvointia, jotta raskaammilta toimenpiteiltä vältyttäisiin (Mitä on lastensuojelu 2015.) Uudella sosiaalihuoltolain säädännöllä on mahdollistettu avohuollolliset tukitoimet ilman lastensuojelun asiakkuutta(L 13.3.2007/417).

Lastensuojelu voidaan tulkita yksinkertaisimmillaan siten, että sillä varmistetaan lapsen tai nuoren turvallisuus sekä poistetaan uhkatekijät. Etusijalla on perheen tukeminen ja lapsen tai nuoren oikeuksien kunnioittaminen. Lastensuojelu lähtee lapsikeskeisestä ja perhelähtöisestä ajattelutavasta. Lapsen tai nuoren pääasiallinen kasvatusvastuu on aina vanhemmilla. Lastensuojelun tehtävä on tukea vanhemmuutta ja edistää perhedynamiikkaa (Brady 2011, 42; Mitä on lastensuojelu 2015.)

Kaksi muuta lastensuojelun tehtävää ovat yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen ja varsinainen lastensuojelun tehtävä. Lastensuojelulain uudistuksessa on muutettu 3§:ä siten, että ehkäisevää lastensuojelua saa ilman lastensuojeluasiakkuutta. Uudella lainsäädännöllä mahdollistettiin kevyemmin toimivat tukitoimet (L 13.3.2007/417;Mitä on lastensuojelu 2015.)

Lapsen tai perheen ollessa lastensuojelun asiakkaana lastensuojelun tehtävänä on ensimmäisenä tehdä lastensuojelutarpeen arviointi. Lastensuojelutarpeen arvioinnin mukaan määrittyy, millaisilla toimenpiteillä lasta tai hänen perhettään tuetaan. Näitä tukimuotoja ovat esimerkiksi avohuollon tukitoimet, joihin sisäl-

tyvät perhetyö, vanhemmuuden tukeminen ja avohuollon sijoitus. Lisäksi lastensuojelu voi käyttää lapsen turvaamiseksi viimeisenä vaihtoehtona kiireellistä sijoitusta tai huostaanottoa. Nuoren ollessa sijoitettuna vähintään kuusi kuukautta tai täysi-ikäisyyteen asti on hänellä oikeus jälkihuoltoon. Jälkihuolto tarkoittaa, että sijoittavan kunnan on järjestettävä nuorelle riittävät tukitoimet sijoituksen päätyttyä. Tämä on kuitenkin nuorelle vapaaehtoista (Mitä on lastensuojelu 2015.; Jälkihuolto 2015.)

Nuoren ollessa sijoitettuna lastensuojelulaitoksessa voi hän olla kiireellisesti sijoitettu, huostaanotettu tai avohuollon sijoitetuksena. Avohuollon sijoituksella tarkoitetaan, että nuori voidaan sijoittaa sijaishuoltoyksikköön yksin tai perhesijoituksena. Avohuollon tukitoimena sijoitettua nuorta ei koske sama rajoitustoimenpiteiden käyttö kuin kiireellisesti sijoitettua tai huostaanotettua nuorta.

1.4.2015 lähtien avohuollon tukitoimena voidaan tehdä kiireellinen avohuollon sijoitus (Sijoitus avohuollon tukitoimena 2015.) 1.4.2015 lähtien lastensuojelun asiakkuus alkaa vasta kun sosiaalityöntekijä on todennut palvelutarpeen arvion perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat hänen kehityksen sekä terveyden tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa kasvun ja kehityksen sekä lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluita (L 13.3.2007/417).

Kiireellisellä sijoituksella tarkoitetaan nuoren sijoittamista sijaishuoltoon. Kiireelliseen sijoitukseen turvaudutaan, jos nuoren kasvu, kehitys ja turvallisuus ovat välittömässä vaarassa. Taustalla voi olla esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttö, väkivaltaisuus tai nuoren oma toiminta. Kiireellisen sijoituksen voi tehdä nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai sosiaalipäivystäjä. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 vuorokautta. Sitä voidaan jatkaa enintään 30 vuorokautta, mikäli jatkotoimenpiteistä ei ole voitu päättää ilman lisäselvityksiä. Päätöksen kiireellisen sijoituksen jatkumisesta tekee vastaava sosiaalityöntekijä (Kiireellinen sijoitus, n.d.)

Huostaanottoon ryhdytään silloin, kun nuoren terveys vaarantuu kasvuolosuhteiden tai huolenpidon puutteiden vuoksi tai nuori itse vaarantaa vakavasti omaa

terveyttään ja kehitystään. Huostaanottopäätös voidaan tehdä vain jos edellä mainitut asiat täyttyvät kokonaisuudessaan ja ovat olemassa samanaikaisesti. Tämä on viimesijaisin keino lastensuojeluprosessissa turvata nuoren kasvu, terveys ja kehitys. Huostaanottoon ja sijaishuoltoon ryhdytään vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäneet (Huostaanotto, n.d.)

3.1 Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset

Vuonna 2013 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 18 022. Näistä vuonna 2013 kiireellisesti sijoitettiin 4202 lasta. Edelliseen vuoteen verrattuna kasvua oli 6,6 prosenttia. Lastensuojelun avohuollon piirissä vuonna 2013 oli 88 795 nuorta ja lasta, joista uusia asiakkaita oli 38 477. Kokonaiskasvua edelliseen vuoteen verrattuna oli kaksi prosenttia. Uusia asiakkaita kokonaismäärästä oli prosentuaalisesti 43,3 (Kuoppala & Säkkinen 2014, 1.)

Vuosien 1991 ja 2013 välisenä aikana kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut yli kahdellasadalla prosentilla. Vuonna 1991 kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli 8794, kun taas vuonna 2013 määrä oli 18 022. Laitoshuollon osuus nuorten sijoituspaikkana on 39 prosenttia eli 7035 sijoitettua kaikista kodinulkopuolelle sijoitetuista. Laitoshuoltoon sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut samaa tahtia kuin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrät. Vuonna 1991 laitoshuollon piirissä oli 18 prosenttia kodin ulkopuolelle sijoitetuista, kun taas vuonna 2013 laitoshuollon osuus oli 39 prosenttia (Kuoppala. ym. 2014. 9;85.)

3.2 Sijoitusten syitä

Tarve kiireelliselle sijoitukselle voi tulla, kun kodin olosuhteet eivät ole riittävät tukeman lapsen tervettä kehitystä sekä huolenpitoa tai vanhemmat ovat pystymättömiä takamaan edellä mainitut kriteerit (Kiireellinen sijoitus n.d.)

Lisäksi kiireelliseen sijoitukseen johtavia syitä voivat olla vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat, joiden takia he eivät kykene turvaamaan lasten hyvinvointia, kasvua ja kehitystä. On myös tapauksia, jossa kiireellisen sijoituksen takana on lapsen oma käyttäytyminen. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen tai nuoren käyttäytyminen itsetuhoisesti, päihteiden käyttö tai rikollinen toiminta. (Kiireellinen sijoitus n.d.)

Johanna Hiitolan ja Hanna Heinosen tekemän raportin mukaan sijoituksen syynä olivat päihteet 63 prosentissa tapauksista. Aineisto oli kerätty hallinto-oikeuden päätöksistä, joissa oli tehty vastentahtoinen huostaanottopäätös. Tutkimusaineisto koski kuuttasataa lasta. Yhtä suuri osuus eli 63 prosenttia sijoituksista johtui väkivaltaisuudesta tai sen kokemisesta. Mielenterveysongelmien osuus aineistossa oli 57 prosenttia. Tämän otannan perusteella kolmella edellä mainitulla ongelmalla on päällekkäisyyttä. (Heinonen & Hiitola 2009 48–49.)

Kuulan ja Marttusen vuonna 2009 tekemän Laitoksessa rikoksen vuoksi - raportin mukaa 21 prosentilla vastentahtoisesti huostaan otettujen nuorten kohdalla oli viitteitä päihteiden käytöstä. Valtakunnallisessa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen teettämässä kyselyssä (2004) 15–16 -vuotiaista nuorista kannabista oli käyttänyt 8 prosenttia ja muita huumeita pari prosenttia (Kuula & Marttunen 2009 27.)

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen teettämien raporttien mukaan päihteiden käyttö ei ole suoraan verrannollinen sijoituksen syihin. Raporteissa ei tutkittu ainoastaan päihdeongelman näkökulmasta vastentahtoisia huostaanottoja. Poimimme raportista ainoastaan päihdeongelman vuoksi huostaan otettujen lasten määrään.

3.3 Lastensuojelun keinot kohdata päihdeongelma sijaishuollossa

Hyvin monilla sijoitetuilla nuorilla on ongelmia kasvuun ja kehitykseen liittyvillä osa-alueilla. Tyypillisimpiä häiriöitä ovat minuuden kehittymättömyys, huolenpidon puute, epävakaisuus tai turvallisuuden takaamattomuus ihmissuhteissa. Lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen nuorten tavanomaisimmissa diagnooseissa mainitaan, esimerkiksi käytöshäiriöisyyttä, aggressiivisuutta, asosiaalisuutta, emotionaalisia häiriöitä, rajatilahäiriöitä, masennusta, alkoholismia, narkomani-aa, seksuaalista hyväksikäyttöä ja erilaisia kehityshäiriöitä (Tervonen-Arnkill 2000, 6.)

Lastensuojelulaitoksissa tehtävä päihdetyö voidaan määrittää haastavaksi. Tämä siksi, että asiakkaat ovat alaikäisiä. Lisäksi päihdetyön tekemisen yksi suurimista kantavista asioista on motivointi. Miten voisi saada nuoren, joka on vastustanut sijoitusta ja on viranomaisvastainen, sitoutumaan tavoitteelliseen ja pitkäkestoiseen päihdetyöhön? Lastensuojelulaitoksissa henkilöstörakenne luo hyvän pohjan moniammatilliseen työskentelyyn. Lapselle on taattava ongelmaa vastaava apua. Monella nuorella on usein lastensuojelulaitosasiakkuuden rinnalla asiakkuus esimerkiksi nuorisopsykiatriseen poliklinikkaan sekä päihdehuollon palveluihin.

Päihdepalvelut voidaan jakaa yleisiin ja erityispalveluihin tai avo- ja laitospalveluihin. Useasti nuoren päihdeongelmaa hoidetaan yleisellä tasolla, mikä tarkoittaa peruspalvelussa tarjottavaan avohoitoa. Erityispalveluita tarjoavat esimerkiksi A-klinikat, nuorisoasemat tai katkaisuhoidoasemat. Jokaisella lastensuojelulaitoksella on omat kasvatus- ja hoitosuunnitelmat, jotka perustuvat lastensuojelulakiin. Niiden mukaan turvataan nuoren kasvu, kehitys ja hyvinvointi (Taskinen 2004.)

Päihdeongelman nuoren hoidossa työntekijän on huomioitava, etteivät nuoret ole helppohoitoisia tai nopeasti kuntoutettavia. Työ vaatii erityistä sitoutuneisuutta sekä työntekijältä että nuorelta. Se edellyttää ympärivuorokautista hoitoa sekä korjaavien ja korvaavien toimintojen ja kokemusten luomista uusissa ihmissuhteissa. Todellisuudessa työ tarkoittaa nuoren hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemistä yksilölliseksi sekä perhetyön vahvaa ja intensiivistä tekemistä (Tervonen-Arnkill 2000, 6-7.)

Lastensuojelulaitoksissa noudatetaan pääsääntöisesti omaohjaajamenetelmää, jota pidetään yksilöllisenä hoito- ja kasvatustapahtumana. Menetelmää käytetään, jotta henkilökunta pystyisi vastamaan jokaisen lapsen yksilöllisiin kehitystarpeisiin. Omaohjaajajärjestelmän yhtenä periaatteena on, että sitä kautta pystytään hahmottamaan paremmin nuoren hoito- ja kasvatustyötä (Karppinen 2000, 14-15.)

Ohjaajalta edellytetään yksilökeskeisten hoitomenetelmien tuntemusta. Ohjaajan on osattava huomioida lasta ja ymmärtää tämän ajatusmaailmaa. Hänen on käsitettävä lapsen tunteita ja ajatuksia sekä ymmärrettävä lapsen kokemuksia. Ohjaaja myös huolehtii lapsen tarpeista ja luo tälle turvallisuuden tunnetta (Mts. 15.)

Minäkuvan löytymiseen nuori tarvitsee erityisesti omaohjaajan tukea. Tämä tapahtuu nelivaiheisesti. Aluksi omaohjaajan tuki liittyy hyvien ja korjaavien kokemusten antamiseen, mikä tarkoittaa ruuan, lohdutuksen ja läsnäolon antamista sekä henkilöä, joka asettaa nuorelle turvalliset rajat. Toiseksi nuori tarvitsee tukea kokemuksiansa todentamiseen, että juuri ne asiat ovat tapahtuneet hänelle. Kolmanneksi on mahdollistettava leikki tai toiminta, jonka kautta nuori voi käydä läpi traumaattisia kokemuksia. Neljänneksi on löydettävä yhteinen kieli, jotta nuori voi käsitteellistää tapahtuneet asiat (Mts. 15.)

3.3.1 Lastensuojelulaki sijaishuollossa

Lastensuojelulaki antaa rajoituskeinoja kohdata nuoren päihdeongelma sijaishuollossa. Näitä keinoja ovat henkilökatsastukset sekä -tarkastus, esineiden ja aineiden haltuunotto, omaisuuden ja lähetysten tarkistaminen sekä niiden luovuttamatta jättäminen, yhteydenpidon rajoittaminen, olinpaikan ilmoittamatta jättäminen, liikkumavapauden rajoittaminen, eristäminen, kiinnipitäminen sekä erityinen huolenpito. Rajoituskeinoja ei ole tarkoitettu rangaistustoimenpiteiksi (Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa n.d.) Rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää vain jos nuoren tai jonkun toisen turvallisuus tai terveys vaarantuu (L 13.4.2007/417)

Rajoitustoimenpiteitä voi suorittaa laitoksen johtaja tai laitoksen johtajan valtuuttama kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Yhteistä kaikissa rajoitustoimenpiteissä on se, että ne pitää purkaa heti, kun ne eivät ole enää välttämättömiä lapsen hyvinvoinnille. Rajoitustoimenpiteet mahdollistavat intensiivisen työskentelyn nuoren kanssa ja näin ne eivät ole rangaistuksia (Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa n.d.)

Kaikista rajoitustoimenpiteistä on laadittava kirjallinen selvitys, josta käy ilmi rajoituksen laajuus, toimenpide sekä vaikutus kasvatus- ja hoitosuunnitelmaan. Dokumentointi tulee toimittaa nuoren asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, nuorelle itsellensä, nuoren huoltajille sekä laitokselle. Nuorelle tulee selventää, miksi rajoitustoimenpiteitä määrätään ja miten ne vaikuttavat häneen. Lisäksi on kuultava nuoren sekä huoltajien mielipide rajoitustoimenpiteiden asettamisesta. Muutosta voi hakea osaan rajoitustoimenpiteistä hallinto-oikeudesta (L 13.4.2007/417.)

Henkilökatsastus sekä -tarkastus tarkoittavat lastensuojelulain 66 §:ssä määritellyjä toimenpiteitä. Henkilötarkastukseen tulee olla perusteltu epäily siitä, että

lapsella tai nuorella on vaatteissaan tai muutoin yllään lastensuojelulain 65 §:n ensimmäisessä momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä. Henkilökatsastukseen voidaan päätyä, jos on syytä epäillä, että nuori on käyttänyt 65 §:ssä ensimmäisessä momentissa tarkoitettuja päihdyttäviä aineita. Tällöin voidaan tarvittaessa suorittaa puhalluskoe tai hius-, veri-, virtsa tai sylkinäytteen ottaminen (L 13.4.2007/417.) Sijaishuollossa yleensä käytetään virtsanäytteen ottamista eli seulaa tai puhalluskoetta henkilökatsastusta suorittaessa.

Esineiden ja aineiden haltuunotolla tarkoitetaan lastensuojelulaissa säädettyä pykälää 65, jonka perusteella voidaan ottaa haltuun aineita tai esineitä, joilla nuori voi vahingoittaa itseään tai toisia tai jos on syytä epäillä, että nuori käyttää aineita päihtymistarkoituksessa. Sijoituksen päättyessä on haltuun otettu omaisuus palautettava nuorelle, tämä ei koske yli 28-prosenttisia väkijuomia (L 13.4.2007/417.)

Omaisuuksien sekä lähetysten tarkastamista ja luovuttamatta jättämisellä tarkoitetaan lastensuojelulaissa 67 §:ssä mainittuja kohtia. Jos hoitohenkilökunnalla on perusteltu syy epäillä, että nuorella on lastensuojelulain 65 § ensimmäisessä momentissa tarkoitettuja aineita tai asioita voidaan tarkistaa luottamukselliseksi luokiteltuja kirjeitä tai siihen rinnastettavia viestejä. Myös jos on syytä epäillä, että nuori säilyttää edellä mainittuja asioita huoneessaan voidaan huone ja omaisuus tarkastaa (L 13.4.2007/417.)

Yhteydenpidon rajoittamisella tarkoitetaan lastensuojelulain 62 pykälää, jonka perusteella voidaan rajoittaa nuoren yhteydenpitoa vanhempiinsa tai hänelle muutoin läheisiin ihmisiin. Rajoitus asetetaan, jos yhteydenpito vaarantaa nuoren terveyden, kasvun ja kehityksen, sijaishuollon toteutumisen tai se on välttämätöntä muiden turvallisuuden vuoksi. Yhteydenpidon rajoitusta voidaan määrätä kerrallaan kolmekymmentä vuorokautta tai enintään yhden vuoden ajaksi kerrallaan nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän päätöksellä. Edellä mainituin perustein voidaan jättää nuoren olinpaikka ilmoittamatta vanhemmille (L 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulaissa 69 §:ssä mainittu liikkumavapauden rajoittaminen tarkoittaa nuoren liikkumisen rajoittamista muualla kuin sijaishuoltolaitoksessa tai sen alueella. Liikkumavapauden rajoitus asetetaan, jos on syytä epäillä, että nuori on syyllistynyt muuhun kuin vähäisenä pidettävään rikokseen tai on vaaraksi itsensä tai muille tai vaarantaa omaa terveyttään, kasvuaan ja kehitystään. Laitoksen johtaja tai hänen valtuuttamansa hoitohenkilökuntaan kuuluva voi määrätä liikkumavapauden rajoitusta enintään seitsemän vuorokautta. Nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi määrätä perustellusti enintään kolmekymmentä vuorokautta. Liikkumavapauden rajoitus pitää purkaa heti, kun siihen ei ole enää välttämätöntä tarvetta (L 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulaissa eristämällä tarkoitetaan nuoren eristämistä muista henkilöistä lain 70 §:n määrittämällä tavalla. Eristämistä ei saa määrätä kuin 24 tuntia kerrallaan ja se on purettava välittömästi, kun siihen ei ole enää tarvetta. Eristämistä voidaan kuitenkin jatkaa uudella päätöksellä välittömästi edellisen loputtua seuraavat 24 tuntia, jos se on välttämätöntä. Kuitenkaan eristämistä ei saa jatkaa 48 tuntia enempää. Mikäli eristämistä jatketaan 24 tunnin jälkeen, tulee nuorelle suorittaa lääkärintarkastus. Jos eristys jatkuu 24 tunnin jälkeen, on laitoksen johtajan tai hoitohenkilökuntaan kuuluvan ilmoitettava siitä viipymättä nuoren asioista vastaavasta sosiaalityöntekijälle (L 13.4.2007/417.)

Kiinnipitämisellä tarkoitetaan lastensuojelulain 68 §:n mukaisia toimenpiteitä. Niihin kuuluvat hoitohenkilökuntaan kuuluvan työntekijän rauhoitustarkoituksessa nuoresta kiinnipitäminen tai nuoren siirtäminen. Hoitohenkilökunta turvautuu näihin toimenpiteisiin vain, jos nuoren käytös vaarantaa hänen itsensä tai muiden henkilöiden turvallisuuden tai nuori voi toimillaan aiheuttaa merkittävää vahinkoa omaisuudelle. Kiinnipitäminen tulee lopettaa heti kun siihen ei ole enää syytä (L 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulaissa määritetyllä erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan 71 §:ssä ja 72 §:ssä säädettyjä määräyksiä. Erityiseen huolenpitoon ryhdytään silloin, kun nuoren etu sitä vaatii tai on perusteltua katkaista hänen päihde- tai rikoskier-

teensä tai hänen oma käyttäytymisensä vaarantaa vakavasti hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Erityistä huolenpitoa voidaan määrätä 30 vuorokautta kerrallaan yhdellä päätöksellä. Tämän jälkeen sitä voidaan jatkaa enintään 60 vuorokautta. Päätöksen erityisten huolenpidon aloittamisesta tekee aina nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Erityinen huolenpito on lopettava välittömästi, jos se ei saavuta sille asetettuja tavoitteita tai sille ei ole enää perusteita (L 13.4.2007/417.)

3.3.2 Muita lakeja

Muita lakeja, jotka vaikuttavat nuoren asemaan lastensuojelulaitoksessa asuttaessa, on useita. Näitä lakeja ovat esimerkiksi Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lain tarkoituksena on turvata asiakaslähtöinen ja luottamuksellinen työskentely sekä asiakkaan oikeus saada hyvää ja asianmukaista palvelua. Laki velvoittaa selvittämään alaikäisen nuoren toivomukset ja mielipide hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen. Kaikissa yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon nuoren etu. Nuorella on halutessaan oikeus nähdä hänestä kirjatut dokumentit (L 22.9.2000/812)

Toinen nuoreen vaikuttava laki on Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Nuorelle taataan laissa oikeus myönteisiin ja läheisiin suhteisiin vanhempiinsa. Nuorella on oikeus tavata vanhempiaan, joiden luona ei asu. Lain tarkoituksena on taata nuorelle oikeus tulla kuulluksi ikään ja kehitystasoon nähden. Kolmantena nuoren oikeuksiin vaikuttaa Suomen perustuslaki. Laki antaa nuorelle perusoikeudet, joita ovat muuan muassa yhdenvertaisuus, oikeus omaan elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja yksityisen elämän suojaan.

Laki antaa mahdollisuuden myös harjoittaa omaa uskontoa, sananvapautta, kulttuuria ja kieltä (L 8.4.1983/361; L 11.6.1999/731.)

Neljäs laki, joka määrittelee nuoren oikeuksia ja velvollisuuksia, on oppivelvollisuuslaki. Lapsen oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun hän täyttää seitsemän vuotta, ja kestää siihen asti, kun hän on suorittanut perusopetuksen tai seuraavat kymmenen vuotta. Jos nuori ei osallistu perusopetukseen, on asuinkunnan velvoitteena valvoa ja huolehtia oppivelvollisuuden saavuttamisesta. Lisäksi Suomi on ratifioinut Yhdistyneiden kansakuntien laatiman lasten oikeuksien yleissopimuksen, jossa on sovittu yleisesti lapsien oikeuksista (L 21.8.1998/628; Lapsiasiavaltuutettu n.d.)

4 Päihdetyön motivoivat menetelmät

Motivoiva haastattelu on syntynyt Yhdysvalloissa 1980-luvulla William Millerin toimesta. Miller piti sapattivuotta ja tutustui hankaliin asiakastapauksiin muiden terapeuttien konsultaatiossa. Käydyissä keskusteluissa muiden terapeuttien kanssa syntyi motivoivan haastattelun hahmotelma. Motivoiva haastattelu haki muotonsa Carl Rogersin asiakaskeskeiselle työskentelytyylille, Leon Festingerin (dissonanssiteoria) ajattelun ja toiminnan väliselle ambivalenssille sekä Daryl Bem in itsehavainnointiteoriaan pohjautuen. Ydinajatus on, että ihmiset tekevät itsestään havaintoja samalla tavalla kuin muista ihmisistä (Koski-Jännes 2008, 42–43.)

Motivoiva haastattelumenetelmä on kognitiivinen lähestymistapa, tavoite ja voimavarasuuntautunut vuorovaikutusprosessi. Kognitiivisessa lähestymistavassa korostuu asiakkaan kanssa tehtävä yhteistyö. Merkittävin päämäärä motivoivassa haastattelussa on saada asiakas ajattelemaan ja tekemään valintoja itse. Työntekijän kannalta tämä tarkoittaa, että hänen tulee välttää antamasta suoria vastauksia ja ohjeita tilanteen korjaamiseksi. Yksilön sisäistä motivaatiota korostetaan koska sanktioimalla sekä palkkioita antamalla ei päästä yhtä hyviin tuloksiin kuin sisäisen motivaation kautta. Miller toteaa, että motivaatio ei ole pysyvä tila vaan se on altis vaihteluille. Sitä voidaan parantaa hyvällä vuorovaikutuksella työntekijän ja asiakkaan välillä (Mts. 42–43.)

4.1 Menetelmänä motivointi

Päihdeongelmaisten nuorten kanssa työskennellessä voidaan käyttää erilaisia motivoivalla otteella tehtäviä työmenetelmiä. Motivoivilla työmenetelmillä pyritään vaikuttamaan päihteitä käyttävän nuoren omaan muutoshaluun. Avainase-

massa ovat seuraavat kysymykset työn määrittämisen kannalta: Mikä saa ihmisen muuttumaan? Mitä motivaatio tarkoittaa päihteiden käytön kontekstissa? (Miller 2008, 16)

On tullut uusi määritelmä päihdehoidossa tehtävään motivaatiotyöskentelyyn. Ennen ajateltiin, että muutos on välttämätön ja edellytys muutosmotivaation syntymiseen ja että sen löytäminen on asiakkaan itsensä vastuulla. Aiemmin ajateltiin diagnosoiperusteisesti, että asiakkaan saama diagnoosi oli yhtä kuin myönnetyt työntekijää kohtaan sitoutuneisuudesta hoito-ohjelmaan (Miller 2008, 17.) Uusi määritelmä motivaatiosta sisältää ajatuksen, että muutosmotivaatio on enemmän prosessi kuin jonkin asian tulos (Miller 2008, 28).

Uuden määritelmän mukaan käsitys motivaatiosta nojaa seuraaviin ajatuksiin.

Motivaatio on avain muutokseen. Motivaatioon sisältyy useita ulottuvuuksia. Motivaatio on dynaaminen ja vaihteleva ilmiö. Sosiaalinen kanssa käyminen vaikuttaa motivaatioon. Motivaatiota voidaan muuttaa. Hoitajan tyyli vaikuttaa asiakkaan motivaatioon. Hoitajan tehtävä on herätellä ja voimistaa asiakkaan motivaatiota (Miller 2008, 17.)

Furman ja Ahola (2007 13–14) mainitsevat motivaation syntymisen kannalta viisi olennaista tekijää: henkilö kokee tavoitteet omakseen, tavoite on merkityksellinen, usko mahdollisuuteen ylittää tavoitteeseen, tunne etenemisestä tavoitteen suuntaan sekä varautuminen takaiskuihin ja niiden voittamiseen.

4.1.1 Motivaatio avaimena muutokseen

Motivaatiolla voidaan tarkoittaa sitä mahdollisuutta, jolla henkilö aloittaa, jatkaa ja sitoutuu tietynlaiseen muutosprosessiin. Henkilön kokemaan motivaatioon liittyy niin sisäisiä kuin ulkoisia vaikutuksia ja tavoitteita sekä henkilön itse tekemää tilanteen tiedollista arviointia. Henkilön kokema motivaatio muuttuu niin

ajan kuin paikankin mukaan sekä vahvistuu ja heikentyy epäröinnin ja sen voittamisen mukana. (Miller 2008, 18–19)

Kanssakäyminen ystävien sekä perheen kanssa ja heiltä sekä yhteisöstä tuleva tuki vaikuttavat vahvasti henkilön muutosmotivaatioon. Näiden puuttuminen taas voi heikentää henkilön muutosmotivaatiota. Monet kokemukset voivat vaikuttaa voimallisesti motivaation kasvuun tai sen dramaattisen laskemiseen. Sellaisia kokemuksia voivat olla kriittiset elämänvaiheet, kuten onnettomuus, läheisen menetys, sairaus tai hengellisen kokemuksen saaminen. On myös positiivisia ja negatiivisia ulkoisia ärsykejä, jotka vaikuttavat muutosmotivaatioon. Näitä voivat olla positiivisessa mielessä tukea antavat tapahtumat sekä myötätuntoiset ystävät tai perheen jäsenet. Pakko eri muodoissaan voi toimia sekä negatiivisena että positiivisena kannustimena motivaation syntymiseen tai sen ylläpitämiseen (Mts. 19–20.)

Työntekijän omalla persoonalla on myös suuri merkitys nuoren muutosmotivaation syntymisessä. Hyviä persoonapiirteitä päihdetyön tekemiseen ja muutosmotivaation vahvistamiseen voivat olla asiakkaan kunnioittaminen, ystävällisyys, aitous sekä empatiakyky. Työntekijällä pitää olla kyky tunnistaa henkilön voimavarat ja vahvistaa niitä. Tapoja vahvistaa voimavaroja voi olla myönteinen palautteenantaminen sekä rohkaiseminen tunnistamaan riskikäyttäytymisen merkit. Henkilön kulttuuritaustan tunteminen on motivaation vahvistamisen kannalta olennaista (Mts. 20–21.)

4.1.2 Motivoivan haastattelun perusajatukset

Motivoivan haastattelun perusajatukset voidaan jakaa neljään osaan. 1) Myötätunnon ilmaiseminen, 2) Ongelmien ja omien arvojen välisen ambivalenssin voi-

mistaminen sekä muutoksen vahvistaminen, 3) diskussion välttäminen ja 4) asiakkaan kyvykkyyden voimistaminen. (Burke, Arkowitz & Dunn 2002, 218)

Ensimmäinen perusajatus on myötätunnon ilmaiseminen. Haastattelijana toimivan työntekijän on ensisijaisen tärkeää olla aitona sekä läsnä olevana asiakastilanteessa, että aito vuorovaikutussuhde voi syntyä. Työntekijä ei saa kritisoida tai arvostella asiakasta, vaikka ei hyväksyisi tämän tekoja. Luomalla myötätuntoisen ilmapiirin työntekijä mahdollistaa tilanteen, jossa asiakkaan on helppo tuoda esiin vaikeita ja kipeitä asioita (Miller & Rollnick 2002, 37.)

Toinen perusajatus on ongelmien ja omien arvojen välisen ambivalenssin voimistaminen sekä muutoksen vahvistaminen. Asiakkaan tieto käytön haitoista ei ole vielä riittävällä tasolla muutoksen tekemiseen, ja asiakas saattaa perustella omaa käyttöönsä. Työntekijän tulisi puuttua tähän keskustelemalla asiakkaan kanssa sekä muutoksen että riskikäyttäytymisen eduista ja haitoista. Asetettujen tavoitteiden ja hallitsevan riippuvuuden suhteuttaminen toisiinsa helpottaa päätöksen tekemistä. (Miller & Rollnick 2002, 38–39.)

Kolmas periaate on diskussion välttäminen. Työntekijä ei saa provosoitua asiakkaan sanomisista eikä provosoida asiakasta. Tällöin välttyään turhilta diskusioilta. Työntekijän ei tule kohdata asiakasta edukatiivisesti ja sanelemalla hänelle faktoja. Työntekijän tulee välttää turhaa vastakkainasettelua asiakkaan kanssa, sen sijaan hän voi käyttää hyväksi keskustelussa asiakkaan omia valintoja sekä vastuuta (Mts. 39–40.)

Neljäntenä periaatteena on asiakkaan kyvykkyyden voimistaminen. Työntekijän roolina tässä on antaa positiivista palautetta, rohkaista asiakasta sekä antaa tunnistusta jo tehdyille asioille. Retkahdusten esiin nostaminen oppimiskokemuksina kertoo asiakkaalle, että retkahdukset ovat osa muutosprosessia (Mts.40–41.)

4.2 Motivoivan haastattelun eteneminen

Motivoivaan haastatteluun on viisi eri menetelmää. Niiden avulla työntekijä voi auttaa asiakasta ambivalenssin käsittelyssä ja antaa edellytykset muutospuheelle dialogissa. Menetelmiä ovat: avoimet kysymykset, asiakkaan puheen reflektointi, asiakkaan muutosvalmiuksien edesauttaminen, muutospuheen esiin houkuttelemisen sekä yhteenvetojen muodostaminen asiakkaan tuottamasta puheesta (Miller & Rollnick 2002, 65–84).

Avointen kysymysten käyttäminen perustuu sille, että asiakas vastaa useampinainenesti. Näin asiakas ei voi vastata vain kyllä tai ei. Tämä haastaa asiakkaan pohtimaan laajasti omaa tilannettaan (Rakkolainen 2004, 20–21.)

Avoimia kysymyksiä käytetään paljon. Kysymyspatteristo aloitetaan yleensä m- tai k-alkuisilla sanoilla. Näitä voivat olla esimerkiksi miten, missä, milloin, mikä, mitä, kuka, kuinka tai kenen kanssa. Yleensä avoimia kysymyksiä ei esitetä kuin kaksi peräkkäin, koska muuten dialogin rakenne rikkoutuisi. Dialogin rytmittäminen on tärkeää ja avoimien kysymysten välissä tulee käyttää refleктоimista sekä rohkaisua ja vahvistamista (Miller & Rollnick 2002, 65–66.)

Asiakasta itseään motivoivien lauseiden nostaminen esiin ja niiden vahvistaminen on yksi tapa vahvistaa muutosmotivaatiota. Asiakasta itseään motivoivia lauseita katsotaan olevan neljää eri tyyppiä. Ongelma tulee tunnistaa jonkin lauseen avulla, esimerkiksi: ”Kannabiksesta on ollut paljon harmia”. Toinen lausetyyppi liittyy huolen ilmaisemiseen, esimerkiksi ”Tuskin tulen saamaan lapsiani enää takaisin.” Kolmas lausetyyppi on suora tai epäsuora toteamus muutosaikomukseen, kuten ”Minä tiedän kyllä, että en voi enää jatkaa polttelua.” Neljäs motivoiva lause on optimismi muutokseen: ”Elämä on ollut helpompaa ilman pilveä.” (Havio, Inkinen & Partanen 2009, 130.)

Reflektioivassa kuuntelemisessa työntekijällä on vastuu päätöksestä mitä hän heijastaa ja mitä hän jättää pois, sekä painotusten käyttämisestä sanoissa ja asioiden selkeyttämisessä. Työntekijä reflektoi asiakkaan sanomisia välttämättä kysymysmuotoja. Näin pyritään samaan asiakkaan, työntekijän sekä vallitsevan asian välille yhteinen merkitys. Tällä vältetään väärinymmärrysten syntymistä. On tärkeää antaa tilaa ja mahdollisuus asiakkaalle lisätä tai korjata kuulemaansa reflektiota. Alkuvaiheessa reflektioivia toteamuksia tulisi käyttää mahdollisimman paljon. Kun asiakas kuulee oman puheensa toista kertaa, kuuleminen pitää asiakkaan ajatukset liikkeessä (Mts. 67–73.)

Asiakkaan muutosvalmiuksien edesauttaminen alkaa perusteltujen positiivisten palautteiden antamisella. Se edistää luottamussuhteen syntymistä sekä vahvistaa asiakkaan kykyä käyttää hänellä jo olemassa olevia voimavaroja. Empatian näyttäminen ei tarkoita, että työntekijä on samaa mieltä tai hyväksyy asiakkaan teot. Empaattinen työskentelytapa näkyy asiakkaalle tuntemuksena, että hänet hyväksytään omana itsenään teoista huolimatta (Mts. 73.)

Muutospuheen esiin houkuttelemiseen turvaudutaan silloin, jos asiakas ei itse muutospuhetta tuota. Tarkoituksena on saada asiakas puhumaan päihdeongelmastaan sekä nostamaan siihen liittyviä huolia ja murheita esiin. Sillä pyritään selventämään muutoksen mukanaan tuomia tunteita, ajatuksia, tavoitteita sekä arvoja, joita käydään asiakkaan kanssa yhdessä läpi (Mts. 76–83.)

Yhteenvedojen tekemiset helpottavat asiakkaan ymmärrystä tilanteesta, edesauttavat ratkaisun tekemistä sekä auttavat muutosprosessin eteenpäin menossa. Niiden tarkoitus on selkeyttää käytyä keskustelua, kun ne muodostetaan kokonaisiksi ja yhteen liitettäviksi. Yhteenvedoon sisällytetään erilaisia asioita, joita ovat asiakkaan omat motivaatiot muutokselle, sisäiseen ambivalenssiin liittyvät asiat sekä muutoksen asetetut tavoitteet. Yhteenvedot tehdään siksi, että asiakas kuulee nyt kolmannen kerran omat muutospuheensa. Yhteenvedon esiin nostamisen tarkoitus on tuoda nuorelle mahdollisuus tutkia päihdeiden käyttöönsä liittyviä positiivisia ja negatiivisia asioita samanaikaisesti. Myös tällöin on syytä suoda

asiakkaalle mahdollisuus tehdä korjauksia ja lisäyksiä yhteenvetoihin (Rakkolainen 2005 21; Miller & Rollnick 2002 74–76.)

4.3 Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys

Ratkaisukeskeisyydeksi voidaan nimittää sellaisia terapeuttisia ja teoreettisia näkökulmia, joilla pyritään ongelmien ratkaisemiseen eikä keskitytä taustalla oleviin syihin. Lyhytterapeuttisessa eli ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa on kyse käytännön viisaudesta, niin sanotusta maalaisjärjestä. Tässä lähestymistavassa korostetaan hyvien suhteiden rakentumista asiakkaan ja hänen lähiverkostonsa kanssa sekä toiveikkuuden ja vaihtoehtoisten toimintatapojen omaksumista osaksi omaa elämäntapaa (Alpola & Hurskanen 1992, 22; Ahola & Furman 2014, 25.)

Ratkaisukeskeinen menetelmä on yksi keskeisimmistä työmuodoista lastensuojelussa ja perhetyössä. Siinä voidaan yhdistellä erilaisia lähestymistapoja ja vaihtaa menetelmä toiseen, jos ei aikaisempi toimi. Ratkaisukeskeinen menetelmä ei sido työntekijää tai asiakasta yhteen työmuotoon. Pääperiaatteena on lähestyä ongelmaa ratkaisukeskeisesti eikä ruotia ongelmaa tai etsiä syitä ja syyllisiä. Etsitään ratkaisua ongelmaan yhdessä luotujen tavoitteiden pohjalta ja edetään systemaattisesti niitä kohden (Ratkaisukeskeinen työskentely n.d.)

Ratkaisukeskeisyydessä pyritään vahvistamaan nuoren ja hänen perheensä voimavaroja ja edistymistä. Tarkoituksena on lisätä yhteisöllisyyttä ja vahvistaa perhedynamiikkaa sekä sitä kautta ongelmanratkaisukykyä ristiriitatilanteissa. Ratkaisukeskeinen työtapa pitää sisällään paljon erilaisia lähestymistapoja ja menetelmiä, mutta erilaisuuttakin löytyy perinteisiin työmenetelmiin verrattaessa. Psykososiaalinen lähestymistapa on näistä yleisin, siinä työntekijän rooli on toisenlainen. Psykososiaalinen tapa mielletään monesti edukatiiviseksi, jolloin

työntekijän olisi tunnettava nuoren ja hänen perheensä tilanne kokonaisvaltaisesti. Lisäksi työntekijän tulisi antaa ohjeet tai työkalut asian ratkaisemiseksi (Ratkaisukeskeinen työskentely n.d.)

Ratkaisukeskeinen menetelmä poikkeaa tässä psykososiaalisesta tavasta. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa on tarkoituksena ”johdatella” asiakas oivaltaamaan itse häntä auttavat asiat ja toimenpiteet. Tämä voimauttaa ja auttaa asiakasta löytämään tapoja parantaa omaa ja läheisverkoston elämänlaatua ja sitä kautta henkilökohtaista elämän hallintaansa (Suokas & Liias 2008, 134)

Ratkaisukeskeisessä menetelmässä voidaan käyttää erilaisia kysymyspatteristoja, esimerkiksi henkisiä kysymyksiä. Mitkä ovat sellaisia asioita, joiden haluat elämässäsi jatkuvan? Kuka tai mikä saa sinut ne saavuttamaan? Nuorelta voidaan kysyä asteikkokysymyksiä, joiden avulla voidaan kielellistää esimerkiksi nuoren uskoa muutoksen. Kysymys voidaan asettaa koskemaan tämän hetkistä motivaatio tilaa välillä 1-10. Asteikko kysymyksillä voidaan havainnollistaa positiivisia poikkeuksia. Asiaa lähestytään avoimilla kysymyksillä, kuten motivoivassa työtöteessä on tarkoitus. Suljettuja kysymyksiä, joihin voi vastata kyllä tai ei, vältetään. Kysymysten tavoitteena on saada asiakas itse pohtimaan omia ja lähi-verkoston voimavaroja tavoitteiden saavuttamiseksi ja mahdollistamiseksi (Ratkaisukeskeinen työskentely n.d; Riikonen & Vataja 2009; Niemi-Pynttari 2013.)

Toinen esimerkki on ihmekysymykset. Miten olet voinut selviytyä noin vaikeasta tilanteesta aivan itse? Tämän kaltaisen kysymyksenasettelun johdosta asiakas saa jo heti voimaantumisen tunteen ja näin ollen työskentelyn jatkaminen helpottuu. Työskentelyä jatketaan kronologisesti edeten antamalla positiivista palautetta aina, kun se on mahdollista. Kysymyksillä keskitytään vahvistamaan arkea ja oikeita asioita, kuitenkin tavoitteellisesti (Suokas & Liias 2008, 134; Ratkaisukeskeinen työskentely n.d.)

Voimavarakeskeisyyden yksi periaate asiakasprosessin läpiviemiseksi työntekijän näkökulmasta on nähdä asiakkaiden ongelmat erilaisista näkökulmista. Li-

säksi työntekijän olisi hyvä omata kyky toimia asiakkaan konsulttina, rohkaisijana, kannustajana sekä valmentajana. Voimavarasuuntautuneessa työssä on kyse tavasta tehdä yhteistyötä asiakkaan kanssa. Asiakas esittää tavoitteet ja kertoo minkälaista yhteistyötä hän odottaa työntekijältä. Keskustelujen sisältö on asiakkaan puhetta omista kyvyistä ja taidoistaan. Asiakas rakentaa itsellensä parempaa tulevaisuutta sekä luo uskoa itseensä selviytyjänä. Työntekijän rooli onkin tukea asiakasta löytämään omat voimavaransa ja auttaa niiden vahvistamisessa. Asiakkaat kertovat tällaisen työskentelyn tuntuvan siltä, että heidät otetaan vakavissaan ja heitä kuullaan (Mattila 1998, 33–42.)

Työntekijän kannalta hankala asiakas vastustaa asennoitumisellaan tai käytöksellään voimavarakeskeistä työskentelyä. Tällaisia asiakkaita ovat tyypillisesti jonkun lähettämät, teini-ikäiset ja päihdeongelmaiset. Puhuttaessa hankalasta tai haastavasta asiakkaasta ei voida yleistää sen johtuvan viranomaisvastaisuudesta tai muutosvastaisuudesta. Kyse voi olla kohtaamisesta kahden erilaisen ajatus- ja arvomaailman välillä. Voimavarakeskeiseen työskentelyyn liitetään yleisesti lähestymistapoina narratiivisuus, dialogisuus, ratkaisukeskeisyys ja reflektiivisyys. Työntekijän on hyvä etsiä voimavaroja keskusteluista ja asiakkaan toimintatavoista. Työntekijän on kiinnitettävä huomiota työskentelyssään asiakkaan oman subjektiivisuuden ja sosiaalisen verkoston vahvistamiseen (Mattila. 1998. 42; Holm, n.d.)

Ratkaisu- ja voimavarakeskeiset työskentelytavat ovat samankaltaisia. Molemmissa pyritään löytämään nuoren voimavarat ratkaisun löytämiseksi. Kannustaminen ja kiitoksen antaminen on molemmissa työskentelytavoissa yhtäläisessä asemassa. Kiitoksen ja kannustuksen tavoitteena on luoda positiivinen ilmapiiri, huomioida positiiviset onnistumiset, poistaa asiakkaan pelkoa muutoksen kielteisyydestä sekä nostaa esiin asiakkaan oma tekeminen jo saavutetuissa muutoksissa. Lisäksi molemmille työskentelytavoille olennaista on reflektoida jatkuvasti työskentelyä ja muuttaa sen suuntaa tarvittaessa eli tee lisää sitä, mikä toimii, ja muuta sitä, mikä ei toimi (Mattila, 1998, 74–76.)

Voimavara- ja ratkaisukeskeisessä työskentelyssä tärkeämpää on työntekijän sisäistää yleiset periaatteet kuin osata vain yksittäisiä tekniikoita. Näitä periaatteita ovat esimerkiksi: muutoksen jatkuminen on ihmiselle väistämätöntä, pieni muutos mahdollistaa isonkin muutoksen, menneisyyden sijaan suunnataan katse tulevaisuuteen, ihminen omaa resurssit ja voimavarat itsensä auttamiseen sekä ihmisten ja tilanteiden autenttisuus (Mts. 124.)

4.4 Puheeksi ottaminen

Huolen puheeksi ottaminen on dialoginen ja asiakasta voimaannuttava menetelmä. Menetelmä on osa varhaisen puuttumisen mallia, jota toteutetaan ottamalla huoli puheeksi. Mallia voidaan myös käyttää viranomaisyhteistyössä. Huoli puheeksi -menetelmällä voidaan käydä läpi hankalia asioita läpi toista ihmistä kunnioittaen ja tukea tarjoten. Puheeksi ottaminen on hyvä menetelmä silloin, kun halutaan keskustelusta läpinäkyvä ja aito. Menetelmään on tarjolla erilaisia lomakkeita ja kysymyspatteristoja, joita voidaan käyttää tukena keskusteluissa, esimerkiksi Huolen vyöhykkeistö. (Eriksson & Arnkill 2005, 12.)

EI HUOLTA	PIENI HUOLI	HARMAA VYÖHYKE TUNTUVA HUOLI	SUURI HUOLI
1	2	3	4
Ei huolta lainkaan. Toiminta liittyy hyvin kokonaisuuteen ja tapahtuu aiottuja seurauksia.	Huoli tai ihmettely käynyt mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin on hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli on tuntuva. Omat voimavarat ovat ehtymässä. Lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huoli on erittäin suuri Omat keinot ovat lopussa. Tilanteeseen on saatava muutos heti.

Kuvio 8 Huolen vyöhykkeistö. lastensuojelunkäsikirja n.d.

Menetelmä etenee kolmivaiheisesti. Ensin esitetään kysymys, mistä ollaan huolissaan ja mitä tapahtuu, jos huolta ei oteta esille. Samalla esitetään huolen vyöhykkeistöstä kysymys, minkä asteinen huoli on. Toisena esitetään kysymys, millaista tukea kukin toivoo saavansa tilanteeseen. Kolmantena asiana on toiminnan reflektio. Saitko kerrottua huolesi? Millaisia kokemuksia ja ajatuksia tuli menetelmän käytöstä? Tapahtuivatko ne asiat, joita olimme suunnitelleet? Ja mitkä olivat osallistujien tunnelmat? Menetelmän tarkoitus on saada huoli poistumaan dialogisella keskustelulla osallistujien kanssa yhdessä. Lisäksi on huomioitava jokaisen voimavarat ja tarkoituksellisuus sekä tavoitteellisuus. (Eriksson & Arnkil 2005, 12–20.)

Huolen vyöhykkeistössä kuvataan neljää eritasoista huolta. Ensimmäisenä on tilanne, jossa työntekijä ei koe olevan huolta. Tällöin nuoren asiat menevät eteenpäin, sekä nuori kehittyy ja oppii normaaliin tapaan. Toisena on pienen huolen alue. Tilanteessa on asioita, joissa työntekijälle on noussut huoli nuoresta. Toisaalta huolta saattaa esiintyä useastikin, mutta työntekijällä on usko omaan

kykyensä auttaa nuorta. Tämä vyöhyke tarjoaa mahdollisuuden varhaiseen puuttumiseen (Eriksson ym. 2005, 26.)

Kolmannessa osassa ollaan huolen harmaassa vyöhykkeessä. Tässä työntekijällä on iso ja kasvava huoli nuoresta. Työntekijä kokee omat kykynsä ja auttamismahdollisuutensa heikoiksi. Monesti työntekijä kaipaa lisää resursseja sekä voimavaroja kuitenkin samalla peläten, että on paisutellut ongelmaa. Tällöin työntekijä pohtii myös omia velvollisuuksiaan ja vastuutaan.

Neljäntenä on suuren huolen vyöhyke. Työntekijä kokee nuoren olevan vaarassa ja hänen omat keinonsa auttaa nuorta ovat olemattomat. Työntekijän mielestä muutos tilanteeseen on tultava välittömästi, ettei nuoren elämä vaarantuisi enempää. Työntekijän on helpompi toimia tällä viimeisellä vyöhykkeellä, koska hänen ei tarvitse empiä tilannetta, vaan hän voi ottaa suoraan yhteyttä muihin verkostossa toimiviin viranomaisiin (Eriksson ym. 2005, 26).

Puheeksi ottaminen on dialoginen menetelmä, jossa jokainen osallistuja saa omat ajatuksensa ja äänensä kuuluviin. Työntekijällä on enemmän kuuntelijan rooli kuin normaalissa asiakastyössä, ja hänen pitää muistaa aina puhua minämuodossa. Tarkoituksena onkin olla ihminen ihmiselle. Huolen puheeksi ottaminen on tapa saada ihmiset ajattelemaan yhdessä. Ei puhuta moniammatillisista työryhmistä, vaan moniasiantuntijuudesta. Tarkoituksena on kuulla myös asiakkaita oman asiansa asiantuntijana. (Eriksson & Arnkil, 2005, 12–20.)

4.5 Dialogisuus ja verkostotyö

Lastensuojelulaitokseen sijoitetulla nuorella tai hänen perheellään ei ole yleensä vain yhtä ongelmaa, vaan ongelmat ovat monitahoisempia. Nuorella ja hänen perheellään on monesti viranomaisverkostossa useita toimijoita, jotka toimivat perheen hyvinvointia edistäen. Jokaisella toimijalla on oma substanssiosaamis-

alueensa, josta näkökulmasta työntekijät katsovat perheen ja nuoren tilannetta. Verkostotyön ja dialogisuuden merkitys korostuu, kun työskennellään moniammatillisesti. Lastensuojelulaitoksen työntekijän on hyvä pitää mielessään, että nuori on hänen työnsä tekemisen perusta. Tehtäessä verkostotyötä olisi puhuttava moniasiantuntijuudesta, milloin annetaan nuorelle ja hänen perheelleen yhdenvertainen asema, missä he ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Tämä on perusta hyvälle vuorovaikutukselle, koska tällöin jokaisen oma ääni on yhtä tärkeä asemasta riippumasta (Seikkula & Arnkill 2011, 19–24.)

Verkostotyö käsitteenä on yhteistyötä niiden työntekijöiden välillä, jotka ovat mukana perheen ja nuoren elämässä ja asioissa. Verkostotyössä voi olla mukana hyvin kirjavien kokoonpanojen ammattiryhmiä mukana voivat olla esimerkiksi koulunkuraattori, opinto-ohjaaja, nuorisokodin työntekijä, psykologi ja luokanvalvoja. Verkostotyön päämääränä on esimerkiksi selkeyttää nuoren ja hänen perheensä tilannetta, tukea heitä, vahvistaa nuoren ja hänen perheensä sekä ammattilaisten välistä vuorovaikutusta ja etsiä yhdessä niitä keinoja, joilla kaikki yhdessä voisivat vaikuttaa nuoren ja hänen perheensä elämään positiivisesti (Mielenterveystalo n.d.)

Työntekijän ja nuoren dialogisuus on avain ratkaisujen löytämiseksi nuoren ongelmiin. Dialogi ei ole ainoastaan tietojen keräämisen väline, vaan sen tarkoitus on etsiä sopiva ratkaisu nuoren ongelmiin yhdessä. Jokaisessa dialogissa ei ole tarkoitus käydä läpi eri tunneskaaloja. Keskustelujen tarkoitus ei ole myöskään olla ”urputustunteja”. Tunteiden käsittely ei ole aina hyödyllistä, koska se ei paranna tulevaisuuden näkymiä, ellei tunteen aikaansaamisen syille tehdä jotain. Siksi on tärkeää suunnata dialogit aina tulevaisuuteen johtajatuksena, että omaa elämää voi muuttaa ainoastaan tekemällä jotain sen eteen. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan tunteiden purkautumisen estäminen. Joissain tapauksissa on jopa hyväksi, että nuori saa tunteensa purettua, jolloin hänelle tulee tunne työntekijän aitoudesta ja kiinnostuksesta hänen asioitaan kohtaan (Berg 1991, 55–56.)

Dialogeissa on tarkoitus nähdä ja asettaa tavoitteet tulevaisuusorientoituneesti. Työntekijän on hyvä käyttää lauseita, jotka kuvaavat toimintaa, esimerkiksi ”Mitä sinun tulisi tehdä, että sinulla olisi parempi olo?” Työntekijän on hyvä asettaa kulloinkin käytävälle dialogille tavoite ja muistaa se dialogin aikana sekä suunnata keskustelu tavoitetta kohti, jos se lähtee sivuraiteille. Työntekijän on hyvä käyttää avoimia kysymyksiä dialogissa. Näin nuori joutuu kuvailemaan asioita tarkemmin ja välttämään dialogia sulkevilta vastauksilta (Mts. 56–57.)

Työntekijän on hyvä muistaa, että dialogissa nuoren tulisi olla se aktiivisempi osapuoli. Monesti nuoren kanssa vaikeiden asioiden parissa työskenneltäessä nuori kuittaa kysymyksen olan kohautuksella. Tällöin työntekijällä on mahdollisuus esittää ymmärtämätöntä sekä muotoilla kysymys uudestaan eri tavalla. Työntekijän tulisi myös muistaa, että jos nuori on epäohdonmukainen, hänen ei tulisi viisastella asiasta, vaan lähinnä esittää hämmentynyttä. Jos tulee tilanne, jossa työntekijän pitää patistaa nuorta, hänen ei tulisi syyttää tai tuomita nuorta. Työntekijän on hyvä käyttää neutraaleja ja positiivisia sanamuotoja (Mts. 56–57.)

5 Opas arjen päihdetyöhön

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyö on kehittämistyö, jonka tarkoituksena oli tuottaa lastensuojelulaitoksessa tehtävään päihdetyöhön tarkoitettu opas. Oppaan sisältö on tarkoitettu ohjaajille, jotka toimivat lastensuojelulaitoksissa nuorten sijoituksen ajan heidän ohjaajinaan. Päihteiden käyttö on yksi suuri syy nuoren sijoittamiseen lastensuojelulaitokseen. Päihteiden käyttö voi olla joko nuoren itsensä tai hänen vanhempiensa tekemää. Opinnäytetyössä syvennymme päihdetyön tekemisen haasteellisuuteen lastensuojelulaitoksen sisällä tapahtuvassa kasvatustyössä. Koemme, että jokainen ohjaaja pystyy työskentelemään päihdetyönkentässä nuoren kanssa sillä sosiaali- tai terveystieteiden koulutuksella, minkä hän on jo saanut. Kyse on oikeanlaisten menetelmien, asenteiden ja resurssien yhdistelmästä. Mielestämme asenne on tärkein ominaisuus päihdetyötä tehtäessä.

Opinnäytetyön tavoitteena oli löytää oppaaseen sopivat menetelmät päihdetyön tekemiseen lastensuojelulaitoksen kontekstissa. Lastensuojelulaitoksessa tehtävässä päihdetyössä on haasteita monella eri osa-alueella. Suurimpana haasteena voidaan pitää, että sijoitettu nuori on alaikäinen. Tämä tuo päihdetyön tekemiseen rajoitteita, jotka määräytyvät lastensuojelulaissa. Useasti lastensuojelulaitokseen sijoitettu nuori on siellä vastentahtoisesti, mikä tuo oman haasteensa motivointiin. Lastensuojelulain tuomat velvoitteet ja mahdollisuudet ovat ristiriidassa päihdetyön tekemisen kannalta. Lastensuojelulaitosten avoimuus on pääsääntöisesti hyvä asia, mutta päihdetyön tekemisessä tai niin kutsutuissa pysäyttämisen- ja/tai arviointijaksoissa se asettaa omat haasteensa. Lastensuojelulain määräämät rajoitustoimenpiteet mahdollistavat intensiivisen työskentelyn nuoren kanssa, mutta ne voivat myös samalla heikentää nuoren oman motivaation

syntymistä. Lisäksi lastensuojelulain tulkinnanvaraisuus asettaa ohjaajan vaikeaan asemaan näiden niin sanottujen harmaiden alueiden tulkinnassa. Toisaalta on hyvä työn tekemisen kannalta voida tulkita lakia, jos se tulkitaan nuoren hyväksi esimerkiksi rajoituksia lieventämällä.

5.2 Oppaan tavoite ja sisältö

Oppaan tavoitteena on helpottaa ohjaajien päihdetyötä ja tuoda päihdetyö osaksi arkea. Mielestämme päihdetyötä voi tehdä jokainen ohjaaja omassa asemassaan. Lisäarvona on omaohjaajuus, jolloin esittelemämme menetelmät on helppo juurruttaa osaksi hyvää vuorovaikutuksellista työskentelyä. Oppaaseen valikoidut menetelmät ovat nuoren voimavaroihin ja niiden valjastamiseen sekä ratkaisukeskeisiin menetelmiin vahvasti orientoivia. Menetelmät ovat toisiaan tukevia, ja niillä pyritään hyvään vuorovaikutukseen ja ottamaan käyttöön nuoren ympärillä toimivan verkoston asiantuntijuus. Menetelmät eivät ole uusia, vaan jo käytössä olevia ratkaisu- ja voimavarakeskeisiä sekä motivoivia työtapoja.

Ratkaisukeskeisyydessä on tarkoitus lisätä nuoren omaa motivaatioita aloittaa muutoksen tekeminen kohti parempaa elämänlaatua. Liian monesti sijoitettujen nuorten kohdalla keskitytään ongelmalähtöiseen ajatteluun. Tällöin on vaarana jatkuva syyttely, asioiden toistaminen ja leimautuminen, jolloin nuoren itsetunto ei pääse kehittymään. Lisäksi jatkuva ongelmissa ”rypeminen” on nuoren kannalta lähinnä vahingollista. Ratkaisukeskeisessä ja voimavaraalähtöisessä työssä ja ajattelussa ei keskitytä ongelmaan, vaan sen ratkaisuun.

Lastensuojelulaitos on sinne sijoitetun nuoren koti. On tiedostettava, että kun työtä tehdään, on työn tekemisen paikka nuoren kotona. Silloin pitää kunnioittaa sitä tilaa, missä nuori asuu, ja pyrkiä ratkaisemaan kulloinkin olemassa olevat ongelmat, kuten ne perheessä ratkaistaisiin. Esittelemämme menetelmät tukevat

ratkaisun sensitiivistä löytämistä. Menetelmät on helppo sisällyttää arkipäiväiseen dialogiin, jota käydään nuorten kanssa muutenkin. Menetelmät toimivat yksittäin sekä yhdessä, ja niitä voidaan muuttaa tilanteen tarvitsemalla tavalla.

Opas sisältää menetelmät, jotka koemme arjen päihdetyön tekemisen kannalta toimiviksi sekä toisiaan tukeviksi. Menetelmät valitsimme niiden tietojen pohjalta, joita olemme sosiaalialan opintojen mukana saaneet ja joita olemme käytännön työelämässä soveltaneet. Motivointi on muutoksen kannalta keskeisin työmenetelmä, joten oppaan sisältö koostuu pääasiallisesti motivoivalla otteella tehtävästä työstä.

Olemme opinnäytetyössä käsitelleet motivoivalla työotteella tehtävän työn teoriapohjaa. Oppaaseen tuotimme teorian pohjalta helposti käyttöön otettavia työmalleja. Lastensuojelulaitoksessa perustehtävänä on lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen. Oppaassa esittelemämme menetelmät tukevat sitä arjen työtä, jota kaikki ohjaajat voivat perustehtävänänsä tehdä. Arjen päihdetyön on tarkoitus tuottaa lastensuojelulaitoksen työhön lisäarvoa, jolla voidaan tuottaa palveluita lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Kirjoitimme oppaaseen erilaisia tapaukskertomuksia, joissa valitsemiimme menetelmiin voidaan tukeutua. Itse oppaan tarkoitus on olla ohjaajille arjessa työkaluna, josta voi helposti ottaa itsellensä sopivimman menetelmän käyttöön nuorten kanssa työskentelyssä. Oppaan on tarkoitus myös motivoida työntekijöitä sekä kannustaa heitä jokaista tekemään arjen päihdetyötä ilman pelkoa siitä, että päihdetyön tekeminen olisi liian haastavaa. Oppaan on tarkoitus olla osa arjen työtä, jolloin oppaan sisältämät ajatukset ja menetelmät ratkaisukeskisyydestä ja voimavaralähtöisyydestä siirtyvät osaksi ohjaajien omaa ajattelumaailmaa.

Tyyli käyttää tapaukskertomuksia valikoitui siksi, että valitsemamme menetelmät olisivat mahdollisimman helppo siirtää osaksi arkea. Päihdetyön tekeminen osana arjen toimintoja mahdollistaa näiden menetelmien käytön ja silloin sitä tehdään nuorille luontevassa ympäristössä. Päihdetyötä voidaan tehdä tai siitä voi-

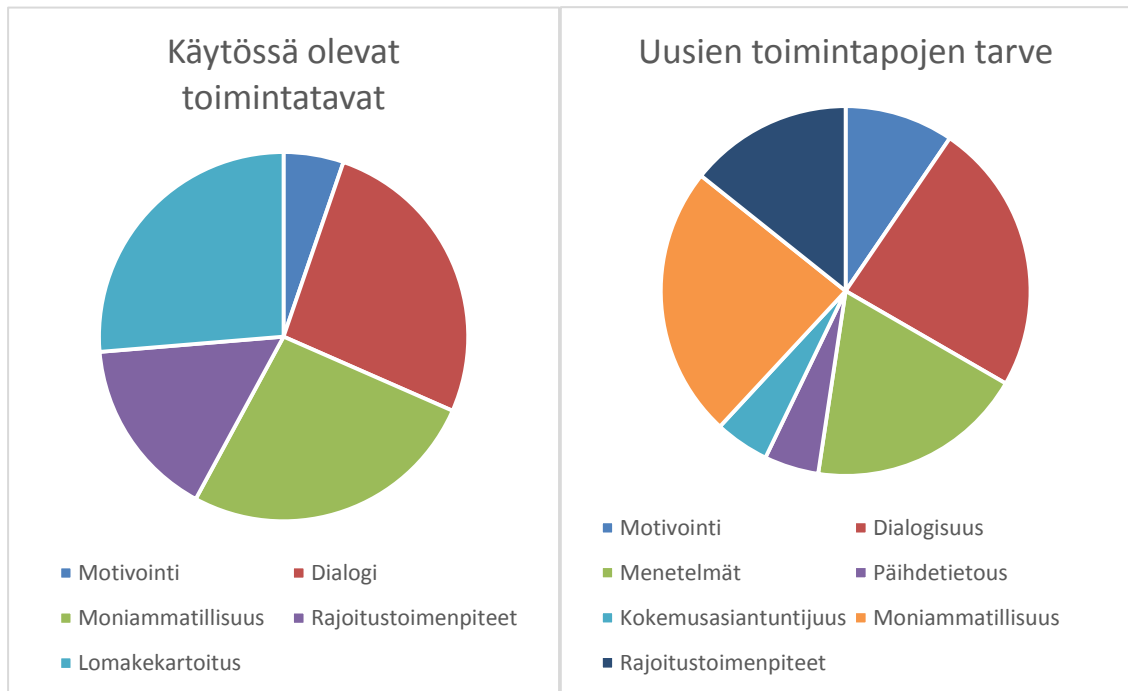
daan puhua vaikka ruuanlaiton yhteydessä tai osana muuta toimintaa. Tämä myös mahdollistaa sekä yksilö- ja ryhmätyöskentelyn yhteisöllisyyttä unohtamatta. Opas tuottaa sisältöä, joka on helppo liittää osaksi laadukasta lastensuojelutyötä.

5.3 Aineiston kerääminen, valinta ja rajaaminen

Laadimme seitsemän kohdan kyselyn, jonka lähetimme kesällä 2014 sähköpostitse Ankkurin lastensuojelupalveluiden eri yksiköiden vastaaville ohjaajille. Kyselyllä kartoitimme ongelmakohtia, joita päihdetyön tekeminen asettaa lastensuojelulaitoksessa. Lähetimme kysymykset kuuteen eri yksikköön, joista saimme vastauksen viidestä eri yksiköstä. Kysymykset asetettiin siten, että niihin vastaaminen kyllä- tai ei-vastauksilla ei ollut mahdollista. Vastausprosentiksi muodostui 83. Kyselyyn vastasivat kolmesta eri yksiköstä vastaavat ohjaajat. Yhdestä yksiköstä kyselyyn vastasi koko työyhteisö ja yhdestä yksiköstä toiminnanjohtaja.

Analysoimme saamamme vastaukset. Analyysin perusteella valikoimme oppaaseen tulevat menetelmät. Analyysi toimi kehittämistyön perusteena. Kysymyksemme olivat puolistrukturoituja kysymyksiä. Laadullisen tutkimuksen perusanalyysitekniikkana voidaan pitää sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysiä tehdessämme luokittelimme haastattelukysymysten vastaukset teemoittain ja laskimme kuhunkin teemaan sopivat vastaukset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93.) Liitteestä 1 käy ilmi kysymysten vastausten teemoittelu sekä vastausten määrä kuhunkin teemaan. Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston pilkkomista ja ryhmitteilyä aihepiirin mukaisesti (Tuomi ym. 2009, 93). Kuten teemoittelussa on tarkoituksena tehdä, etsimme samojen teemojen esiintymistä vastauksissa ja jaoimme ne vastausten perustella. Sisällönanalyysillä tavoitellaan yleistä ja tiivistä kuvaus-

ta asiasta, jota ollaan tutkimassa kuitenkin hävittämättä aineistossa ilmenevää tietoa (Mts. 103, 108).

Kuvio 9 Käytössä olevat toimintatavat Kuvio 10 Uusien toimintatapojen tarve

Kyselyn perusteella päädyimme lopputulokseen, jonka mukaan lastensuojelulaitoksissa ilmenevä tarve päihdetyöosaamiselle on olennainen. Dialogiset menetelmät, päihdetietous, motivointi ja moniammatillisuus nousivat suurimpina esiin kyselyssä. Luomamme opas vastaa juuri tähän tarpeeseen nojaten vahvasti dialogisuuden sekä verkostotyön erilaisiin menetelmiin.

Vastausten analyysin perusteella rajasimme työn koskemaan motivoivaa työtettä ja sitä tukevia menetelmiä. Kyselyn vastauksista nousi selkeä tarve motivoinnin osaamiseen. Lisäksi motivoinnin kerrottiin olevan haasteellista sekä nuorelle että työntekijälle. Oppaaseen valitut menetelmät ovat tutkittuja ja niiden validius on todistettu.

Menetelmät koimme lastensuojelulaitoksen kontekstissa tehtävään päihdetyöhön sopiviksi ja helposti käyttöön otettaviksi. Oppaan sisällön laadimme tapauskertomuspohjaiseksi, koska näin menetelmien hahmottamisen helpottuu. Oppaassa käsiteltävät tapauskertomukset ovat kuvitteellisia. Toki nämä kuvitteelliset tapahtumat voisivat olla arkipäivää lastensuojelulaitoksessa.

Menetelmät on sovitettu kyseessä olevaan ongelmaan, mutta esitetyt ratkaisut eivät ole ainoita oikeita ratkaisuja. Menetelmien käyttöön vaikuttaa usein ohjaajan oma persoona. Olemme myös koonneet oppaaseen erilaisia kysymysmalleja, lähestymistapoja ja työskentelyn aloitustapoja, jotta menetelmien käyttöön ottaminen osaksi omaa päihdetyön tekemistä helpottuisi. Oppaaseen valikoituneet menetelmät ovat enemmän lähellä ajattelutapaa kuin mitään työmallia. Siksi ohjaajan oman persoonan vaikutusta ei voi väheksyä/vähätellä.

Tietoperustaa kartoittaessamme käytimme Janet-tietokantaa kirjallisuuden etsimisessä, Julkkari-tietokantaa suomenkielisten Internet-lähteiden etsimisessä, Nelli-portaalia artikkeleiden etsinnässä, Google Scholar -hakukonetta englanninkielisten julkaisujen ja artikkeleiden etsimisessä. Tutkimme opinnäytetöitä, pro gradu -tutkielmia ja väitöskirjoja lähdeluetteloiden osalta, koska aiheesta ei ole tuotettu paljoa tutkimustietoa.

5.4 Aiemmat tutkimukset menetelmistä

Motivoivaa haastattelua on tutkittu paljon. Pilvikki Absetz ja Nelli Hankonen (2011) kertovat Duodecimin artikkelissaan Elämäntapamuutoksen tukeminen terveydenhuollossa: vaikuttavuus ja keinot, että motivoivasta haastattelusta on tehty 2000-luvulla kuusi meta-analyysia. Absetz ja Hankonen (2011) toteavat, että menetelmällä saadaan tuloksia ja tulokset saavutetaan nopeammin kuin esimerkiksi kognitiivis-behavioristisilla hoidoilla. Absetz ja Hankonen (2011) toteavat, että motivoiva haastattelu sopii sekä haastaville että helpoille asiakkail-

le. Menetelmässä ei asiakkaalla tarvitse olla omaa muutosvalmiutta, koska motivoivalla haastattelulla houkutellaan muutosmotivaatiota esiin. Dunn, Deroo ja Rivara (2001) toteavat tutkimuksessaan, että motivoivalla hoitohaastattelulla saadaan tuloksia ilman erillistä päihdehoidon asiantuntijuutta.

Stakesille tekemässään sosiaalihuollon arviointi projektin lopputuloksena Merja Anis (1999) toteaa, että tekemässään kirjallisuuskatsauksessa ratkaisukeskeisyydestä voidaan todeta, että sillä saavutetaan 54–87 % sille asetetuista tavoitteista. Ratkaisukeskeisyydellä ei ollut vaikuttavuuseroja ongelmakeskeisiin menetelmiin. Erot olivat lähinnä laadullisia, kuten asiakkaiden tyytyväisyys ja työtavan positiivisuus. Anis toteaa, että ratkaisukeskeisellä työotteella on vaikutusta asiakkaan itseluottamuksen ja ongelmaratkaisukyvyyn paranemiseen ja sitä kautta elämän laadun kohentumiseen.

Minna Mäkelä (2009, 2) pro gradu -tutkielmassaan toteaa, että dialogiset verkostomenetelmät varmistavat asiakkaan kuulluksi tulemisen, asiantuntijavallan rajoittumisen ja asiakkaan osallistumisen tasavertaisena asioidensa hoitamiseen. Mäkelä toteaa pro gradu – tutkielmassaan myös, että huolellisesti valmistellut verkostodialogit tuovat positiivisia vaikutuksia asiakkaiden elämään. Lisäksi Mäkelä nostaa tutkielmassaan esille vahvasti dialogisuuden merkityksen jokapäiväisessä työskentelyssä vahvistamassa luottamussuhteen ja vuorovaikutuksen syntymistä.

Erikson ja Arnkil (2005, 18–19) toteavat huolen puheeksi ottamis – menetelmän käyttökelpoisuuden moniammatillisissa verkostoissa. He tutkivat aineistoa, joka on saatu lasten ja nuorten parissa toimivilta. Aineistossa oli 349 tapausta, jotka oli kerätty aidoista asiakastilanteista vuosina 1996–2004. He nostavat esille, että tutkimuksen mukaan suurin osa käydyistä keskusteluista huolen puheeksi ottamisen menetelmää käyttäen päättyi positiiviseen keskusteluun eikä siinä tule ongelmia. Erikson ja Arnkil toteavat, että heidän tutkimansa aineiston perusteella on saatu vahvaa näyttöä huolen puheeksi ottamisen menetelmän vaikuttavu-

desta. Menetelmä antaa tutkimuksen perusteella mahdollisuuksia työskennellä myönteisyyttä ja vuorovaikusta tukevalla tavalla.

5.5 Oppaan tekeminen

Opas on tehty sähköpostikyselystä esiin nousseista tarpeista. Lisäksi meillä molemmilla on näkemys ja kokemus siitä, miten päihdetyötä olisi hyvä tehdä lastensuojelulaitoksissa. Sähköpostikysely lähetettiin keväällä 2014 Ankkurin lastensuojelupalveluiden yksiköiden vastaaville ohjaajille. Vastaukset saimme kesän 2014 aikana. Syksyllä 2014 laadimme teemoittelun vastauksista, joiden perusteella rajasimme oppaaseen tulevia menetelmiä. Oppaassa esitellyt työmenetelmät tukevat niitä tarpeita, joita kyselyn analyysistä ilmeni, sekä meidän molempien henkilökohtaista näkemystä päihdetyön tekemisestä lastensuojelulaitoksissa. Tutkiessamme eri työmenetelmiä ja -tapoja rajasimme oppaaseen tulevat menetelmät sellaisiksi, joiden vaikuttavuudesta on tutkittua tietoa.

Alkuvuodesta 2015 aloimme kirjoittaa opinnäytetyön teoriarunkoa, joka toimisi oppaan teoriapohjana. Kaikki oppaassa esittämämme menetelmät ovat käytössä olevia menetelmiä, joista on jo olemassa tutkittua tietoa. Tiedonkeruun toteutimme lukemalla erilaisia teoksia motivointimenetelmistä. Lisäksi etsimme tietoa ratkaisu- ja voimavarakeskeisestä työtavasta, dialogisuudesta ja verkostomenetelmien käytöstä. Tutkimme erilaisia kirjallaisia lähteitä, Internet-lähteitä ja tutkimuksia. Näistä saimme hyvän kokonaiskuvan jo käytössä olevista menetelmistä, jotka tukivat omaa näkemystämme. Oppaaseen valikoituneet menetelmät ovat: motivoivalla työotteella tehtävä työ, ratkaisu- ja voimavarakeskeinen työskentely, dialogisuus, verkostotyö ja puheeksiotto. Oppaaseen halusimme konkreettisia esimerkkejä, kuinka menetelmiä voidaan käyttää. Tapauskerto-

mustyyli on hyvä tapa havainnollistaa menetelmää, joka sopii kyseessä olevaan ongelmaan.

Opas tehtiin helposti lähestyttäväksi, jotta sen voi jokainen koulutusala riippumatta ottaa käyttöön osaksi omaa työskentelyään. Tutkimme aikaisempia tutkimuksia, joiden tuotoksena oli opas. Näin saimme käsityksen, millainen hyvän oppaan tulisi olla ja mitä sudenkuoppia tulisi sen tekemisessä välttää. Koimme tapauskertomustyylin olevan meille ominainen ja menetelmiä tukeva.

6 Yhteenveto ja pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa ohjaajille opas, joka helpottaisi lastensuojelulaitoksessa tehtävää päihdetyötä. Opinnäytetyössä käsitelimme päihdetyön tekemisen haasteellisuutta lastensuojelulaitoksessa. Tarkastelimme päihteitä, lastensuojelulakia ja motivoivia menetelmiä. Tutkimme vallalla olevaa päihdetarjotinta, päihteiden saatavuutta ja päihteisiin asennoitumista. Tarkistelimme vuosina 1996–2010 tapahtuneita asennemuutoksia. Metson, Winterin & Hakaraisen (2012, 18) mukaan nuorten suhtautuminen kannabikseen on muuttunut sallivampaan suuntaan aina vuodesta 2002 lähtien. Metso ja muut ovat todenneet, että huumeet ovat muuttuneet arkipäiväisemmiksi Suomessa. Tutkimuksen mukaan jo yli puolet alle 35-vuotiasta tuntee jonkun huumeiden käyttäjän. Vuonna 2010 valmistuneessa kyselyssä yli puolet oli sitä mieltä, että alkoholin haitat ovat suuremmat kuin huumausaineiden. (Metso ym. 2012, 36.)

Eurooppalaissa ESPAD- tutkimuksessa saatiin samankaltaisia tuloksia. Tutkimuksesta kävi ilmi, että 15–16-vuotiaiden kannabiksen käyttö on lisääntynyt. Samaan aikaan täysin raittiiden nuorten osuus on kasvanut. Vuonna 1999 raittiita oli noin kymmenesosa ikäluokasta, kun taas vuonna 2011 raittiiden osuus oli noussut 16 prosenttiin. (Raitasalo, Huhtanen, Miekkala & Ahlström 2012, 3; Niemelä 2010, 108.) Tämä näkyi myös lastensuojelulaitosten työskentelyssä päihteiden osalta. Päihteitä käyttävät nuoret käyttivät entistä enemmän kannabista alkoholin sijaan. Kouluterveyskyselyt antoivat samankaltaisia tuloksia kuin ESPAD-tutkimus ja Niemelän artikkeli Nuorten alkoholin ja muiden päihteidenkäytön yleisyys teoksessa Alkoholi-riippuvuus.

Opinnäytetyössä tutkimme päihdeongelman tasoja, selityksiä ja ulottuvuuksia. Päihdeongelma määriteltiin jaettavaksi eri tasoihin. Näitä olivat raittiit, satunnaiskäyttäjät, tapakäyttäjät ja ongelmakäyttäjät. Tasot jaoteltiin päihteiden käytön mukaan. Päihderiippuvuutta tarkasteltiin eri tieteenaloista katsoen. Paino-

tuksia oli esimerkiksi yksilön omista valinnoista lähtöisin olevia ja jopa varhaislapsuudessa herkistymisestä johtuvia. Lääketieteellisesti riippuvuus määriteltiin sairaudeksi ICD-10 ja DSM-IV tautiluokitusjärjestelmissä. (Holmberg 2010, 44; Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 18–27.) Vilko-Riihelän (1999, 149) mukaan päihderiippuvuus jaoteltiin kolmeen osaan, jotka ovat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen. Holmberg (2010, 40–42) lisää tähän neljännen ulottuvuuden, joka on henkinen.

Lastensuojelulaitosnuorilla riippuvuus on usein psyykkistä, sosiaalista ja henkistä riippuvuutta. Nuoren iän vuoksi fyysistä riippuvuutta ei ole yleensä ehtinyt syntyään. Henkinen riippuvuus näkyy monesti kannabiskulttuuria ihannoivana aatemaailmana, jota ilmennetään erilaisin kannabislehtikoruin, julistein ja vaattein.

Esittelemme opinnäytetyössä muutosvaihemallia, joka jaetaan viiteen eri vaiheeseen. Nämä vaiheet ovat esiharkinta, harkinta, valmistelu, toiminta sekä ylläpitovaihe (Miller 2008, 30–33). Lastensuojelulaitoksessa päihdetyön tekemisessä muutosvaihemalli esiintyy kaikessa viidessä vaiheessa. Osa nuorista ei edes tunnista tai halua tunnustaa ongelmaa, koska ei koe käytöstä aiheutuvan haittaa. Osa nuorista tiedostaa ongelman ja siitä aiheutuvat haitat, mutta ei omaa halua muutokseen. Tämä on muutosvaihemallissa niin sanottu harkintavaihe, joka saattaa kestää jopa vuosia. Lastensuojelulaitoksen nuorista, jotka ovat muutosvaihemallin valmistautumisvaiheessa, huomaavat muutoksen hyödyt suuremmiksi kuin päihteiden kielteiset vaikutukset. Toimintavaiheessa nuori pyrkii valitsemaan itsellensä sopivimman muutossuunnitelman. Nuori yrittää muuttaa toimintatapojaan, tottumuksiaan ja jopa ympäristöään. Toimintavaiheessa ohjaajalla on iso merkitys tuen antamisen kannalta, koska tulevat haasteet ovat vasta edessä. (Miller 2008, 30–33.)

Ylläpitovaiheessa pyritään tukemaan nuorta pitämään jo saavutetut edut. Ohjaajan on hyvä pyrkiä estämään ongelmien kasaantuminen. Tämän ylläpitovaiheen aikana retkahduksia tapahtuu kaikkein eniten. (Miller 2008, 32–33.)

Työskennellessään nuorten päihteidenkäyttäjien kanssa on ohjaajan hyvä muistaa, että retkahdukset kuuluvat muutosprosessiin. Ohjaajan on siedettävä epävarmuutta ja käyttäjän palaamista aiempiin vaiheisiin. Muutosvaihemallia tarkastellessa nousi esiin kaksi kohtaa, joissa erityisesti ohjaajan tukea tarvitaan. Nämä vaiheet olivat harkinta- ja toimintavaihe. Harkintavaiheessa ohjaajan merkitys on motivoitumisen kannalta olennainen. Toimintavaiheessa ohjaajan rooli on valmistella nuorta kohtamaan tulevat haasteet. Kuitenkin jokaisessa muutosvaihemallin kohdassa ohjaajan merkitystä ei voida väheksyä. Muutosmotivaation vahvistaminen ja nuoren päihteidenkäytön sekä tavoitteiden välisen ambivalenssin esiin nostaminen on hyvän motivaation perusta.

Lastensuojelulaitoksen nuorten kanssa on hyvä ottaa huomioon nuoren ikä ja ikätason mukainen kehitys. On eri asia, miten työskennellään 13- kuin 17-vuotiaan kanssa. Nuoremmille pyritään antamaan perhekeskeisempää tukea, kun taas vanhempien nuorten kohdalla tuki voidaan suunnata enemmän yksilökeskeiseksi (Niemelä 2009, 50). Nuorille yleensä sosiaalisen verkoston merkitys on suuri, olipa kyseessä perhe tai kaverit. Saatu malli päihteiden käytöstä tai niihin asennoitumisesta muokkaa nuoren omaa päihdekäyttäytymistä. Se, kuinka puhutaan tai päihteitä käytetään, antaa pohjan nuorelle rakentaa omaa suhtautumistaan päihteisiin ja niiden käyttöön. Lastensuojelulaitoksessa työskentelevän ohjaajaan on kyettävä asennoitumaan tosiasiaan, että päihdeteiden käytössä on niin hyviä kuin huonoja puoliakin ja niistä tulee puhua rehellisesti nuorten kanssa pelottelematta.

Opinnäytetyöhön liitimme päihdetarjottimen, koska perinteisten päihteiden lisäksi on tullut markkinoille niin kutsuttuja muuntohuumeita. Muuntohuumeiksi lasketaan kemiallisesti molekyylijä muuttamalla valmistettuja aineita. Muuntohuumeet pyrkivät tuottamaan samankaltaisen vaikutuksen kuin niiden jo huumeiksi luokitellut esikuvat. Lainsäädännöllisesti monet muuntohuumeet rinnastetaan reseptilääkkeisiin. Näin niiden väärinkäytöstä saatavat tuomiot ovat pienempiä kuin perinteisistä huumausaineista. (Heinilä 2010.)

Muuntohuumeita tilataan paljon Internetin kautta ”syvästä verkosta”, koska tilaaminen on helppoa ja kiinni jäämisen riski olematon. Lainsäädäntö laahaa jatkuvasti askeleen muuntohuumeiden perässä. Ennen kuin lainsäädännöllä pystytään muuttamaan jokin muuntohuume huumausaineeksi, on siitä jo muunneltu uusi versio markkinoilla. Vaikka alkoholi on suomalaisilla pääsääntöinen päihde, ovat nuoret löytäneet Internetin kautta tilattavat muuntohuumeet kaikessa kirjossaan. Lastensuojelulaitoksessa sijoitettuna olevat nuoret ovat aivan yhtä tietoisia Internetin kautta tilattavista aineista kuin muutkin samanikäiset nuoret. Lastensuojelulaitoksen keinot puuttua nuoren Internetin käyttöön ovat rajalliset. Suurimmassa osassa lastensuojelulaitoksia on nuorille tarkoitettu tietokone. Tietokoneella he voivat käyttää nettiä, netistä he voivat tilata mitä hyvänsä. Vaikka lastensuojelulaitoksen tietokoneella olisikin estetty tietyt sanat ja haut, voivat nuoret omilla älypuhelimillaan käyttää estettyjä sivustoja. Ohjaajien puuttumismahdollisuudet ovat rajalliset, koska ilman vahvoja perusteita nuorelta ei voida evätä oman puhelimen käyttöä.

Opinnäytetyössä käsitelimme tilastoja kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista. Tilastossa käsiteltiin vuosia 1991–2013. Vuonna 1991 kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli yli 8700, kun taas vuonna 2013 määrä oli hiukan yli 18000, mikä tarkoittaa yli 200 prosentin kasvua. (Kuoppala & Säkkinen 2004, 9;85.) Mielestämme yli 200 prosentin nousu kertoo suomalaisen yhteiskunnan ja perhepolitiikan epäonnistumisesta. Perheitä ja heidän hyvinvointiaan ei ole kyetty tukemaan lastensuojelun avoimuudellisin tukitoimin riittävän ajoissa tai lapset ja nuoret voivat nykypäivänä entistä huonommin. Uusilla lainsäädäntömuutoksilla mahdollistettiin perhetyön tuki ilman lastensuojeluasiakkuutta. Tämä voi muuttaa tilastoja lastensuojeluasiakkuuksien osalta. Tämä voi olla myös hyvä asia ajatellen sitä, ettei tarvitse saada lastensuojeluasiakkuuden leimaa itselleen pyytäkseen apua. Lisäksi se voi vähentää jo nyt ylikuormittuneen lastensuojelun sosiaalityön asiakasmääriä.

Lapsen ja nuoren sijoituksen takana voi olla monia erilaisia syitä. Hiitolan ja Heinosen tekemän raportin mukaan päihteet olivat sijoituksen syynä 63 prosentissa

vastentahtoisesti sijoitetuissa tapauksissa. Aineisto kerättiin hallinto-oikeuden päätöksistä, jotka koskivat 600 lasta ja nuorta. Myös 63 prosentissa päätöksissä taustalla oli väkivaltaa tai sen kokemista. Puolestaan 57 prosentissa päätöksissä oli mainittu mielenterveysongelmat sijoituksen syynä. Näillä kaikilla kolmella ongelmalla oli päällekkäisyyttä, ja ne sisältävät sekä nuoren että huoltajien ongelmat. Kuulan ja Marttusen vuonna 2009 tekemän Laitoksessa rikoksen vuoksi - raportin mukaan 21 prosentilla vastentahtoisesti huostaan otetulla nuorella oli viitteitä päihteiden käytöstä. Opinnäytetyössä poimimme päihteiden käytön sijoituksen syinä ja sen vuoksi huostaan otettujen määrää. Ajatus?

Huostaan otetuilla nuorilla on näiden tutkimusten nojalla huomattavasti enemmän päihteiden käyttöä kuin muilla saman ikäikäisillä. Tutkittua ja tilastoitua tietoa huostaan otettujen nuorten ja heidän perheidensä päihteiden käytöstä seuranneiden huostaan ottojen määrästä oli haastavaa löytää. Löysimme kaksi tutkimusta, jotka molemmat käsittelivät vastentahtoisesti huostaan otettuja. Tutkimustuloksia on hankala saada kaikista huostaan otetuista ja sijoituksista, koska osa ei vastusta huostaan ottoa tai sijoitusta, jolloin hallinto-oikeuden ei tarvitse päätöstä asiassa antaa. Kyseessä ovat alaikäiset nuoret ja heidän asiakirjansa ovat salassa pidettäviä dokumentteja. Aikaisempaa tutkimusta aiheesta ei ole, joten tietojen saaminen aiheesta on mahdotonta. Kyseisten tietojen tutkiminen opinnäytetyötä varten olisi eettisesti arveluttavaa, eikä tutkimus ole opinnäytetyön kannalta relevanttia.

Tutkimuksen tekeminen huostaan ottojen tai sijoitusten syistä olisi tarpeellista niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin. Niiden tutkimuksen tulosten perusteella voitaisiin kehittää lastensuojelutyötä ennaltaehkäisevämpään suuntaan. Tulosten perusteella voitaisiin resursseja suunnata kulloinkin kyseessä olevaan haasteeseen. Lastensuojelulaitoksissa tehtävän kasvatuksen tarkoitus on saattaa nuori pois laitospaikasta ja tukea nuoren palaamista kotiin. Jo lastensuojelulaisissa määritetään, että huostaan otto tai sijoitus tulee purkaa heti, kun siihen ei ole enää tarvetta.

Lastensuojelun keinot kohdata nuoren päihdeongelmat liittyvät vahvasti lastensuojelulaissa määriteltyihin asetuksiin. Nuoren oireillessa tukeudutaan rajoitustoimenpiteisiin, jolloin pystytään takaamaan nuoren turvallisuus sekä luomaan puitteet intensiiviselle työskentelylle. Tervosen ja Arnkillin (2000, 6) mukaan sijoitetuilla nuorilla on paljon erilaisia häiriöitä ja traumoja. Näin ollen työn tekeminen on haasteellista, eikä työ voi kohdentua pelkästään yhteen ongelma-alueeseen, vaan sen täytyy olla kokonaisvaltaista. Lastensuojelulaitoksissa käytössä oleva omaohjaajajärjestelmä tukee kokonaisvaltaista huolenpitoa (Karppinen 2000 14–15). Rajoitustoimenpiteiden käyttö perustellusti nuoren hyvinvoinnin ja työskentelyn takaamiseksi on hyvä asia. Rajoitustoimenpiteiden käyttö ja niiden tarkoituksenmukaisuus tulee pohtia aina tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti. Jotkut nuoret tarvitsevat pidempiä jaksoja turvattua työskentelyä ja hyötyvät siitä eniten. Mielestämme ja lain hengen mukaisestikin rajoitusten käyttö tulisi lopettaa heti, kun siihen ei ole enää perusteita.

Opinnäytetyössä käsitelimme erilaisia menetelmiä, joista on olemassa tutkittua tietoa niiden vaikuttavuudesta. Kaikissa menetelmissä, joita esittelimme, on yksi yhteinen nimittäjä: motivoiminen. Koski-Jännes (2008, 42–23) toteaa, että motiivoiva haastattelu on voimavara ja tavoite suuntautunut vuorovaikutusprosessi, millä pyritään nuori saamaan ajattelemaan ja tekemään valintoja itse. Miller (2008, 16) toteaa, että motivoivilla työmenetelmillä pyritään käynnistämään nuoren muutosmotivaatio. Burke, Arkowitz & Dunn (2008, 218) määrittelevät motivoivan haastattelun perusajatukset neljään eri osaan, jotka ovat empatian ilmaiseminen, ongelman ja arvojen välinen ambivalenssi ja muutoksen vahvistaminen, diskussion välttäminen sekä nuoren kyvykkyyden vahvistaminen.

Motivaatio on päihteitä käyttävän nuorten kanssa työskennellessä avainasemassa. Motivaatiotyöskentely on samalla haastavaa että antoisaa. Muutosmotivaation herättäminen nuorella on haasteellista, toisaalta kun muutosmotivaatio on herätetty nuorella, antaa se uskoa työnvaikuttavuuteen koko työyhteisölle. Ohjaajalta vaaditaankin kärsivällisyyttä pitkäjänteiseen työskentelyyn nuoren päihdeongelman kanssa. Muutosmotivaatioon kuuluvat osana prosessia nuoren retkah-

dukset. Ohjaajan on hyvä tiedostaa, että tämä on osa prosessia ja epävarmuutta tulisi sietää.

Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys on yksi keskeisimmistä työmuodoista lastensuojelussa ja perhetyössä. Tässä lähestymistavassa korostetaan hyviä suhteita, toiveikkuutta sekä vaihtoehtoisia toimintatapoja ja niiden omaksumista osaksi omaa elämäntapaa. Ongelmaan pyritään löytämään ratkaisu, eikä etsitä ongelman syitä sen taustalta. Ratkaisu- ja voimavarakeskeisessä työskentelyssä pyritään vahvistamaan nuoren ja hänen perheensä voimavaroja. Työmenetelmien tavoitteena on vahvistaa ristiriitatilanteissa ongelmanratkaisukykyä. Näissä työskentelytavoissa on yhtäläisyyksiä motivoivaan haastatteluun, jossa nuori yritetään saada itse oivaltamaan ratkaisut. Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyydessä käytetään erilaisia kysymysmalleja, joita esittelemme oppaassa tarkemmin. Työtavoille on ominaista asiakaslähtöisyys, joka näkyy toiveina, mitä nuori ohjaajalta haluaa. Ohjaajan rooli tässä työskentelytavassa on auttaa nuorta löytämään hänellä itsellään olevat voimavarat ja vahvistaa sekä tukea niissä. (Alpola & Hurskainen 1992, 22; Ahola & Furman 2014, 25; Suokas & Liias 2008, 134; Mattila 1998, 33–42)

Ratkaisu- ja voimavarakeskeinen työote on ensiarvoisen tärkeää nuorten päihdeiden käyttäjien kanssa tehtävässä työssä. Työmuodon ihmisläheisyys, aitous ja nuoren voimavarat huomioon ottava tapa on omiaan saavuttamaan tuloksellista ja tavoitteellista päihdetyötä. Nuorten parissa työskenteleminen vaatii aitoutta ja läsnä olevaa työtettä. Lastensuojelulaitoksessa nuorten päihdeongelman käsittely on hyvä tehdä ratkaisu- ja voimavaralähtöisesti, koska pyrkimys on päästä ratkaisuun ilman ongelman syvempää käsittelyä.

Mielestämme ajatus voisikin olla, että ongelmasta tulisi tavoite ja tavoitteesta ratkaisu. Lisäksi ratkaisu- ja voimavarakeskeisyydessä ei ole yhtä ja ainoaa tapaa tehdä työtä. Haasteita ilmetessä voidaan työtappaa muuttaa toisenlaiseksi, jollei se toimi. Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyydessä ohjaajan on tärkeämpää sisäistää yleiset periaatteet kuin hallita yksi tekniikka (Mattila 1998, 74–76). Yhtenä pe-

rusperiaatteena voidaan pitää myös positiivisten onnistumisten huomioimista aina, kun siihen on tarvetta.

Eriksonin ja Arnkillin (2005, 12) mukaan huolen puheeksi ottaminen on dialoginen ja asiakasta voimaannuttava menetelmä. Menetelmää käytetään sekä asiakkaiden että viranomaisten kanssa tehtävässä työssä. Menetelmä on hyvä, kun halutaan keskustelusta läpinäkyvä ja aito. Menetelmässä on erilaisia kysymyspat-teristoja, joita käytetään dialogin tukena. Näistä yksi esimerkki on huolen vyöhykkeistön käyttäminen. Huolen vyöhykettä käyttäessä edetään kolmivaiheisesti. Ensimmäisenä kysymyksenä esitetään, mistä ollaan huolissaan ja mitä tapahtuu, jos huolta ei oteta esille. Toisena kysymyksenä pohditaan, minkä asteinen huoli on ja minkälaista tukea kukin osallistuja haluaa. Kolmantena on toiminnan reflektio, jolloin kysytään, saiko huolesi kerrottua ja tapahtuivatko ne asiat, joita dialogissa suunniteltiin. (Erikson & Arnkil 2005, 12–20.)

Huolen puheeksi ottaminen ja huolen vyöhykkeistön käyttäminen on hyvä lisä ohjaajan menetelmäpakkiin. Siinä on tarkoitus moniasiantuntijuusverkostossa nostaa oma huoli nuoren tilanteesta esiin. Esiin nostamisen tarkoitus on kertoa muille verkostossa toimiville, että tarvitsee apua tilanteen ratkaisemiseksi tai kokee omat auttamismahdollisuudet huonoiksi. Huolen vyöhykkeistön tarkoituksena ei ole kategorisoida nuoria tai heidän perheitään millään tavalla. Tässä menetelmässä ohjaajan rooli on kuuntelija, ja muistisääntönä toimii, että aina ohjaaja puhuu minämuodossa. Tällä menetelmällä pyritään saamaan kaikki ajattelemaan yhdessä ja ottamaan nuori ja hänen perheensä oman asiansa asiantuntijana mukaan.

Dialogisuuden ja verkostotyön merkitys korostuu, kun työskennellään moniammatillisesti. Kuten puheeksi otto -menetelmässä niin tässäkin kyse on nuoren ja hänen perheensä ottamisesta osaksi moniasiantuntijaverkostoa. Tämä on hyvä perusta dialogisuudelle, jolloin jokaisen ääni on yhtä tärkeä ja tasa-arvoinen asemasta riippumatta. (Seikkula & Arnkil 2011, 19–24.) Verkostotyö on yhteistyötä niiden toimijoiden kanssa, jotka ovat mukana nuoren ja hänen perheensä

elämässä. Dialogisuutta käyttäessä on hyvä muistaa suunnata dialogi aina tulevaisuuteen, jolloin ajatuksena on, että elämää voi muuttaa vain tekemällä jotain sen eteen. Dialogisuudessa on tärkeä asettaa jokin tavoite ja muistaa se koko dialogisuuden ajan. Kuten kaikissa motivoivissa työotteissa ohjaajan kannattaa käyttää avoimia kysymyksiä ja muistaa, että nuori olisi aktiivinen osapuoli dialogissa.

Lastensuojelulaitoksessa ohjaajana toimiminen on suurelta osin moniasiantuntijuusverkostossa työskentelyä. Nuoren ja hänen perheensä parissa työskentelee useita eri toimijoita, joihin ollaan yhteydessä. Lisäksi lastensuojelulaitoksessa työntekijät edustavat moniammatillisuutta, joka on verkostotyön onnistumisen kannalta hyvä asia. Käytävissä dialogeissa ei tarkoitus ole koota nuoresta tai hänen perheestään tietoja, vaan löytää sopiva ratkaisu kyseessä olevaan ongelmaan. Tässäkin menetelmässä ohjaajan on pystyttävä sietämään erilaisuutta. Jokainen nuori on oma yksilönsä ja keskustelee hänelle ominaisella tavalla. Joskus keskustelu saattaa mennä riitelyksi, jolloin on ohjaajan muutettava dialogin luonnetta.

Ohjaajan opas sisältää neljä erilaista motivoivalla työotteella tehtävää menetelmää. Menetelmät valikoituivat oppaaseen siten, että totesimme ne keskeisimmiksi, toimivimmiksi sekä toisiaan tukeviksi motivointimenetelmiksi. Jokainen menetelmä esitetään oppaassa tapauskertomuspohjaisesti, jotta ne olisivat helposti ymmärrettäviä. Lisäksi tapauskertomustapa helpottaa sisäistämään kyseisen menetelmän työtavan. Oppaan tekemisen tarve nousi esiin omakohtaisista kokemuksistamme ja tavastamme tehdä työtä. Lisäksi toimeksiantajalla oli tarve tämän kaltaisen työskentelyn selkeyttämiseen. Opas tarjoaa ohjaajille helposti käyttöön otettavia työmalleja, joita voi käyttää lastensuojelulaitoksen arjessa.

Oppaan käytännön toimivuutta emme pystyneet arvioimaan tämän opinnäytetyön aikana. Tässä suomme mahdollisuuden toiselle opiskelijalle tehdä opinnäytetyö oppaan toimivuudesta. Kun opas on ollut käytännön työssä ohjaajien toimesta, voidaan sen jälkeen oppaan toimivuutta arvioida. Ilman käytännön kokemusta voimme vain olettaa oppaan toimivuutta. Koska tarve oppaan tekemiselle

on tullut työyhteisöltä, voidaan pitää opasta hyvänä suunnannäyttäjänä, miten päihdetyötä voidaan lastensuojelulaitoksissa tehdä.

Opinnäytetyö prosessina oli alkuun haastava, koska päihteiden osuus sijoitusten syynä on hyvin vähän tutkittu aihe. Opinnäytetyön aihe on kuitenkin motivoivalla työotteella tehtävä päihdetyö lastensuojelulaitoksessa, joten olisimme toivoneet tietoa olevan enemmän. Opinnäytetyössä käsiteltyihin menetelmiin löysimme paljon erilaista tietoa. Tiedot ovat pääsääntöisesti kirjallisuutta, mutta mukana on myös tutkimuksia, artikkeleita ja Internet-lähteitä.

Lastensuojelulaitoksessa päihdetyötä tehdään tälläkin hetkellä osittain motivoimalla ja ratkaisukeskeisesti. Ohjaajien kaivatessa lisäosaamista päihdetyön tekemiseen ei ole olemassa mitään valmiita työmalleja tai sapluunaa, kuinka työtä tulee tehdä. Siksi ajattelimme, että ohjaajien työtä helpottaaksemme listaamme oppaan muodossa menetelmiä, joilla voidaan tehdä päihdetyötä, jolla on vaikuttavuutta. Opinnäytetyön tekeminen vaati meiltä paljon aikataulullisesti yhteensovittamista. Kuitenkin koko prosessin ajan saimme lisää ajantasaista tietoa ja varmuutta siihen, että olemme valinneet oikein aihepiirin.

Lähteet

Aalto, M. 2010. Alkoholihaitat. Teoksessa Alkoholiriippuvuus. Toim. Seppä, K., Alho, H. & Kiianmaa, K. Helsinki: Kustannus Oy Deodecim.

Absetz, P. & Hankonen, N. 2011. Elämäntapamuutoksen tukeminen terveydenhuollossa: vaikuttavuus ja keinot. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 21, 2265-2272. Viitattu 2.4.2015.

<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo99873.pdf>

Ahola, T. & Furman, B. 2014. Juonia juupoille – Ratkaisukeskeinen lähestymistapa päihdeongelmiin, 1990. uud. p. 2. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Aholainen, A. 2008. Muutos- ja kuntoutumisvalmius kuntoutumisen prosesseissa. Lyhyt opas valma-kieleen. Viitattu 18.2.2015.

www.tyynela.fi/liitteet/9/1/opas-valma-kieleen.pdf

Alpola, M. & Hurskainen, P. 1992. Ratkaisukeskeinen työote lastensuojelussa. Lastensuojelu laitoshuollon neuvottelukunnan julkaisu 6. Helsinki: Painopörssi Oy.

Anis, M. 1999. Ratkaisukeskeisen menetelmän arviointi tutkimus. Kirjallisuuskatsaus. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 2.4.2015.

https://www.academia.edu/1010210/Ratkaisukeskeisen_menetelm%C3%A4n_arviointitutkimus

Apu käytännössä. Verkostotyö. N.d. Mielenterveystalo. Viitattu 19.2.2015.

https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/hae_neuvoja_ja_apuja/apu_kaytannossa/Pages/verkostotyö.aspx

Babor, T., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K., Grube, J., Gruenewald, P., Hill, L., Holder, H., Homel, R., Österberg, E., Rehm, J., Room, R. & Rossow, I. 2003. Alcohol: No ordinary commodity. Research and public policy. New York: Oxford university press.

Berg, I. 1991. Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Brady, M. 2011. Lastensuojelun ytimessä. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 3. p. Helsinki: Unigrafia Oy.

Burke, B., Arkowitz, H. & Dunn, C. 2002. The Efficacy of Motivational Interviewing and Its Adaptations. What We Know So Far. Teoksessa Motivational Interviewing. Preparing people for change p. 2. Toim Miller, W. & Rollnick, S. New York: The Guildford Press.

Dunn, C., Deroo, L. & Rivara, F.P. 2001. The use of brief interventions adapted from motivational interviewing across behavioral domains: a systematic review. Viitattu 2.4.2015. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11784466>

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Fjörd, S., Kaltiala-Heino, R., Ranta, K., von der Pahlen, B. & Marttunen, M. 2009. Nuorten ahdistuneisuus ja päihteiden käyttö. Tietoa vanhemmille ja nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Furman, B. & Ahola, T. 2007. Onnistuminen on joukkuelaji. Reteaming-valmentajan käsikirja. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy

Hakkarainen, P., Perälä, J. & Metso, L. 2011. Kukkaa pukkaa – kannabiksen kotikasvatus Suomessa. Viitattu 14.1.2015. <http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/102949/hakkarainen.pdf?sequence=1>

Havio, M., Inkinen, M. & Partanen, A. 2009. Päihdehoitotyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heinonen, H. & Hiitola, J. 2009. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008, Raportti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79959/f84ee235-d74a-4898-af24-deb260f3a806.pdf?sequence=1>

Heinälä, P., Laitinen, K. & Tacke, U. 2010. MDPV eli metyleenidioksi-pyrovaleroni. Päihdelinkki. Viitattu 15.1.2015. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-laakkeet-ja-muut-paihdeaineet/mdpv-eli-metyleenidioksi-pyrovaleroni>

Holm, P. N.d. Voimavarakeskeinen psykoterapia ja muutos. Dialogic. Viitattu 2.2.2015. http://www.dialogic.fi/pdf/pt_julkaisut/muutos%20artikkeli.pdf

Holmberg, J. 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.

Huostaanotto. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 2.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

Jälkihuolto. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 2.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

Karlsson, T., Kotovirta, E., Tigerstedt, C. & Warpenius, K. 2013. Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 13/2013. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Karppinen, S. 2000. Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksessa. Toim. Tervonen-Arnkill, K. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuaja 16. Saarijärvi:Gummerus kirjapaino Oy.

Kiireellinen sijoitus. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 15.1.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>

Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelun periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Toim. Koski-Jännes, A., Riittinen, L. & Saarnio, P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kouluterveyskysely. 2013. Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaat. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 3.2.2015. http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/ktkysely_kokomaa_2004_2013_pk.pdf

Kouluterveyskysely. 2013. Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 3.2.2015. http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/ktkysely_kokomaa_2004_2013_lukio.pdf

Kouluterveyskysely. 2013. Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 3.2.2015. http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/ktkysely_kokomaa_2008_2013_aol.pdf

Kronqvist, E-L. & Pulkkinen M-L. 2007. Kehityspsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kuula, T. & Marttunen, M. 2009. Laitoksessa rikosten vuoksi. Selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaan otetuista. Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 12. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 15.1.2015

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimustiedonantoja-sarja/IICjaYUTf/89_laitoksessa.pdf

Kylmänen, P. 2005. Kun kaikki muutkin. Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Tampere: Tammer-Paino Oy.

L 17.1.1986/41. 1986. Finlex. Oikeusministeriö. Päihdehuoltolaki Viitattu 5.2.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>

L 8.4.1983/361. 1983. Finlex. Oikeusministeriö. Laki lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta. Viitattu 3.2.2015.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L2P11>

L 22.9.2000/812. 2000. Finlex. Oikeusministeriö. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Viitattu 3.2.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

L 13.4.2007/417. 2007. Finlex. Oikeusministeriö. Lastensuojelulaki. Viitattu 3.2.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L11P66>

L 21.8.1998/628. 1998. Finlex. Oikeusministeriö. Perusopetuslaki. Viitattu 3.2.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7>

L 11.6.1999/731. 1999. Finlex. Oikeusministeriö. Suomen perustuslaki. Viitattu 3.2.2015.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki#L11P122>

Lappalainen-Lehto, R. Romu, M-L. & Taskinen, M. 2007. Haasteena päihteet. Amatillisen päihdetyön perusteita 1. p. Porvoo: WSOY oppimateriaalit Oy, 2008.

Lapsia koskevat lait Suomessa. N.d. Lapsiasianvaltuutettu. Viitattu 3.2.2015.

http://www.lapsiasia.fi/lapsiasiat/keskeiset_lait

Marttunen, M., Huurre, T., Strandholm, T. & Viialainen, R. Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Metso, L., Winter, T. & Hakkarainen, P. 2012. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992-2010. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 17/2012. Viitattu 4.2.2015.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80296/056141f2-7af0-469a-98fe-36ab805a3f68.pdf?sequence=1>

Miller, W. 2008. Motivaatio ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Toim. Koski-Jännes, A., Riitinen, L. & Saarnio, P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Miller, W. & Rollnick, S. 2002. What is motivational interviewing. Teoksessa Motivational Interviewing. Preparing people for change p. 2. Toim. Miller, W. & Rollnick, S. New York: The Guilford Press.

Mitä on lastensuojelu. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 5.2.2015.

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Mäkelä, M. 2009. Dialoginen menetelmä. Lastensuojelun verkostopalaverikäytännön analyysi. Pro-gradu tutkielma. Jyväskylän Yliopisto. Sosiaalityö. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Viitattu 2.4.2015.

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/20030/URN_NBN_fi_jyu-200904241512.pdf?sequence=1

Niemelä, S. 2010. Nuorten alkoholin ja muiden päihteiden käytön yleisyys. Teoksessa Alkoholi riippuvuus. Toim. Seppä, K., Alho, H. & Kiianmaa, K. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Niemelä, S. 2009. Nuorten päihdeongelmien ehkäisy ja hoito. Teoksessa Irti päihdeongelmista. 1. p. Toim. Tammi, T., Aalto, M. & Koski-Jännes A. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Niemi-Pynttari, M. 2013. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. Viitattu 3.4.2015.

<http://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>

Pompidou Group. 2013. Drug related cybercrime and associated use of the internet. Overview, analysis and possible actions by the Pompidou Group. Council of Europe. Viitattu 18.2.2015.

<http://www.coe.int/T/DG3/Pompidou/Source/Documents/P-PG-%282013%294Cybercrime-internet.pdf>

Puonti, A., Saarnio, & Hujala, (toim.) Taskinen, S. 2004. Lasten psykososiaaliset palvelut ja lastensuojelu. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rakkolainen, M. 2004. "Velat muuttuu saataviksi". Motivoivan haastattelun periaatteiden toteutuminen Mikkelin vankilan parintyönä toteutetuissa päihdehaastatteluissa. Kuopion yliopisto. Yhteiskunta tieteellinen tiedekunta. Pro-Gradu – tutkielma. Viitattu 20.1.2015.
http://archive-fi.com/page/318328/2012-09-27/http://www.rskk.fi/kirjasto/elektroninen_aineisto/2009/rakkolainen_maria.pdf

Raitasalo, K., Huhtanen, P., Miekkala, M. & Ahlström, S. 2012. Nuorten päihdeidenkäyttö Suomessa 1995-2011. ESPAD – tutkimusten tulokset. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 59/2012. Viitattu 3.2.2015.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90828/URN_ISBN_978-952-245-735-6.pdf?sequence=1

Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 3.2.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa>

Ratkaisukeskeinen työskentely. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 19.1.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/ratkaisukeskeinen-tyoskentely>

Riikonen, E. & Vataja, S. 2009. Voimavarasuuntautuneet neuvonta-, ohjaus- ja terapiamuodot. Duodecim terveyskirjasto. Viitattu 3.4.2014.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00105

Sarparanta, S. 2012. "Kylpysuolat" (Eng. "Bath Salts"). Päihdelinkki. Viitattu 15.1.2015.
<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-laakkeet-ja-muut-paihdeaineet/kylpysuolat-eng-bath-salts>

Seikula, J & Arnkill, T. 2011. Dialoginen verkostyö. p. 3. Tampere: Tammerprint Oy.

Seppälä, T. 2012. Huumevalvonnan kiertäminen muuntohuumeilla. Teoksessa Huume- ja lääkeriippuvuudet. Toim. Seppä, K., Aalto, M., Alho, H. & Kiiänmaa K. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Sijoitus avohuollon tukitoimena. 2015. Lastensuojelunkäsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 2.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>

Suokas, M & Liias, T-P. 2008. Ratkaisukeskeinen työote. Teoksessa Päihdehoitotyö. Toim Havio, M., Inkinen, M. & Partanen A. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Surakka, V-M. 2011. Bromo-Dragonfly. Päihdelinkki. Viitattu 15.1.2015. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-laakkeet-ja-muut-paihdeaineet/bromo-dragonfly>

Szilvay, I. 2010. Spice – tuotteet. Päihdelinkki. Viitattu 15.1.2015. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-laakkeet-ja-muut-paihdeaineet/spice-tuotteet>

Tanhua, H., Virtanen, A., Knuuti, U., Leppo A. & Kotovirta, E. 2011. Huumetilanne Suomessa 2011. Raportti. Juvenes Print – Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tervonen-Arnkill, K. 2000. Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Toim. Tervonen-Arnkill, K. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Varjonen, V., Tanhua, H. & Forssel, M. 2014. Huumetilanne Suomessa 2013. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 5/2014. Viitattu 3.2.2015. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114862/URN_ISBN_978-952-302-123-5.pdf?sequence=1

Vilko-Riihelä, A. 1999. Psyyke. Psykologian käsikirja. Porvoo: WSOY- Kirjapainoyksikkö.

Von Der Pahlen, B. & Marttunen M. 2012. Huumeiden käytön riskitekijät ja suojaavat tekijät nuorilla. Teoksessa Huume- ja lääkeriippuvuudet 1. p. Toim. Seppä, K., Aalto, M., Alho, K. & Kiianmaa, K. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Liitteet

Liite 1 Vastausten analysointi

Haastattelukysymykset	Teemat	Vastaustenlukumäärät
1: Mitä teidän mielestänne päihdetyö on teidän yksikös-		
	Moniammatillisuus	5
	Lomakekartoitus	5
	Dialogisuus	5
	Päihderyhmät	4
	Rajoitustoimenpiteet	3
	Motivointi	1
2: Miten päihdetyö on järjes-		
	Moniammatillinen yhteistyö	4
	Dialogisuus	4
	Perhetyö	3
	Palveluohjaus	2
	Havainnointi	1
3: Mikä yksikössänne koetaan vaikeaksi päihdetyön		
	Laitoksen ulkopuolinen päiheteily	4
	Motivaatio ja sitoutuminen	4
	Avoin laitos	3
	Oikea työtapa	1
4 a: Miten koette päihdetyön tekemisen? Mikä on helppoa?		
	Dialogisuus	2
	Motivoituminen	2
	Avoimuus	2
	Asiakaslähtöisyys	1
4 b: Miten koette päihdetyön tekemisen? Mikä on vaikeaa?		
	Motivointi	4
	Lastensuojelulaki	2

	Työntekijöiden turhautuminen	2
	Sijoittavan kunnan vaatimukset	2
	Menetelmien puute	1
	Resurssit	1
5: Kuinka mielestänne päihdetyötä tulisi tehdä lasten-		
	Moniammatillisuus	4
	Dialogisuus	4
	Rajoitustoimenpiteet	3
	Motivointi	2
	Perhetyö	1
6: Mitä mahdollisuuksia ja velvoitteita lastensuojelulaki		
	Rajoitustoimenpiteet	6
	Nuoren mielipide	1
	Byrokratia	1
7: Mitä lisäosaamista kaipaisitte päihdetyön tekemiseen ja minkälaisia työkalu-		
	Päihdetyön osaaminen ja koulutus	4
	Moniammatillisuuden lisääminen	2
	Menetelmien lisääminen	2
	Tietoa päihteistä	1
	Kokemusasiantuntijuus	1

Liite 2 Saatekirje ja haastattelukysymykset

HYVÄ VASTAAJA

Olemme Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosiaalian opiskelijoita ja teemme opinnäytetyötä lastensuojelulaitoksessa tehtävästä päihdetyöstä. Tutkimuksen kohteena on Jyväskylän lastensuojelupalvelut Oy.

Olisimme kiinnostuneita kuulemaan teidän kokemuksianne päihdetyön tekemisestä lastensuojelulaitoksessa. Olisimme kiitollisia, jos teillä olisi mahdollisuus vastata kesäkuun ensimmäiseen päivään mennessä muutama kysymykseen sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin Timo Lemettinen ja Sami Paltamaa

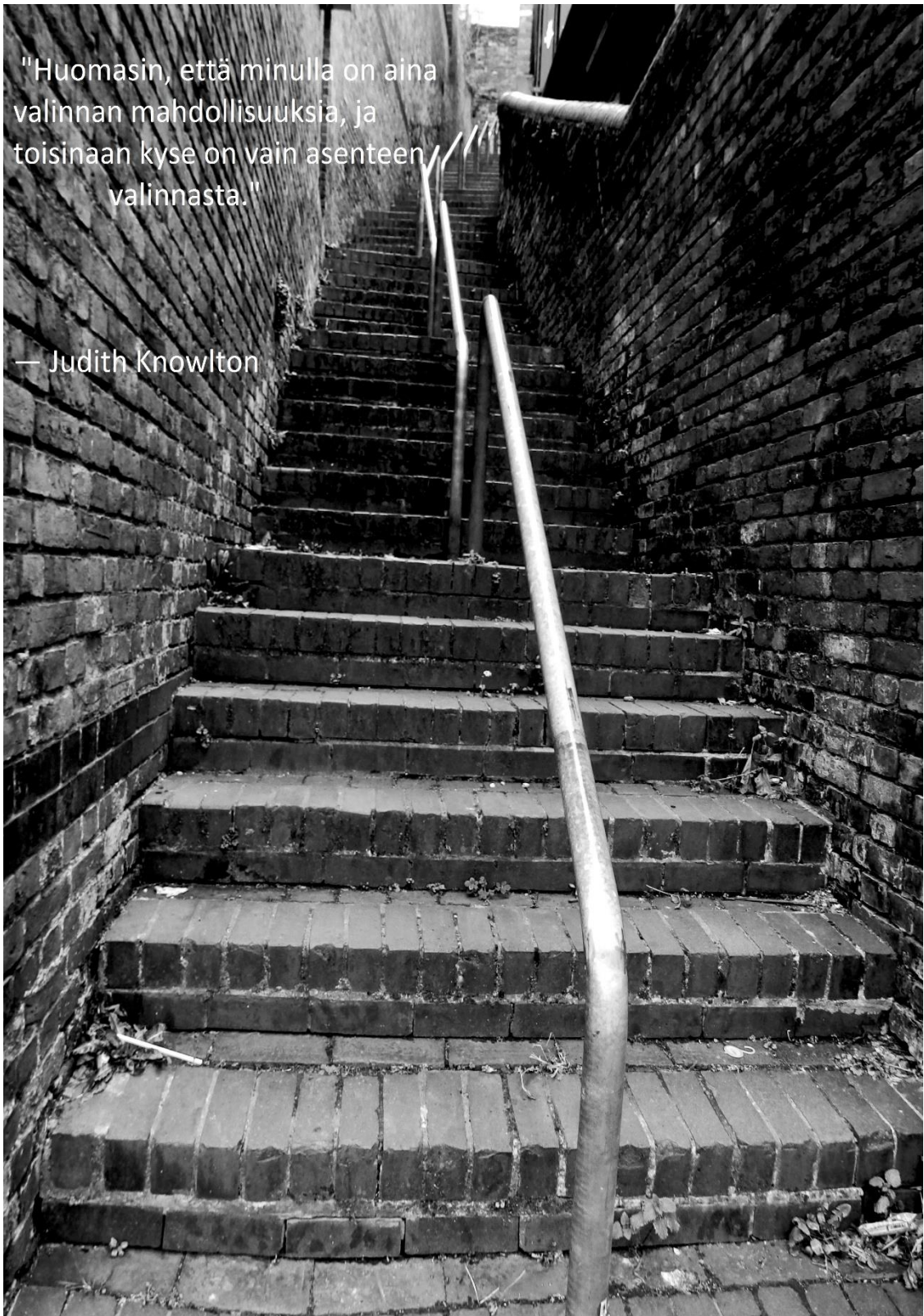
KYSYMYKSET

1. Mitä teidän mielestänne päihdetyö on teidän yksikössänne?
2. Miten päihdetyö on järjestetty?
3. Mikä yksikössänne koetaan vaikeaksi päihdetyön tekemisen kannalta?
4. Miten koette päihdetyön tekemisen? Mikä on helppoa ja mikä vaikeaa?
5. Kuinka mielestänne päihdetyötä tulisi tehdä lastensuojelulaitoksessa?
6. Mitä mahdollisuuksia ja velvoitteita lastensuojelulaki tarjoaa päihdetyön tekemiseen lastensuojelulaitoksessa?
7. Mitä lisäosaamista kaipaisitte päihdetyön tekemiseen ja minkälaisia työkaluja?

Kiitos vastauksista ja hyvää kesän alkua!

Terveisin Timo ja Sami

LIITE 3 Opas ohjaajille arjenpäihdetyöhön

Johdanto

Tämän oppaan on tarkoituksena olla työkalu lastensuojelulaitoksessa toimivalle ohjaajalle. Oppaassa esittelemillämme menetelmillä on tarkoitus helpottaa päihdetyön tekemistä arjessa. Menetelmät ovat helppoja ottaa käyttöön jokapäiväisessä työskentelyssä ja niiden on tarkoitus motivoida nuorta sekä työntekijää. Menetelmät ovat sellaisia, joita jokainen työntekijä voi soveltaa työssään osin tiedostamatta mutta menetelmien tehokkuus tulee, kun menetelmiä aletaan soveltaa tiedostetusti ja suunnitelmallisesti nuorten kanssa.

Oppaan tekemisen tarve on noussut esiin omakohtaisista kokemuksistamme, sekä työyhteisön tarpeesta. Päihdetyöntekeminen koetaan usein haastavana. Pyrkimyksemme oppaassa esitetyillä menetelmillä on madaltaa kynnystä tehdä laadukasta päihdetyötä, jokaisen ohjaajan toimesta. Erilaisia motivoivia menetelmiä on runsaasti. Esittelemme muutamia motivoivalla työotteella tehtävää päihdetyönmenetelmää, jotka koemme sopiviksi lastensuojelulaitoksissa tehtävään päihdetyöhän. Työntekemisen kannalta olennaisinta on ohjaajan pitkäjänteisyys, turhautumisen sietokyky ja oma asenne.

Oppaan pyrimme tekemään mahdollisimman selkeäksi, helposti ymmärrettäväksi ja käyttökelpoiseksi työkaluksi ohjaajalle. Menetelmät esittelemme tapauskerromusten kautta, siksi että menetelmät olisivat helposti arkeen sovellettavissa. Toimivuuden mittaaminen tapahtuu oppaan käyttöön oton jälkeen työntekijöiden toimista, jotka päättävät sen jälkeen jääkö oppaassa esiteltyt menetelmät työyhteisön juurrutettaviksi.

Vaikka opas onkin päihdetyön tekemiseen motivoivalla työotteella orientoitunut, on sen sisältämät mallit toimivia kaikessa ihmisten kanssa tehtävässä työskentelyssä, jossa on jokin problematiikka taustalla.

”Kyky on se mitä pystyt tekemään. Motivaatio määrää sen mitä teet. Asenne ratkaisee kuinka hyvin teet sen.”

Valmentaja Lou Holtz

Sisällys

Johdanto	85
Motivointi	88
Tapauskertomus	90
Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn	93
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys	99
Tapauskertomus	99
Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn	103
Dialogisuus ja verkostotyö	106
Tapauskertomus	106
Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn	109
Puheeksi ottaminen	110
Tapauskertomus	111
Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn	114

Motivointi

Motivointi on taitoa, jolla rakennetaan yhteys nuoreen ja ylläpitää sitä yhteyttä. Motivointi parhaimmillaan on vuorovaikutus- ja luottamussuhteen synnyttämistä. Motivointi on kykyä saada nuori keskustelemaan ja kuulla hänen muutospuhetta.

Motivointi on kykyä kysyä avoimesti ja vahvistaa nuorta sekä reflektoida kuulemaansa. Motivointi on taitoa hyväksyä nuoren tilanne ja odottaa, että nuori hahmottaa omaa tilanteensa, jotta hän pystyy luomaan omat tavoitteensa. Motivointi on nuoren kanssa yhdessä tehty suunnitelma, johon molemmat sitoutuvat.

Motivoivalla työotteella pyritään vaikuttamaan päihteidenkäyttäjän muutosmotivaation. Koska motivaation on vaihteleva ilmiö, tulisi työntekijän olla pitkäjänteinen sekä pitää yllä ja voimistaa motivaatiota.

Motivaatio tarkoittaa muutosprosessiin ryhtymistä ja siihen sitoutumista. Motivaatiota voidaan tukea ulkoisin kannustimin, sekä voimistamalla henkilön sisäistä motivaatiota¹.

---

¹ Miller, W. 2008. Motivaatio ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Toim. Koski-Jännes, A., Riitinen, L. & Saarnio, P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 16-28

Motivoinnissa on neljä perusajatusta, jotka jaotellaan seuraavasti:

1: **Empatian ilmaiseminen.** Älä kritisoi tai arvostele, vaikka et tekoja hyväksyisikään. Luo myötätuntoinen ilmapiiri, jolloin nuoren on helppo nostaa esiin vaikeitakin asioita.

2: Ongelman ja nuoren arvomaailman välisen **ristiriidan vahvistaminen.** Nosta käytöstä aiheutuvien haittojen ja lopettamisesta saatavien hyötyjen ristiriita esille. Keskustele neutraalisti päihteiden tuomista hyödyistä ja haitoista.

3: **Vältä väittelyä.** Älä provosoidu nuoren sanomisista äläkä provosoi nuorta. Älä myöskään asetu nuoren yläpuolelle ja sanele faktoja hänelle.

4: **Kyvykkyyden vahvistaminen.** Anna positiivista ja rohkaisevaa palautetta oikeista asioista, sekä tunnustusta jo saavutetuista asioista. Retkahdukset ovat osa muutosprosessia. Joten nosta ne nuoren kanssa esiin oppimiskokemuksena².

---

² Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelun periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Toim. Koski-Jännes, A., Riittinen, L. & Saarnio, P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tapauskertomus

Pekka on 15 vuotias nuori mies, joka asuu nuorisokodissa. Pekka on ollut sijoitettuna 2 vuotta, jonka aikana hänellä on ollut päihteidenkäyttöä. Pääasiallisena päihteenä Pekka käyttää alkoholia sekä lääkkeitä sekaisin. Pekan taustalla on ollut kaltoinkohtelua vanhempien taholta ja päihteiden käyttöä jo pitkään. Pekka on myös ajautunut tappeluihin ennen sijoitusta.

Pekka on tuottanut puheessaan tahtoa lopettaa päihteidenkäyttö, josta on ollut hänelle haittaa. Pekka on joutunut kerran tappeluun ja useampaan kertaan putkaan kotilomiensa aikana. Puheista huolimatta Pekka ei ole saanut käyttämistä loppumaan ja nyt kokeekin päihdeteidenkäytöstä aiheutuvan hänelle tuntuva riskiä.

Pekka keskustelee omaohjaajan kanssa tilanteestaan ja tuo huolen esiin. Omaohjaaja on tietoinen Pekan päihteidenkäytöstä ja tarttuukin tilaisuuteen.

Esimerkki työskentelystä

Omaohjaaja vie Pekan keskustelemaan rauhalliseen tilaan, jossa he voivat käydä keskustelua ilman häiriöitä. Omaohjaaja käyttää motivoivan haastattelun periaatteita hyväkseen keskustelussa.

1. O: Kerro Pekka omin sanoin, mikä päihteidenkäytössä aiheuttaa sinulle tällä hetkellä kaikkein eniten huolta?
2. P: No varmaan toi pitely ja sit toi ku ei oikein muista mitään.
3. O: Pitely? Nyt en ymmärtänyt, mitä tarkoittit?
4. P: No se mäiskiminen. Pahoinpitely, hölömö.
5. O: Aaaa. Nyt ymmärrän. Kuinka se sinun pahoinpitely tapahtui?
6. P: No mä örvelsin siin jotain ja sit siihen tuli pari spedee heilumaan ja ne sit rupes mättään mua.
7. O: Eli siis kaksi entuudestaan tuntematonta nuorta miestä tuli paikalle kun sinä örvelsit ja pahoinpitelivät sinut.
8. P: Joo. Tai no kyl mä tiedän ne pellet.
9. O: (O tietää, että asiasta on tehty rikosilmoitus) On hyvä, että olet lähtenyt hoitamaan asiaa poliisin kanssa ja tehnyt rikosilmoituksen asiasta. Se osoittaa, että arvostat itseäsi, etkä anna kohdella itseäsi huonosti. Huomaatko eron vanhan ja uuden Pekan välillä? Tullessasi taloon sinua oli kohdeltu kaltoin useasti.
10. P: No joo.
11. O: Olet Pekka joskus sanonut, että haluaisit lopettaa päihteidenkäytön. Olenko ymmärtänyt oikein?
12. P: Joo.
13. O: Se on ensimmäinen askel. Miten voisit tukea sinua lopettamisessa?
14. P: Emmä tiä.

15. O: Se on erittäin hyvä asia, että olet miettinyt lopettamista ja niitä haittoja mitä käyttämisestä syntyy. Se kertoo, että sinulla olemassa omatahto ja kyky pohtia rehellisesti päihteiden hyötyjä sekä haittoja ja punnita niiden välistä ristiriitaa.

Keskustelu jatkuu avoimena tästäkin eteenpäin. Ohjaaja soveltaa kahden avoimen kysymyksen mallia (rivit 1 ja 5), ohjaaja kysyy tarkentavan kysymyksen (rivi 3) sekä reflektoi (rivi 7) jo käytyä keskustelua, välttääkseen väärinymmärrykset ja antaa mahdollisuuden nuorelle lisätä tai korjata kuulemaansa (rivi 7). Reflektoivaa kuuntelua käytetään siksi, että nuori kuulee nyt oman puheensa, jo toiseen kertaan. Kolmannen kerran puhe kuullan yhteenvedossa, joka tehdään keskustelun lopuksi. Yhteenvedo tehdään siksi, että molemmilla olisi yhteinen ymmärrys siitä mitä on keskusteltu sekä sillä on tarkoitus edesauttaa muutosprosessia ja helpottaa sen vaatimien ratkaisujen tekemistä. Yhteenvedon aikana nuorella mahdollisuus tehdä korjauksia tai lisäyksiä keskusteluun kuten reflektiossakin³.

---

³ Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelun periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Toim. Koski-Jännes, A., Riittinen, L. & Saarnio, P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 41-53.

Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn

Motivoivan työotteen toteuttamisessa voidaan käyttää muistisääntönä sanaa VAHTI. Se tulee motivoivan haastattelun periaatteiden ja hengentoteuttamisesta. Sana VAHTI muodostuu sanoista vahvistaminen, avoimet kysymykset, heijastava kuuntelu ja tiivistäminen.

Pyri välttämään keskusteluissa suljettuja kysymyksiä. Esimerkiksi suljetusta kysymyksestä työntekijä: Tulit siis tänne, koska olet huolissasi päihteiden käytöstäsi? Kysy mieluummin näin työntekijä: Voisitko kertoa mikä sai sinut tulemaan tänne?

Esimerkki Vahdin käytöstä

Vahvistamisessa ajatuksena on tunnistaa ja nimetä nuoren voimavaroja, osoittaa empatiaa nuoren reaktioita kohtaan ” On oikeutettua tuntea noin”, esittää myönteisiä kommentteja ”Kuulostaa mukavalta” ja nostaa esiin voimavaroja ”Kuulostat rohkealta”.

1. O: Sait sen tehtäväpaketin opettajalta wilman kautta, mutta sen tekeminen taitaa olla vielä kesken?
2. N: Joo. En saanut sitä tehtyä.
3. O: Joskus käy niin. Mikä siinä oli ongelmana?
4. N: En oo ollut niillä tunneilla niin, en ymmärtänyt niitä.
5. O: Ymmärrän, onhan ne hankalia jos ei ole saanut opetusta. Miten olet aiemmin selvinnyt vastaavista tilanteista?
6. N: Oon pyytänyt jonkun auttamaan, ohjaajan tai kaverin.
7. O: Se on hyvä, että olet osannut pyytää apua. Mennäänkö kattomaan yhdessä niitä tehtäviä?

Rivillä 7 ohjaa tunnistaa nuoren voimavarat ja nosti esiin, että on hyvä, että nuori on osannut pyytää apua. Empatiaa ohjaaja osoitti riveillä 3,5 ja 7. Myönteisiä kommentteja ohjaaja esittää riveillä 5 ja 7.

Avoimien kysymysten esittämisen tarkoituksena on keskustella nuoren kanssa omaa elämää koskettavista aiheista ja kysymyksistä. Avoimilla kysymyksillä pyritään saamaan nuori miettimään vastausta pidempään. Mutta ei tentata.

1. O: Mitäs Paavo?
2. P: Tulin sitä seulaa antamaan.
3. O: Aha, kukas sua pyysi sen antamaan?
4. P: No se toinen ohjaaja.
5. O: Miksi sun se seula pitäs antaa?
6. P: Koska se sano niin.
7. O: Tarkoitin, että mikä on syy sen pyynnön taustalla?
8. P: No ku se urpo epäilee, että mä vedin jotain viikonloppuna.
9. O: Ok. Käytitkö?
10. P: Vittu en.
11. O: Sittenhän tässä ei ole mitään ongelmaa. Miten me voitais välttää ens kerralla tällänen seula sotku?
12. P: No kerro sinä.
13. O: Tarkoitin lähinnä sinun omaa toimintaa, miten epäilykset voisivat hävitä.

Rivillä 1,5,7 ja 11 ohjaaja esitti avoimia sekä elämää ja aihetta koskevia kysymyksiä.

Heijastavalla kuuntelulla nostetaan esiin nuoren sanomia asioita toistamalla ne ääneen. Painotetaan keskustelua äänensävyin, jolloin keskusteluun saadaan eri näkökulma. Työntekijä luo kuulemastaan keskustelusta kokonaiskuvan. Pohditaan ääneen ”Ymmärsinkö oikein, mitä tarkoitat..” tai ”Kuulinko oikein”.

1. O: Olisko mahdoton ajatus, että olisin sinun apunasi miettimässä tätä tilannetta?
2. N: Kai se käy.
3. O: Voitas yhdessä kattoo, mitä tässä on viime aikoina tapahtunut.
4. N: juujuu.
5. O: Olisko silleen, että kerrot minkälaisia ihmisiä tällä hetkellä sun elämään kuuluu?
6. N: No täällä ku asun niin noi ja sit himassa mutsi ja sisarukset.
7. O: Ai äiti ja sisarukset. Minkälaiset välit teillä nykyään on?
8. N: Sisarusten kanssa ihan ok ja mutsin kanssa ihan jees. Sit noi kaverit kaupungilla.
9. O: Ai siis kaupungilla on kavereita?
10. N: Muutama, ne jeesaa joskus.
11. O: Saat siis kaupungilla olevilta kavereilta apua. Miten usein sä siellä käyt?
12. N: Aina ku täältä pääsee.
13. O: Monestiko viikossa?
14. N: Viisi kertaa....

Ohjaaja toisti nuoren sanomaa ja pohti ääneen rivillä 7, 9 ja 11.

Tiivistämisellä tarkoitetaan keskustelun aikana kuultujen asioiden yhteen vetämistä. Tiivistämisellä tarkoitetaan varsinkin ristiriitaisten asioiden esiin nostamista ja sitä kautta muutospuheen vahvistamista. Yhteenvedon tarkoituksena on myös osoittaa nuorelle, että häntä on kuunneltu, ollaan nuoren kanssa yhtä mieltä asioista ja hän saa mahdollisuuden muokata dokumentoitavaa materiaalia. Tämä tehdään aina ennen seuraavaan asiaan siirtymistä.

1. O: Mitä muuta teet kavereiden kanssa?
2. N: Enpä juuri mitään?
3. O: Onko sulla mitään harrastusta, minkä haluisit aloittaa?
4. N: Lapsena tykkäsin pelata jalkapalloa, mutta ei oikein sitäkään sit pysty, kun ei täällä kukaan pelaa eikä kaveritkaan pelaa enää.
5. O: Kuulostaa siltä, että et ole oikein tyytyväinen.
6. N: Kuis?
7. O: Kuulostelin sinun puheestasi, että tehtäväpakettien kanssa on vaikeaa, koet että emme luota sinuun, koska otamme seuloja. Ja se, että harrastukset ovat jääneet vähiin, vaikka pidit jalkapallosta sekä aikasi menee nyt kaupungissa kavereiden kanssa. Olenko käsittänyt oikein?
8. N: Nii kai.
9. O: Ymmärsinkö oikein, että ajattelisit jotain uutta päiviisi?
10. N: Voishan sitä koettaa.

Yhteenvedossa ristiriitojen esiin nostamisen yhteydessä voidaan vahvistaa nuoren muutosmotivaatiota. Osoittamalla puheesta nostetut sanomat, mitä nuori on kertonut ” Koska puhuit toisaalta noin ja toisaalta näin”.

11. O: Olenko aivan väärässä, mutta minusta tuntuu, että olet miettinyt jo tulevaa? Nostat esiin tunteen siitä, että elämä sujuu näinkin mutta toisaalta sanot, ettei se tunnu mielekkäältä.
12. N: Oon kai mä jotain kelannu, Mutta emmä tiiä.
13. O: Millainen se sun tulevaisuus olisi?
14. N: Ei oo tulevaisuutta.
15. O: Voisitko ajatella niin, että tulevaisuutta rakennetaan pienistä palasista ja se olisikin mielekkäämpää. Pelkäätkö jääväsi nykyiseen arkeesi?
16. N: No, ehkä näkeehän siellä niitä vanhempiakin tyyppejä.
17. O: Voithan sä viettää sitä aikaasi siellä kaupungilla tai voi tehdä jotain muutakin. Kenellä se valinnan mahdollisuus on?

Ohjaaja vetää yhteen käytyä keskustelua riveillä 7, 11 ja 17 ja osoittaa, että on kuunnellut nuoren esiin nostamia asioita. Rivillä 7 ja 19 ohjaaja varmistaa, että nuori on samaa mieltä hänen kanssaan ja, että asiat ovat ymmärretty samalla

tavalla. Nuori osoittaa riveillä 8 ja 10, että he puhuvat samoista asioista. Ohjaa nostaa ristiriitoja kuulemastaan esiin riveillä 9,11, 13, 15 ja 17 ja vahvistaa muutospuhetta⁴.

---

⁴ Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelun periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Toim. Koski-Jännes, A., Riittinen, L. & Saarnio, P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 50-51

Hyvä muistaa

Motivoinnin kannalta olennaisinta on huomioida nuoren ikä ja sen mukana tuomat haasteet. 13-vuotiaalle ei voida luoda samoja malleja, kuin 17-vuotiaalle. 17-vuotiaan kanssa päihdetyöskentely tulisi olla enemmän yksilökeskeistä ja 13-vuotiaan kanssa työskennellessä tulisi perhe ottaa mukaan vahvemmin. Perheyön merkitys on molemmissa ikäryhmissä tärkeää.

Keskusteluissa on hyvä käydä myös läpi päihteiden negatiivisia ja positiivisia puolia. Myös lopettamisen mukana tuomat negatiiviset puolet on hyvä ottaa puheeksi. Esimerkiksi keskustelussa voidaan, ottaa esiin sosiaaliset suhteet käytön ja ei käytön välillä. On hyvä myös käydä läpi niitä tilanteita, joissa nuori on altis lähtemään päihteilemään. Vaihtoehtoisten toimintatapojen esiin nostaminen riskitilanteissa lisää nuoren mahdollisuutta välttää päihteiden käyttöä. *Esimerkiksi Petrus on koulussa, jossa Petruksen kaverit torstaina suunnittelevat lähtevänsä juomaan illasta. Petrus yrittää olla juomatta mutta menee kavereiden kanssa etsimään sopivaa hakijaa. Petrus on edelleen mukana kun kaverit mieltävät paikka missä aletaan juoda. Petrus avaa pullon myös itse. Petruksen kanssa olisi hyvä käydä keskustelua kolmesta eri mahdollisuudesta jäädä pois edellä mainitusta toiminnasta. Kun on suunniteltu juomista, etsitty hakijaa sekä päätytetty paikka ja korkattu pullo. On hyvä nostaa esiin vaihtoehtoja mitä Petrus olisi voinut tehdä valinta paikoissa ja kuinka tunnistaa riskipaikkoja.*

Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys

Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyydessä työskentelyssä keskeistä on ongelmien ratkaisulähtöisyys. Ei mietitä sitä mistä ongelma johtuu vaan miten sen voi ratkaista. Ohjaan on hyvä pyrkiä muodostamaan hyvä vuorovaikutussuhde nuoreen sekä hänen läheisiinsä, sekä vahvistaa toiveikkuutta.

Ratkaisukeskeisen lähestymistavan tavoite on saada nuori itse löytämään ratkaisu käsillä olevaan ongelmaan. Tämä työtavan tarkoitus ei ole antaa valmiita vastauksia tai ohjeita, vaan houkutella nuori itse oivaltamaan tarve muutokselle. Voimavaralähtöisessä työskentelytavassa on työntekijän pyrittävä huomiomaan nuoren ongelmat erinäkökulmista ja työskentelyn tavoitteellisuus. Työntekijän on hyvä kannustaa ja rohkaista nuorta löytämään omat voimavaransa.

Ratkaisu- ja voimavarakeskeinen työskentely on tulevaisuus suuntautunut menetelmä. Ei pohdita ongelman syntymistä, vaan muutetaan ongelma tavoitteeksi. Tavoitteessa nostetaan aiemmat onnistumiset keskipisteeksi, jolloin luodaan keskusteluun toiveikkuuden ilmapiiriä. Kiinnitetään huomiota pieniin edistykseen ja annetaan siitä positiivista palautetta ja kannustetaan jatkamaan. Koska ongelmiin on monia vaihtoehtoisia ratkaisuja ja asiat tapahtuvat yhteydessä ympäristöön ja ihmisiin, silloin asetettuihin tavoitteisiin voi päästä monilla eri tavoilla⁵.

Tapauskertomus

Rebecca on 16 vuotias nuori. Rebecca on ollut sijoitettuna kaksi kuukautta. Rebecca sijoitettiin amfetamiinin käytön sekä koulussa käymättömyyden vuoksi.

---

⁵ Alpo, M. & Hurskainen, P. 1992. Ratkaisukeskeinen työote lastensuojelussa. Lastensuojelu laitoshuollon neuvottelukunnan julkaisu 6. Helsinki: Painopörssi Oy; Ahola, T. & Furman, B. 2014. Juonia juupoille – Ratkaisukeskeinen lähestymistapa päihdeongelmiin, 1990. uud. p. 2. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Rebecca on käyttänyt amfetamiinia satunnaisesti viimeisen vuoden ajan, viime aikoina käytön lisääntyessä.

Nyt Rebecca on joutunut näpistelemään kaupasta erilaisia tavaroita rahoittaakseen käytön. Rebecalla on lämpimät välit vanhempiinsa ja saakin heiltä rahaa, jolla voi ylläpitää käyttöä. Vanhemmat ovat neuvottomia ja eivät pysty asettamaan turvallisia rajoja Rebecalle.

Esimerkki työskentelystä

Nuorisokodin ohjaaja lähtee Rebecan kanssa ajamaan perhetukikeskukseen, mistä Rebecca siirtyi nuorisokotiin. Rebecalla on sinne jäänyt tavaroita, jotka hän haluaa takaisin. Perhetukikeskus sijaitsee noin 150 kilometrin päässä. Ohjaaja käyttää hyväksi automatkan ja aloittaa ratkaisu- ja voimavarakeskeisen työskentelyn.

1. O: Ei olla hetkeen nähty, joten mitä uutta kuuluu?
2. R: No vittu ei mitään.
3. O: No mikä se nyt noin mieltä painaa, onko tapahtunut jotain?
4. R: No silloin ku olit lomilla ni lähin hatkaan ja tuli käytyä vähä ritsaamassa ja tulihan sitä lirpakkaa vähän vedettyä.
5. O: Nyt en ymmärtänyt mitä tarkoittit lirpakalla ja ritsaamisella?
6. R: No piriä ja varastamista. Perkele!
7. O: Okei. Hyvä nyt ymmärrän. No jouduitko tekemään velkaa vai mistä sait rahat pirin ostamiseen?
8. R: No porukat anto ku ne kävi mua moikkaamassa ja sit ritsasin niitä muumikuppeja.
9. O: Mikä sai sinut ottamaan hatkat?
10. R: En tiiä. Ahisti. Vittu mä jaksu puhua enää.

Keskustelu jatkuu noin 40 kilometrin jälkeen kun Rebecca on saanut ottaa oman tilansa ja aikansa.

11. R: Vituttaa ku aina mokaan kaikki. Joko ne kytät soitti siitä ritsaamisesta?
12. O: Joo otti ne. Tarkoitus olikin jutella siitäkin. Ne soitti aamulla ja ilmoitti kuulusteluajan. Se on ensi viikolla. Ethän sä aina kaikkea mokaa. Toissa viikolla sähän hoisit hyvin pikusiskon nallen virkkaamisen ja muistatko kuinka iloinen se oli siitä?

13. R: No joo mutta joku nalle. Vituttaa se kuullustelu, aina sataa paskaa nis-
kaan.
14. O: Ei kannata vähetellä itseään ja omia taitojaan. Mun mielestä se oli to-
della hienosti tehty nalle ja en ois ikinä ite siihen pystynyt ja pikkusiskosi
oli todella otettu siitä. Lähden sinun mukaan sinne, ei nyt huolehdi niistä
sakoista. Mennään sinne ja hoidetaan se alta pois ja mietitään sitten yh-
dessä miten hoidetaan ne sakot, jotta sinulle ei tule turhaan enempää
harmia.
15. R: Okei.
16. O: Ootko ajatellu muuttaa omaa päihteiden käyttöäsi?
17. R: Oon mä vähän kelannu.
18. O: Ootko miettinyt koskaan muuta vaihtoehtoa, kuin hatkaaminen ja pirin
käyttäminen?
19. R: Joo mut en tiedä mitä tekisin muuta. Frennit kaikki vetää eikä niitä
kiinnosta mikään muu.
20. O: Mikä sua sitten kiinnostas?
21. R: Emmä tiiä.
22. O: Sovitaanko, että mietit huomiseen iltaan mennessä jonkun asian mikä
sua kiinnostaa. Tuun iltaa töihin ja jutellaan sitten siitä mitä oot miettinyt.
23. O: Sovitaan sitten yhdessä mitä tehdään ja millaiset tavoitteet luodaan,
siihen että löydettäisiin vaihtoehtoisia toimintatapoja hatkaamiseen ja
ettet rikkoisi itseäsi enempää.
24. R: No okei mää mietin huomiseks jotain.
25. O: Soitan sun vanhemmille huomenna ja ilmoitan tuosta kuulustelusta ja
keskustellaan varmasti samalla rahan käytöstäsi ja siitä kuinka paljon ra-
haa saat vanhemmiltasi.
26. R: Mmmh.

Keskustelu jatkuu seuraavana päivänä ohjaajan tullessa iltavuoroon. Ohjaajan
ottaessa vanhempiin yhteyden hän toteuttaa yhtä ratkaisukeskeisyyden keskinin-
tää periaatetta, joka on nuoren ja hänen perheensä vahvistaminen. Ohjaaja käytti
keskustelussa voimavaralähtöisiä kysymyksiä (rivit 1,3,16,18 ja 20) sekä ohjaaja
esittää tarkentavan kysymyksen (rivi 5). Voimavaralähtöiset kysymykset olivat
luonteelta avoimia. Rivillä 14 ohjaaja ei keskittynyt ongelmaan sakkojen taustalla
vaan keskittyi siihen, miten se tulevaisuudessa yhdessä voitaisiin ratkaista. Rivil-
lä 22–24 ohjaaja ottaa ratkaisu- voimavarakeskeisyydessä olennaisen osan esille
tiedustelemalla tulevaisuutta ja luomalla yhteistä tavoitetta.

Pyrkimyksenä on luoda vaihtoehtoinen tapatoimia. Keskustelun aikana ohjaaja
tiedustelee asioita erinäkökannoilta. Rivillä 12 ja 14 ohjaaja nostaa nuoren ko-
kemien onnistumisia ja antaa niistä positiivista palautetta, sekä kannustaa hyväk-

symään itsensä. Rivillä 25 ohjaaja kertoo avoimesti nuorella aikeistaan eikä toimi tämän selän takana. Tämä on yksi hyvän vuorovaikutuksen ja luottamussuhteen peruspilareista⁶.

On kulunut kaksi viikkoa edellisestä keskustelusta. Rebecca on antanut lomilta palatessaan puhtaan seulatuloksen. Omaohjaaja tapaa Rebeccan maanantai-aamuna.

1. O: Huomenta. Tais olla hyvät kotilomat tällä kertaa.
2. R: Huomenta. Olihan ne.
3. O: Huomasinkin, että olit antanut seulan illalla ja näytti olevan puhdas. Esimerkillisen hyvää toimintaa Rebecca, olen ylpeä sinusta.
4. R: No joo. Porukat oli hommannu uuden koiran, joten viikonloppu meni sen kanssa.
5. O: Sehän on kiva, olenkin käsittänyt, että pidät eläimistä. Näitkös ketään kavereita?
6. R: Joo kyllähän mä noista eläimistä tykkään. Kävin mää kavereita moikkaamassa.
7. O: Tarjosko kaverit sulle jotain?
8. R: Joo, tarjos ne mut en ottanu.
9. O: Huomaatko Rebecca, sun asenne muutosta viimeisimpiin keskusteluihin verrattuna. Ennen et pystynyt sanomaan kavereille ei. Olet edistynyt huimasti.
10. R: 😊

Riveillä 3 ja 9 ohjaaja nostaa esiin nuoren tekemät edistysaskeleet ja kannustaa.

---

⁶ Ratkaisukeskeinen työskentely. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.

Asteikkokysymyksiä voidaan hyödyntää monella tapaa. Esimerkiksi niillä voidaan vahvistaa nuoren muutosmotivaatiota, nostaa esiin positiivisia asioita ja huomioida edistystä.

1. O: Kerro Rebecca asteikolla 1-10 millainen olosi on nyt? 1 on kun millään ei ole mitään väliä ja 10 on kun kaikki on hienosti.
2. R: Hmmmm. Olisko 6.
3. O: 6 sehän on kohtalaisen hyvä. Miksi se ei ole vaikka 3 tai 4?
4. R: No siksi ku viikonloppu meni hyvin ja kieltäydyin vetämästä.

Ohjaaja käyttää asteikkokysymystä hyväkseen ja kysymällä miksi numero ei ole alempi kuin mitä nuori ilmoitti. Tällä ohjaaja pyrkii saamaan nuoren miettimään mitkä asiat ovat menneet oikein ja mitkä voisi olla huonommin. Jolloin luodaan positiivisempaa tulevaisuuden kuvaa sekä vahvistetaan nuoren olemassa olevia voimavaroja.

Asteikkokysymyksiä voidaan käyttää tulevaisuutta suunnitellessa.

1. O: Miten arvioisit asteikolla 1-10 sitä mahdollisuutta, että ensi lomilla et myöskään käyttäisi mitään?
2. R: No ehkä 5.
3. O: 5 no sehän on ihan realistinen tavoite. Mitä pitäisi tapahtua, että se voisi olla vaikka 7 tai 8?
4. R: En oikein tiedä, ehkä voisi olla kavereita tapaamatta ollenkaan niin se voisi olla isompi.

Ohjaaja käytti asteikkokysymystä todentamaan Rebeccalle, kuinka ja mitkä asiat ja tavat voivat olla myönteisiä ehkäisemään riskikäyttäytymistä. Ohjaaja antoi positiivista palautetta Rebeccan suhtautumisesta realistisesti omiin voimavaroihinsa⁷.

Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn

---

⁷ Niemi-Pynttari, M. 2013. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti; Riikonen, E. & Vataja, S. 2009. Voimavarasuuntautuneet neuvonta-, ohjaus- ja terapiamuodot. Duodecim terveystieteiden tutkimuskeskus

Käytä kartoittavia kysymyksiä jotka esimerkiksi alkavat sanoilla mikä, miten, minkälaisia tai onko. Tarvittaessa voit laajentaa kysymyksiä kuten ”onko ideoita?” toisella kysymyksellä ”Kenellä voisi olla ideoita?”. Vältä kuitenkin liikaa myötäilyä, sekä malta kuunnella loppuun asti mitä nuorella on sanottavaa ja muista, että älä luo liian positiivista illuusiota helposta ratkaisusta, vaikka asioiden positiivissävytteinen käsittely voikin antaa niin ymmärtää.⁸

---

⁸ Riikonen, E. & Vataja, S. 2009. Voimavarasuuntautuneet neuvonta-, ohjaus- ja terapiamuodot. Duodecim terveystieteiden tutkimuskeskus; Ratkaisukeskeinen työskentely. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveystieteiden- ja hyvinvoinninlaitos.

Esimerkkejä kysymyspatteriston kysymyksistä, joilla voidaan tarkastella nuoren tämänhetkistä tilannetta.

- Mikä sinua itseäsi huolestuttaa tilanteessasi?
- Millaisia hankaluuksia päihteiden käyttö on sinulle tuottanut?
- Kuinka se on estänyt sinua tekemästä, niitä asioita mitä haluat tehdä?
- Mitä tapahtuu, jollei muutosta elämääsi tule?

Ristiriidan esiin nostaminen muutoksen etujen muodossa

- Mitä hyviä puolia olisi sillä, ettet käyttäisi päihteitä?
- Millaisen haluisit elämäsi olevan kahden vuoden päästä?
- Mitä toiveita voisit toteuttaa, jos lopettaisit päihteiden käytön?

Matkalla muutokseen

- Oletko joskus aiemmin päättänyt lopettaa päihteiden käytön? Ja mitä teit silloin?
- Mitkä koet keinoiksi, jotka voisivat toimia sinulle?
- Mistä sait ajatuksen, että muutos on tarpeen sinun kohdallasi?
- Mitkä koet vahvuudeksesi, jotka voisivat auttaa onnistumisessa?
- Kuka voisi tukea sinua muutoksessa?

Aikomus muuttua

- Mitä olet nyt suunnitellut päihteiden käyttösi suhteen?
- Mitä kaikkea olisit valmis kokeilemaan?
- Kuinka tärkeää tämä on sinulle?

Dialogisuus ja verkostotyö

Dialogisuudella tarkoitetaan tasavertaista puhetta, missä kaikki osallistuvat saavat sanottua asiansa. Verkostotyötä tehdessä on tärkeää, että jokainen osallistuja saa tuoda oman kompetenssinsa keskusteluun. Jokaisella osallistujalla on oma substanssiosaaminen ja hyvän dialogin kautta se valjastetaan koko verkoston käyttöön

Verkostotyöskentelyn ja dialogisuuden merkitys korostuu kun työskennellään moniammatillisesti. Kuitenkaan unohtamatta nuorta, joka on työnteon perusta. Asiakslähtöisessä työskentelyssä, kuten lastensuojelutyössä on ohjaajien lisäksi nuoren ja hänen perheen ympärillä monia muita toimijoita, jolloin onkin hyvä puhua mieluummin monniasiantuntijuudesta kuin moniammatillisestatyöstä.

Silloin vältetään valta-aseman tuoman substanssiosaamisen korostamiselta. Kun annetaan nuorelle ja hänen perheelleen tasa-arvoinen mahdollisuus toimia osana moniasiantuntijaverkosta. Verkostotyöllä haetaan selkeyttä eri toimijoiden työskentelyrajapintoihin.

Dialoginen verkostotyö on parhaimmillaan vuoropuhelua asiakkaan ja eri toimijoiden välillä, jolla pyritään saamaan yhteinen ymmärrys.⁹

Tapauskertomus

---

⁹ Seikula, J & Arnkill, T. 2011. Dialoginen verkostotyö. p. 3. Tampere: Tammerprint Oy; Berg, I. 1991. Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Päivi on 14-vuotias seitsemäs luokkalainen nuorisokotiin sijoitettu nuori. Päivi ollut sijoitettuna neljä kuukautta ja käy nuorisokodista läheistä koulua. Päivi on sijoitettu ja otettu huostaan, koska vanhempien päihteidenkäyttö on runsasta. Päivi oireilee koulussa häiriökäyttäytymällä, poissaoloilla tunneilta ja näpistelemällä koulun omaisuutta. Omaohjaaja on kutsunut palaverin kokoon, johon osallistuu Päivin lisäksi hänen vanhempansa, sosiaalityöntekijä ja erityisopettaja koululta. Verkstopalaverin tarkoituksena on luoda hyvä ja avoin dialogi kaikkien osallistujien kesken, että Päiviä voidaan tukea, jotta käyttäytyminen koulussa paranisi.

Esimerkki työskentelystä

1. O: Tervetuloa kaikki tänne meidän nuorisokotiin. Tarkoituksena olisi käydä läpi Päivin haasteita, jotka liittyvät niin kouluun kuin arkeen. Teillä jokaisella on varmasti omakäsityksenne Päivin tämän hetkisestä tilanteesta. Omanäkemykseni on, että arkeen orientoituminen Päivin kohdalla on haastavaa. Toivoisin, että kaikki kertoisivat vuorollaan oman näkemyksensä tämän hetkisistä haasteista. Aloittaisiko vaikka erityisopettaja?
2. EO: Päivi osallistuu opetukseen loppuviikolla paremmin kuin viikonalussa. Olen havainnut, että pidempien koululomien aikaan Päivin palatessa kouluun orientoituminen koulutyöskentelyyn on haasteellista. Häiritsevää käyttäytymistä on silloin opetuksen aikana enemmän. Lisäksi luokasta on hävinnyt koulun omaisuutta.
3. P: Enhän mä sen kummemmin käyttäydy lomien jälkeen ku muutenkaan. Ja mitään en oo ritsannu.
4. V: Kyllä se meillekin vaikeaa on silloin, kun Päivi kotia tulee lomalle. Vähän se siellä aikaa viettää, kun kaiken aikaa huitelee kavereiden kanssa milloin missäkin. Me ei kyllä ymmärretä, miksi kotona ei viihdytä.
5. P: No ku te ootte aina aivan sekasi. Ja ördäätte vaan. Eihän siellä silloin kukaan pysty olemaan eikä kavereitakaan pysty sinne pyytään ku hävettää niin vitusti.
6. V: Eihän tuo nyt pidä paikkaansa. Joken kanssa muutama kalja ollaan otettu saunan jälkeen. Ei me mitään ryyppätä.
7. P: Vai ette ryyppää! Viime lomilla vein pullot ja tölkit vein kauppaan ja sain niistä niistä melkein viiskymppiä. Eihän se mitään ryyppäämistä tietenkään ole.
8. V: No ne on pitkältä ajalta.
9. P: Sitä edellisillä sama homma ja siitähän on jo kokonainen kuukaus aikaa.
10. O: Sanoit Päivi äsken, että koet kotona olemisen hankalaksi, koska vanhemmat ovat humalassa. (Pitää pienen tauon) Oletko samaa mieltä, että kotilomien jälkeen on haastavampaa olla koulussa?

11.P: No eihän siellä voi olla kun nuo vetää sitä kaljaa kokoajan. Nauti niistä lomista sitten.

12.STT: Näin minäkin olen ymmärtänyt, että kotona haasteet ovat alkoholin käytössä. Kokemukseni perusteella kotona vanhempien alkoholin käyttöä johtuva turvattomuudentunne voi heijastua koulukäytökseen.

Dialogin käynnissä ollessa, jokainen on saanut omanpuheenvuoron ja päässyt kertomaan oman käsityksensä kyseessä olevasta haasteesta. Osa työntekijöistä on päässyt tuomaan esille oman substanssiosaamisensa (rivillä 10) korostamatta sitä kuitenkaan liikaa. Rivillä 10 ohjaaja toistaa Päivin sanomaa ja pitää sen jälkeen pienen tauon, jotta Päivi voi itse miettiä tarkoittiko mitä oli aiemmin sanonut. Tällä ohjaaja rakentaa Päivin ja hänen vanhempiensa kanssa yhteistä kielellistä todellisuutta. Tällä pyritään ymmärtämään sanojen sisältö ja minimoimaan väärinymmärrykset.

Dialogi jatkuu vilkkaana kaikkien osallistujien kesken. Työntekijät pohtivat äänen erilaisia vaihtoehtoja Päivin ja hänen perheensä tukemiseksi. Tällainen reflektiivinen äänen pohtiminen antaa tilaa useammille tuen vaihtoehdoille.

1. O: Miten Päivi koet, näiden esille tulleiden vaihtoehtojen mielekkyyden?
2. P: No kai se ois hyvä mennä jonnekin muualle alkuun lomille ja sit ku porukat pystyy olee juomatta viikonlopun niin sit mä haluan takaisin kotiin lomille. Voishan siellä mummolassa viettää lomiamuona mä siellä muutenkin paljon ollu.
3. O: Tämähän kuulostaa hyvältä vaihtoehdolta. Mitä muut osallistujat ovat mieltä?
4. STT: Kuulostaa hyvältä vaihtoehdolta ja voidaan aloittaa kotien lomien siirtäminen mummolaan. Vanhempien luokse lomien palauttamisen edellytyksenä on asteittainen siirtyminen. Viikonlopusta toinen päivä vanhemmilla ja toinen mummolassa, siten että perhetyöntekijä käy sinä päivänä vanhempien luona Päivin siellä ollessa. Katsotaan miten tämä järjestely vaikuttaa koulumenestykseen.
5. EO: Ilman muuta kuulostaa hyvältä järjestelyltä ja toivottavasti sillä on positiivisia vaikutuksia Päivin koulumenestykseen. Päivi pärjää hyvin koulussa normaaliopetuksessakin, kunhan turhaa häiriökäyttäytymistä tunneilla ei ole. Itse voin ottaa Päivin huomioon paremmin alkuviikkojen aikana, ottamalla erityisopetukseen mukaan. Voidaan myös tarpeen mukaan tuoda luokkaan alkuviikoksi koulunkäynninavustaja.
6. STT: Voisimme myöntää harkinnanvaraisena tukena tuettuja lomiamuon Päiville ja mummolle.

7. O: Tämä kuulostaa siltä, että olemme päässeet yhteisymmärrykseen kaikkien osallistujien kesken, olenko ymmärtänyt oikein?.
8. V: Olemme samaa mieltä. Tämä perhetyö kuulostaa meistäkin hyvältä vaihtoehdolta. Katsotaan miten asiat lähtee tästä etenemään ja josko Päivinkin olisi sitten kotona eikä kaupungilla kavereiden kanssa kokoajan.
9. P: Kyllä mää silloin oon jos te ootte selvin päin.
10. STT: Olemme päässeet yhteisymmärrykseen.
11. O: Alan nyt kirjoittamaan sovittuja asioita ylös ja kerron mitä kirjoitan, jotta voitte tarvittaessa kertoa mahdollisista muutoksista.

Työskentelyrajapinnat esiintyy koko dialogin ajan ja jokainen saa tuoda erityisosaamisensa haasteen ratkaisemiseen. Jokainen osallistuva työntekijä pyrkii keskustelussa tarjoamaan niitä tuen keinoja, joita heillä on mahdollista käyttää (Rivit, 16,17 ja 18). Tapauskertomuksessa ohjaaja, sosiaalityöntekijä ja erityisopettaja huomioi Päivin sosiaalisen verkoston (riveillä 2,10, 12, 15, 16 ja 18). Dialogissa verkostotyössä on siedettävä epävarmuutta (rivit 14 ja 20), kuten sosiaalityöntekijä, erityisopettaja ja ohjaaja joutuvat kokemaan. Lisäksi Päivi kokee epävarmuutta kotilomien toteutumista vanhempien alkoholinkäytön vuoksi rivillä 14.

Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn

Pyri välttämään nuoren ja hänen perheensä kanssa vastakkainasettelua. Jokaisella osallistujalla on oikeuksia ja velvollisuuksia. Jokainen osallistuja on kuuntelija sekä viestin muokkaaja. Dialogissa puhe ja kuuntelu erotetaan toisistaan. Dialogissa puhutaan moniasiantuntijuudella, mutta tarvittaessa työntekijä voi antaa täydentävää asiantuntijuutta. On tärkeää dokumentoida palaverin lopuksi kaikki keskusteluissa esitetyt tulokset ja tavoitteet, sekä mahdolliset toimenpiteet tarkasti. Dokumentointi tapahtuu kaikkien osallisten läsnä ollessa, jotta siihen jokainen osallistuja tarvittaessa lisätä tai korjata dokumenttiin kirjattavia asioita.¹⁰

---

¹⁰ Seikula, J & Arnkill, T. 2011. Dialoginen verkostotyö. p. 3. Tampere: Tammerprint Oy; Berg, I. 1991. Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Puheeksi ottaminen

Huolen puheeksi ottaminen on menetelmä, jolla pyritään hyvään dialogisuuteen nuoren tai hänen perheensä kanssa. Ohjaaja voi käyttää huolen puheeksi ottoa vähentämään omaa huoltaan nuoresta ja hänen tilanteestaan. Tärkeää on ottaa huoli esiin nuorta ja hänen perhettään kunnioittavalla tavalla ja pyytää heidän apuaan huolen vähentämiseksi.

Huolen vyöhykkeistö on menetelmä, jolla ohjaaja voi arvioida huolensa voimakkuutta. Vyöhykkeistön kautta ohjaaja voi arvioida omia auttamismahdollisuuksiaan, lisävoimavarojen tarvetta sekä jäsentää huolen takana olevaa tilannetta. Vyöhykkeistön tarkoituksena ei ole lokeroita nuoria tai heidän perheitään mihinkään kategoriaan, vaan sen on tarkoituksena olla apuvälinen huolen arviointiin.

EI HUOLTA	PIENI HUOLI	HARMAA VYÖHYKE TUNTUVA HUOLI	SUURI HUOLI
1	2	3	4
Ei huolta lainkaan. Toiminta liittyy hyvin kokonaisuuteen ja tapahtuu aiottuja seurauksia.	Huoli tai ihmettely käynyt mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin on hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli on tuntuva. Omat voimavarat ovat ehtymässä. Lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huoli on erittäin suuri Omat keinot ovat lopussa. Tilanteeseen on saatava muutos heti.

Menetelmä etenee kolmessa vaiheessa. Ensimmäisenä esitetään kysymys mistä ollaan huolissaan ja mitä tapahtuu, jos huolta ei oteta puheeksi? Toisena kysymyksenä kysytään, minkälaista tukea kukin haluaa ja toivoo saavansa? Kolmantena on toiminnassa reflektio, jossa käydään läpi, että saiko kaikki osalliset kerrottua omat huolensa, mitä ajatuksia heräsi ja tapahtuivatko ne asiat jotka oli sovittu.¹¹

Tapauskertomus

Katja 13- vuotta on lastensuojelulaitoksessa arviointijaksolla. Katjan arviointi jakson syy on lisääntyneet koulu poissaolot, kaveripiirin muutokset ja päihteiden käyttöön viittaavat asiat, kuten kotoa löytynyt piippu ja epämääräiset foliokärrit. Huoli Katjan tilanteesta on tullut koulun sekä vanhempien taholta.

Katjaan liittyvän huolen tiimoilta koulun kuraattori on kutsunut kasaan palaverin, johon osallistuu myös Katjan omaohjaaja. Kuraattori on esittänyt huolensa koulu poissaoloihin ja päihdekäyttäytymiseen liittyen. Kuraattori kokee, olevansa välineetön auttamaan Katjaa yksin. Kuraattorin mukaan huoli on harmaalla vyöhykkeellä ja kokeekin, olevansa voimaton ja tarvitsevansa lisää voimavaroja. Kuraattori on käyttänyt huolen ennakointi lomaketta (Liite 3) apunaan valmistautuessaan palaveriin.

---

¹¹ Eriksson, E & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Saari-järvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Esimerkki työskentelystä

Kuraattori on täyttänyt huolen ennakointi lomakkeen ensimmäisen osan viikko ennen tapaamista. Lomakkeen ensimmäisessä osassa on perustietojen lisäksi kysymyksiä keitä palaveriin osallistuu, mistä olen huolissani nuoren tilanteessa, mitä tapahtuu, jos en ota huolta puheeksi ja mille vyöhykkeelle huoli sijoittuu. Kuraattori täyttää huolen ennakointi lomakkeen toisen osan hetki ennen tapaamista. Toisessa osassa kysymykset ovat tukeen ja uhkiin liittyviä. Kuraattori pohottaa millaista tukea hän voi antaa nuoren huoltajille ja onko huolesta noussut sellaisia asioita, jotka huoltaja voivat kokea uhkaaviksi. Lisäksi kartoitetaan nuoren voimavaroja tilanteen ratkaisemiseksi sekä mahdollisia huoltajien ja kuraattorin toimia, joilla nuoren tilanne helpottuu.

1. Ku: Tervetuloa teille kaikille tähän yhteiseen keskusteluhetkeen. Pyysin teitä kaikkia saapumaan paikalle, että voimme keskustella huolestani Katjan tilanteeseen. Sopsisiko kaikille, että esittelisitte itsenne? Minä olen Päivi tämän koulun kuraattori.
2. O: Hei, olen Katjan omaohjaaja Kuisma.
3. Ä: Hei olen Birgitta Katjan äiti.
4. Ka: Mä oon Katja.
5. Ku: Tarkoitus miksi teidät tänne kutsuin on, koska olen huolissani Katjan tilanteesta. Täällä koululla on näkynyt Katjan oleminen poissaoloina, tunteilla häiriköimisenä ja vahvasti päihdemyönteisenä ajatteluna. Kysyisinkin ensiksi tässä, minkälaista tukea kukin koululta tuntee saavansa?
6. Ä: Kyllä mun mielestä koulun pitäisi pystyä puuttumaan Katjan poissaoloihin ja Kuisman pitäisi saada Katja ymmärtämään, että huumeita ei voi käyttää kun kerran ootte sen kotoo pois ottanu.
7. O: Koulun kanssa yhteistyö on sujunut hyvin ja tarvittavia tukitoimia on saatu hyvässä yhteisymmärryksessä. Suora keskusteluyhteys on olemassa Katjan luokanvalvojan kanssa.
8. Ku: Entäs sinä Katja, millaista tukea koet koululta saavasi?
9. Ka: No, ehkä tuo ope ei ole enää niin tiukka mua kohtaan. Saan mennä erkan mukaan välillä, jos ei pysty olee omassa luokassa.
10. Ku: Katjalla on hyvät mahdollisuudet suorittaa peruskoulu kiitettävien arvosanoin sekä Katja on sosiaalinen ja hyvin pidetty muiden oppilaiden joukossa. Onko muut huomannut saman ja onko Katjalla jotain muita voimavaroja?
11. Ä: Niin minä olen sille aina sanonukkin, että lue ku sillä sitä päätä riittää. Niin ja olihan se aikaisemmin urheilullinenkin kun se kävi siellä uimassa kokoajan.

12. O: Joo kyllä me ollaan huomattu, että Katjalla ei ole mitään ongelmaan oppimisen kanssa. Katja sopeutui verrattain nopeasti nuorisokoti elämään. Tätä uimaharrastusta emme tienneet Katjasta. Tämä oli hyvä tieto ja jos Katja vain haluaa niin mahdollistamme uimisen kyllä.
13. Ka: No en tiiä vielä.
14. Ku: Kuinka me voisimme tukea Katjaa koulunkäynnissä ja päihdeettömyyteen pyrkimisessä? Minä voisin ottaa Katjaa vähintään kerran viikossa luokseni keskustelemaan kouluviikosta ja siihen liittyvistä haasteista.
15. Ä: Minä puolestani olen jo yrittänyt vaikka minkälaisia juttuja, eikä niistä tunnu olevan mitään hyötyä. Mutta voisin ajatella, että voisiko Katja tulla arviointijakson jälkeen kotiin takaisin.
16. Ka: Joo kaikki paranis ku pääsis kotiin takaisin.
17. O: Katjaltahan loppuu arviointijakso viikon päästä, jolloin pidetään asiakasuunnitelmapalaveri yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa, jolloin pääte-tään jatkosta. Katjan oleminen nuorisokodissa alkuhankaluuksien jälkeen on tasoittunut ja Katja on osoittanut hyvää sitoutumista yhteisiin sääntöihin. Mutta lopullisen päätöksen tekee sosiaalityöntekijä, meidän dokumentointien pohjalta kuunnellen Katjan ja huoltajien mielipidettä.
18. O: Mutta palaten esittämäsi kysymykseen tuesta, voisimme nuorisikodilta tarpeen mukaan saattaa Katjan kouluun ja Katjalla on mahdollisuus osallistua meillä järjestettyyn motivointi ryhmään, jossa pohditaan päihdeproblematiikkaa.
19. Ku: Tukitoimet kuulostavat riittävältä huolen lievittämiseksi.
20. Ä: Joo kuulostaa hyvältä ja toivottavasti myös sossun tantatkin ymmärtävät tän, että Katjan on parempi kotona.
21. O: Kuulostaisi hyvältä, jos voisit tavata Katjaa viikoittain ja Katja olisi siihen valmis sitoutumaan.
22. Ka: Voin mää mennä, jos se auttaa siihen, että pääsen kotiin.

Puheeksi ottamisessa kuraattori käytti huolen puheeksioton ennakointilomaketta hyväkseen. Rivillä 5 kuraattori, esitti huolensa Katjan tilanteesta. Riveillä 5,6,7, 8 ja 9 kuraattori selvittää millaista tukea osallistujat tuntevat saavansa koululta. Rivillä 10 kuraattori nostaa esiin Katjan voimavaroja. Rivillä 14 kuraattori aloittaa keskustelun, jossa selvitetään mitä tukea kukin voisi Katjalle tarjota, joka jatkuu riveillä 15 ja 18. Kuraattori on ilmoittanut yhteistyötoiveet ja ilmaissut huolensa riveillä 5, 10 ja 14.

Palaverin jälkeen kuraattori täyttää huolen puheeksioton ennakointilomakkeen kolmannen osan, jossa käydään läpi palaverissa puheeksiottaminen. Siihen kuuluu kysymykset miten toteutit, mitkä olivat tunnelmat ennen, aikana ja jälkeen

puheeksioton. Miltä nuoren tilalle nyt vaikuttaa, mikä nostaa toiveikkuutta ja onko huolta edelleen?

Työkaluja ja vaihtoehtoja työskentelyyn

Etene kunnioittavasti, toista arvostaen ja kuten hyvään dialogisuuteen kuulu. Muista, että olet pyytämässä apua tilanteen selkeyttämiseen ja oman huolesi poistamiseksi. Ole aito, empaattinen ja läsnä.¹²

”Mikään ei ole muuttunut paitsi asenteeni. Kaikki on siis muuttunut.”

Anthony De Mello

---

¹² Eriksson, E & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Saari-järvi: Gummerus Kirjapaino Oy.